

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

HAZRET - İ İBRÂHİM

- aleyhisselâm -

Ramazanoğlu
MAHMUD SÂMÎ

 ERKAM
YAYINLARI

Allah Teâlâ buyuruyor:

“Muhakkak İbrâhim ve beraberinde bulunan ehl-i îmân da sizin için iktidâyâ kâfi âdet-i hasene vardır. Zira İbrâhim ve ashâbı kendi kavmine:

– Biz sizden ve sizin ibâdet etdiğiniz mâbudlarınızdan müteberriyiz -uzağız-, çünkü fâidesiz birtakım taş ve ağaç parçalarını Allah teâlâyâ siz şerik addederek onları mâbud ittihaz etmiş müşriklersiniz. Bizim müşriklerle işimiz olmadığı gibi putları ile de işimiz yoktur dediler...!”

(Mümtehine Sûresi, 4)

İLÂHÎ İMTİHAN

وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۗ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ
لِلنَّاسِ إِمَامًا ۗ قَالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي ۗ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي
الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾

“Zikret ey Rasûlüm o zamanı ki, o zamanda Rabbi, İbrâhim’i; Nemrut’un ateşi ve mancınığı, oğ-
lunu kurban etmeyi emretmesi, vatanından uzak düşmesi gibi bazı mesâlb ve sâir evâmîr ve nevâhî
ahkâmıyla mübtelâ kıldı, imtihan muamelesi yaptı. İbrâhim -aleyhisselâm- da, emrolunduğu ve mübtelâ
kılındığı kelimâtın¹ her birini emrolunduğu üzre fû-

1. "Kelimât" ile murâd: *Fahr-i Râzî*'nin beyânı veçhile; bu âyetlerde beyân olunan İmamet, Nübüvvet, Beyt-i şerîfi tathîr, temellerini yükseltmek ve evladına dua gibi meşakkat-i azîmi ihtiva eden şeylerdir. Veyahut İbn-i Abbâs -radıyallahu anhümâ-'dan rivâyet olunduğu veçhile; Evâmîr ve Nevâhî'sidir ki, on şeyden ibârettir; bunlardan beşi baştadır ki: Mazmaza, istinşak, başı taramak, bı-

tursuz ve kusursuz olarak tamâmıyla edâ etti. Vazîfe-i ubûdiyeti kemâliyle edâ edince Rabbi muhabbetini izhar ederek:

– Yâ İbrâhim! Ben seni nâsa muktedâ-bih (kendisine uyulacak rehber) kılacağım dedi. İbrâhim -aleyhisselâm- Rabbinin lütfunu görünce:

– Yâ Rabbî! Benim zürriyetimden dahî nâsa rehber kıl, dedi. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın şu istirhamına cevaben Rabbi:

– Senin zürriyetinden sâlih olanlar muktedâ-bih olurlar, velâkin benim ahdim zâlimlere isâbet etmez. İlâhî hudutlarımızdan çıkmış birtakım fâsiklar bizim tarafımızdan niyabete lâyük ve müstehak olmazlar dedi.¹²

Hâzin Tefsiri'nde beyan olunduğu veçhile, İbrâhim -aleyhisselâm-'ın tevellüdü Bâbil'de Nemrut'un zamanına tesâdüf etmiştir.

İbrâhim -aleyhisselâm- Yahudî ve Nasâra indinde muhteremdir. Zîra Yahudiler neseb cihetinden İbrâhim -aleyhisselâm-'a mensub olmakla o nisbetten teşerrûf

yığı kısaltmak misvak kullanmaktır. Diğer beşi ise bedeninin sâir yerlerindedir: Sünnet olmak, kasğını tıraş etmek, koltuğundaki kılları temizlemek, tırnaklarını kesmek ve su ile istincâ etmektir. Bu on şeyi eda etmek İbrahim -aleyhisselâm-'ın şeriatında farz idi. Bizim şeriatımızda ise sünnettir. Veyahut «Kelimât» ile murâd ef'âl-i Hacc ki, tavaf, sa'y, remy, ihram, kezaalik Nemrud'un ateşi, çocuğunu kurban etmekle memur olması ve hicret etmesi gibi ilâhî teklifler, kâfirlerde ve babası ile Tevhid-i ilâhîye dair mübâhâselerdir.

ettikleri gibi, bir kısmı neseben intisab ve bir kısmı da dînen nebîlerinin İbrâhim -aleyhisselâm-'ın neslinden bulunmasıyla teşerrûf ederlerdi.

Arap kabîlelerinin kâffesi de İbrâhim -aleyhisselâm-'ın evlâdından bulunmakla iftihar ettiklerinden bilcümle milletler arasında İbrâhim -aleyhisselâm- muhteremdir. Vâcib teâlâ hazretleri, İbrâhim -aleyhisselâm-'ın bazı menâkıbını beyan ile Rasûlullah'ın kavlini ve şeriatını kabule kullarını dâvet etmiştir.

Çünkü İbrâhim -aleyhisselâm- teklifleri tamamen yerine getirmiş ve evlâdına imâmet talep ettiğinde Hak teâlâ hazretleri, zâlimlerin imâmete ehil olmadığını beyan etmiştir. Kiblenin Kâbe'ye tehavvülüne râzı olmayan Yahudilere karşı da Kâbe'nin İbrâhim -aleyhisselâm-'ın kiblesi olduğu beyan olunmuştur.

Beyt-i Şerîf ve Makâm-ı İbrahîm

وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ أَمْنًا ۖ وَ اتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ
 إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ۖ وَ عَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا
 بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَ الْعَاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

"Zikret Yâ Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem-! O zamanı ki, o zamanda biz nâsa imam ve tarik-ı Hakk'a irşada mezun kılıp Kâbe-i muazzamayı nâsa mercî ve nâsın sevip ve emniyet mahalli kıldık. Ey Kâbe'yi ziyâret eden ehl-i îmân! Ziyârete muvaf-

fak olduğunuzda Halilimiz İbrâhim -aleyhisselâm-'ın mübârek makamından namaz kılacak mahal ittihaz edin ki İbrâhim'in sünnetine iktidâ etmiş olasınız. İbrâhim ve İsmâil -aleyhimesselâm-'a emrettik ve dedik ki, Beytimi tavaf edenlere, Beyt-i şerîf indinde ikâmet edenlere, rükû ve sücûd ile namaz kılanlara Beytimi tathîr edin ki, âbidler ibâdetlerini tâhir bir mevkide edâ etsinler.³

Zîra Kâbe-i muazzama bütün me'lûfâtı terk, âile, evlat ve mal gibi şeylerden alâkayı kesmekle bize teveccühe vesîle olup fısk u fücûr ve mücâdele gibi kaba-hatler ile gerçekten Hakk'a yönelmeğe mânî sebeplerden vazgeçerek ihlas üzre Hacc'ı edâ edenlerin sevap mahalli olup cemî mahlûkâta da emniyet mahallidir. Çünkü o mübârek mahalle dâhil olan kimsenin emniyeti ilâhî kefâlet altındadır. Binâenaleyh oraya dâhil olanlar emindirler.

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile "Beyt" ile murâd, Kâbe-i muazzama ve etrafında bulunan Harem-i şerîftir. Harem-i şerîf, dînî ve dünyevî menfaatlere mahaldir. Zîra erkân-ı İslâmiyeden olan mühim bir ibâdeti edâ ile hacc sevabı fazîletine erişilir. Dünya cihetinden de, Hacc mevsiminde çeşitli kazançlar hâsıl olduğu gibi hacc sebebiyle yolların tamiri, muhtelif beldelerin ahvâlini müşâhede ve halkın yekdiğerinin ahvâline muttalî olması gibi sayılmaz menfaatler de vardır.

Makâm-ı İbrâhim'den murâd; İbrâhim -aleyhisselâm-'ın mübârek ayağının izi olan taşın bulunduğu ma-

haldir. Yahut Kâbe'yi binâ ederken duvarlar yukarı kalktığıında İbrâhim -aleyhisselâm-'ın ayağının altına koyduğu taşın mahallidir.

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-'den rivâyet olunan Hadis-i şerif de bu mânâyı teyid etmektedir. Çünkü bir gün Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz, Ömer -radiyallahu anh-'in elinden tutarak Makâm-ı İbrâhim'i gösterir. Hazret-i Ömer:

– Pederimiz İbrâhim -aleyhisselâm-'ın makamını musallâ (namaz kılınacak yer) ittihaz etmeyelim mi Yâ Rasûlallah, der. Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz de:

– *Herüz musallâ ittihaz olunmasıyla emr olunmadım*, buyurur. O gün ikindiden sonra daha gün inmeden bu âyet-i celilenin⁴ nâzil olduğu rivâyet olunur.

Bu emir üzerine Ümmet-i Muhammed hakkında o makâm-ı mübârekte namaz kılmak müstehabdır.

Emin Belde

وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَاَرْزُقْ اَهْلَهُ
مِنَ الشَّمْرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَاَلْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ قَالَ
وَمَنْ كَفَرَ فَاَمْتَعْنٰهُ قَلِيْلًا ثُمَّ اَصْحَرْهٗ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ
وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٢٦﴾

"Zikret Yâ Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem- şu zamanı ki, İbrâhim -aleyhisselâm- şöyle demişti:

– Ey benim Rabbim! Şu beyt-i şerifi ve etrafını âfât-ı dünyeviyeden ve sâir korkulacak şeylerden emin ve sâlim bir belde kıl, o belde ahalisinden Cenâb-ı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimseleri envâ-yı meyveler ve rızıklarla merzuk et ki îmân ve iz'anlarının mükafatlarını görsünler."

İbrâhim -aleyhisselâm- evvela Mekke ehline icmâlen mutlak duâ, sâniyen ehl-i îmân olanlara tahsis ile duâsını tafsil edince Vâcip teâlâ hazretleri:

– Ehl-i beldeden kâfir olan kimseleri Ben azıcık bir zaman dünyevî rızık ile merzuk ederim, buyurdu. Çünkü küfürleri dünyâca rızıklarına mânî değildir. Dünyada merzuk kıldıktan sonra o türlü kâfirleri cehennem azabına muztar kılarım. Onların varacağı yer -ki cehennemdir- ne kötü ve çirkindir.⁵

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile İbrâhim -aleyhisselâm-'ın arzusu belde ahalisine umûmî bir duâdır. Mekke, ekinsiz, otsuz ve ağaçsız bir vâdi olduğundan rahmet-i ilâhî ve lütf-i sultânîden merzuk olmalarını istiham etmiş, fakat imâmet ancak mü'minlere ve muttakîlere mahsus olduğuna kıyas ile duâsını mü'minlere hasretmiş ise de Vâcip teâlâ hazretleri rızık ihsanının dünyâda mü'minlere ve kafirlere şâmil olduğunu beyan ile kafirleri de dünyâda az bir müddet merzuk kılacağını tasrih buyurmuştur.

وَ إِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا
تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

“Zikret Yâ Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem- o zamanı ki o zamanda İbrâhim -aleyhisselâm- oğlu İsmâil -aleyhisselâm- ile beraber Beyt-i şerifin temellerini ve esaslarını yerden kaldırdı. Ve ikisi beraber Beyt'in binâsına sa'y ile emeklerinin ve ibâdetlerinin ind-i ilâhîde makbul olmasını istirham ettiler ve dediler ki:

– Ey envâ-yı nîmetleri ile bizi terbiye eden Rab-bimiz! Bizim amellerimizi bizden kabul et. Zîra sen bizim tazarrû ve niyazımızı işitici, ihlas üzere amel-lerimizi bilicisin.”⁶

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile Beyt-i şerifin İbrâhim -aleyhisselâm-'dan evvel mevcut olduğuna bu âyet-i celîle delâlet eder. Zîra İbrâhim -aleyhisselâm-'ın temelleri yükseltmesi, temellerin eskiden mevcut olduğunu göstermektedir.

Tarih kitaplarında beyan olunduğu veçhile Beyt'i, ibtidâ Adem -aleyhisselâm- binâ etmiştir. Adem -aleyhisselâm-'ın Hind'den ve yaya olarak kırk defâ hacc eylediği İbn-i Abbâs -radiyallahu anhümâ-'dan rivâyet edilmektedir.

Adem -aleyhisselâm-'ın binâ eylediği Beyt, Nuh -aleyhisselâm- zamanında tufanda yıkılıp kaybolduğun-

dan, Cenâb-ı Hak -azze ve celle- hazretleri İbrâhim -aleyhisselâm-'a tekrar binâsını emretti ve mevkiini de Cibrîl-i Emin gösterdi.

İbrâhim ve İsmail -aleyhimesseleâm-'ın Duâları

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ
وَآرِنَا مَنَاسِكَتَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾

İbrâhim ve İsmâil -aleyhimesseleâm- amellerinin kabulünü istirhamdan sonra duâ ile:

“Ey envâ-yı nîmetleriyle bizi terbiye eden Rab-bimiz! Bizim her ikimizi sana mûtfî ve mûnkâd kıl, cemî umûrumuzu sana tefviz edelim ve edâ-yı ubûdiyette ihlâs üzre bulunalım. Bizim zürriyetimizden de sana mûtfî bir cemaat halk et ki onlar sana inkıyâd-ı tâm üzre ibâdet etsinler. Ve bize ef'al-i haccımızı göster ki, rızâ-yı ilâhiyene muvâfık ibâdet edelim. Bizim tevbemizi kabul ve sehven sudûr eden zellemizi affet. Zira sen, kullarının tevbesini kabul ile merhamet buyurucusun.” demekle hem kendilerinin, hem de zürriyetlerinin mûtfî olmasını istirham ettiler.

Zürriyetinden bazılarının âsî ve zâlim olacaklarına işâreten “mim” harfi vârit olmuştur. Menâsik-i hacc ve sâir umûr-i dinde mûtfî olmalarını ve tevbelerinin kabulünü Allah teâlâ hazretlerinden istirham etmeleri, zürriyetlerini tâlim ve tevbeye irşat içindir.

Âyet-i celîle, kulun fiilini halk edici Allah teâlâ olduğuna delâlet eder. Zîra tevbe kulun fiilidir. Eğer Mûtezi-
lenin dediği gibi kul fiilinin neticesini kendisi halk ede-
cek olsa idi, İbrâhim -aleyhisselâm- tevbenin kabulünü
Cenâb-ı Hak'tan talep etmezdi. Halbuki Allah teâlâdan
talep etti ki bu Allah teâlânın halk etmesine delâlet eder.

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

“Ey bizim Rabbimiz! Kendilerinden onlar üzeri-
ne âyetlerini tilâvet eder, Kitabını ve tevhid-i Zâtî'ye
sülûktan ibâret olan hikmetini tâlim eder; onları is-
yanlardan, putlara ibâdetten ve sâir noksanlıklar-
dan tezkîye eder bir Rasûl göndermeni senden istir-
ham ederiz. Zîra sen cümleye gâlip ve kâhir ve
ef'âlînde hakîmsin (hikmet sâhibisin), işlerin hiçbir
zamanda hikmetten hâlî olmaz.”⁸

Beyzâvî, Hâzin ve Fahr-i Râzî'nin beyanlarına na-
zaran bu âyet-i celîlede “Rasûl”den murâd; âhir zaman
peygamberi, bizim nebîmiz Hazret-i Muhammed -sallal-
lâhu aleyhi ve sellem-'dir. Zîra İsmâil -aleyhisselâm- ile
beraber İbrâhim -aleyhisselâm-'ın zürriyetinden Rasûl-
ullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'den başka Rasûl
ba's olunmamıştır. Resûl-i ekrem -sallallâhu aleyhi ve
sellem-'in:

"Ben pederim İbrâhim -aleyhisselâm-'ın duâsı, İsâ'nın müjdesi ve validemin rüyâsıyım." hadîs-i şerîfi de bu mânâyı teyîd etmektedir.

Vâlîde-i Rasûlullah'ın Rüyâsı:

Fahr-i kâinat -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendîmizin dünyâyâ tulûu zamanında hâne-i saâdetten bir nur çıkar ki o nurun ziyâsı, Şam'da olan köşkleri ve konakları göstermiştir. İşte bu rüyâyâ işâret ederek:

– Ben validemin rüyâsıyım, buyurmuşlardır.

Bu âyet-i celîlede beşeriyetin noksanını ikmâle lâzım olan evsâfın kâffesini Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'in câmî olduğu beyan olunmuştur. Çünkü:

Evvelâ, esâs-ı şerîat olan âyetleri ümmetlerine tilâvet etmek,

Saniyen, vahy-i ilâhî olan Kitâb'ın ahkâmını tâlim ve dînî meseleleri öğretip nası cehâletten kurtarmak,

Sâlisen, kulların dünyevî ve uhrevî umûruna müteallik hikmeti tâlim etmek ve şirk, putlara ibâdet gibi küf-riyâttan tathir edeceğini beyan etmek ve beşeriyetin muhtaç olduğu şeylerin kâffesini icra ile noksanlarını ikmâl edeceğini beyan etmek.

İşte bunların cümlesi bu âyet-i celîlede zikrolunmuştur.

Millet-i İbrâhim

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ
اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾

Vâcib teâlâ hazretleri İbrâhim -aleyhisselâm-'ın menâkıb-ı celîlesini beyândan sonra İbrâhim -aleyhisselâm-'ın ahlâk-ı hamîdelerinden yüz çevirenlerin hallerinin taaccübe şâyan olduğunu beyan etmek üzere:

“İbrâhim'in milletinden kim yüz çevirir? Kimse yüz çevirmez, ancak nefsine ihânet eden ve nefsinin zulmet içinde terk eden yüz çevirir! Zât-ı ulûhiyetime kasem ederim ki Biz -azîmu'ş-şân- muhakkak dünyâda İbrâhim'i ihtiyar ile nâs arasında nübüvvetle intihâb ettik ve o âhirette de elbette sâlihler zümresindedir.”⁹

“Şu halde İbrâhim -aleyhisselâm-'ın milletine itibâ etmek lâzımdır.”¹⁰

Gerek Yehûd ve Nasâra ve gerekse Arap, cümlesi İbrâhim -aleyhisselâm-'a intisapla iftihar ve menâkıbını zikir ve ef'aline iktidâ etmekle teşerrûf ederken, Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e îmandan yüz çevirmeleri şâyan-ı taaccüptür. İbrâhim -aleyhisselâm- kendi zürriyetinden Rasûl ba's olunmasına duâ buyurmuş ve bu duâsı eseri olarak âhir zaman Nebî'si -sallallâhu

9. Bakara Sûresi / 130

10. Kur'ân'ı Kerîm'de “millet” kelimesi umûmiyetle “din” mânâsındadır. (bak. Yûsuf Sûresi / 37-38)

aleyhi ve sellem- Efendimiz ba's olunmuş iken Rasûlullah'a ittibâ etmediler.

Hazin Tefsiri'nde beyan olunduğuna nazaran âyet-i celîlenin sebep-i nüzûlü **Abdullah ibn-i Selâm** -radiyallahu anh-'ın biraderzâdelerinden **Muhâcir**'in îmandan imtinâ etmesidir. Abdullah İbn-i Selâm biraderzadeleri Seleme ile Muhâcir'i dîn-i İslâma dâvetle:

– Ey biraderzâdelerim! Siz bilirsiniz ki Allah teâlâ Tevrat'ta “İsmâil -aleyhisselâm-'ın neslinden Ahmed isminde bir Nebî ba's edeceğim, O'na îmân eden ihtidâ eder ve necât bulur ve îmân etmeyen dalâlette kalır ve mel'un olur.” buyuruyor, deyince, Seleme'nin îmân edip, Muhâcir'in imtinâi üzerine bu âyet-i celîlenin nâzil olduğu mervîdir.

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمِ قَالَ أَسَلَّمْتُ لِلرَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾

“O zamanda biz İbrâhim'i ihtiyar ettik ki o zamanda Rabbi İbrâhim'e hitâben:

– Sen İslâm üzere sebat, itaat ve inkiyâdında devam et, dedi. Rabbinin emrine imtisâlen İbrâhim -aleyhisselâm- da:

– Âlemlerin Rabbi'ne inkiyâd ve itaatte devam edeceğim, dedi.”¹¹

İbrâhîm ve Yâkub -aleyhisselâm-'ın Vasiyeti

وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

“İbrâhîm -aleyhisselâm- oğullarına dîn-i İslâm üzere olmalarını emretti. Yâkûb -aleyhisselâm- da oğullarına vasiyet etti ve dedi ki:

– Ey benim oğullarım! Allah teâlâ sizin için dîn-i islâm gibi adalet ve tevhîdi müstemil olan bir dîn-i celîli ihtiyar etti. Şu halde ancak Allah'ın sizin için ihtiyar ettiği dîn üzere mûti olduğunuz halde vefat edin!¹²

Böylece evlâdına dîn-i hak üzere sebat etmelerini emretti.

İbrâhîm -aleyhisselâm-'ın dört oğlu olduğu mervîdir: İsmâil, İshak, Medyen ve Müdân.

Beyzâvî'nin beyânına nazaran Yahudi tâifesi Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e:

– Sen bilmez misin Yâkub -aleyhisselâm- vefatı anında evlâdına yehudiyetle vasiyet etti, demeleri üzerine onları tekzîp için Yâkub -aleyhisselâm-'ın vefatı anında İslâmiyet üzere sebat etmelerini vasiyet ettiğini beyan hakkında bu âyet-i celîle nâzil olmuştur.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتَ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي ۗ قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَ إلهَ آبَائِكَ
 إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا ۗ وَ نَحْنُ لَكَ
 مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

“Yâkub -aleyhisselâm- ölûme hazır olduğu zaman siz gâib mi idiniz, yoksa hâzır mı idiniz? O zaman ki Yâkub -aleyhisselâm- oğullarına suâl etti ve dedi ki:

– Benim vefatımdan sonra siz kime ve hangi şe-
 ye ibâdet edersiniz? Oğulları da:

– Biz senin ve babaların İbrâhim, İsmâil ve İs-
 hak -aleyhimüsselâm-'ın mâbudları, mâbud-ı vâhid
 olan Allah teâlâyâ ibâdet ederiz ve bizler O'na tesli-
 miyette bulunmuş kimseleriz!”¹³ demekle babalarının
 emeline devam ve emrine itaat edeceklerini izhar ile
 pederlerini mesrûr ettiler .

Bir kimsenin amcası, pederi makamında olduğu-
 dan Yâkub -aleyhisselâm-'ın amcası İsmâil -aleyhisse-
 lâm- pederi mesâbesinde sayılmıştır.

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- de amcası
 Abbas -radiyallahu anh- hakkında: هَذَا بَقِيَّةُ أَبِي عٍ yani “Şu
 zât-ı şerîf benim babalarımın bakiyesidir.” buyurmuş ol-
 duğu hadîs-i şerîf, mânâyı teyid ve kişinin amcası pe-
 deri makamında olduğunu şerh eder.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
 حَنِيفًا ۗ وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۳۵﴾ قُولُوا أَمَّا بِاللَّهِ
 وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
 وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ ۖ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا
 أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ ۗ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ
 وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۶﴾

“Yahudi ve Hıristiyanlar Müslümanlara: ‘Yahudi veya Nasrânî olasınız ki doğru yolu bulasınız.’ dediler. De ki Habîbim: ‘Hayır! Biz muvahhid ve müslim olarak İbrâhim’in dinindeyiz. O, Allah’a eş tutanlardan değildir.’

Ey Mü’minler! Deyin ki: ‘Biz, Allah’a, bize indirilen Kur’ân’ı Kerîm’e, İbrâhim’e, İsmâil’e, İshak’a, Yâkub’a ve esbâta (torunlarına) indirilenlere, Mûsâ’ya ve İsâ’ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb’leri katından verilen kitap ve âyetlere îmân ettik. Onlardan hiç birini, kimine inanmak kimini inkar etmek sûretiyle diğerinden tefrik etmeyiz. Biz Allah’a teslim olmuş Müslümanlarız.” (Bakara, 135-136)

İbn- Abbâs -radiyallahu anhümâ-'dan rivâyete göre bu âyet-i celîlenin nüzûlüne sebep şudur:

Yahudilerin ileri gelenlerinden Kâb ibn-i Eşref, Malik bin Sayf, Vehb ibn-i Yehûda, Ebû Yâsir bin Ahtab ve

Mecran Hıristiyanlarından Seyyid Akib ve arkadaşları din hususunda Müslümanlara muhâsamada bulundular. Bunların her biri Hak dinin kendi dinleri olduğunu söylediler.

Yahudiler; "Bizim Peygamberimiz Mûsâ, diğer peygamberlerin eftalidir. Kitabımız olan Tevrat bütün kitaplardan üstündür, dinimiz başka dinlerden âfîdir." dediler. Hazret-i İsâ -aleyhisselâm-'a, İncil'e, Rasûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e ve Kur'ân'a küfrettiler.

Hıristiyanlar da kendi dinlerini öne sürerek diğer bütün peygamberleri ve İncil'den mâadâ kitapları inkâr ettiler. Bu iki fırka, "Bizim dinimize girin, ondan başka din yoktur." demeğe başladılar. Bunun üzerine iş bu âyet-i celile nâzil oldu.

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ
ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

"Yoksa siz; gerçek İbrâhim, İsmâil, İshak, Yâkub ve oğulları Yahudi ve Hıristiyanlar'dı, mı diyorsunuz? De ki: "Bunu siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Nezdinde Allah'tan gelen bir şahitliği insanlardan saklayanlardan daha zâlim kimdir ki? Allah sizin yapmakta olduklarınızdan gâfil değildir."¹⁴

Hazret-i İbrâhim ve Nemrut

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَيْهُ اللَّهُ الْمُلْكَ
 إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي
 وَ أُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ
 فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
 الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

“Habîb-i zî-şânım! Sen bilmedin mi, sana haber gelmedi mi o kimseden ki, Allah teâlâ ona mülk ve saltanat verdiği için İbrâhim’in Rabbi hakkında mücâdele etti. Ki o zamanda İbrâhim: ‘Benim Rabbim diriltir ve öldürür.’ dedi. Mücâdele eden (Nemrut) ‘Ben de diriltir ve öldürürüm!’ dedi. İbrâhim -aleyhisselâm-: ‘Allah teâlâ güneşi maşrıktan getirir, sen de kâdir isen güneşi mağrıbden getir?’ dedi. Kâfir mebhut oldu zira Allah teâlâ zâlim olan kavmi hidâyette kılmaz.”¹⁵

Nemrut'un ulûhiyet davasına cüret ve tekebbürünün sebebinin, Allah teâlâ hazretlerinin kendisine vermiş olduğu mülk ve saltanat olduğunu Cenâb-ı Hak bu âyet-i celîlede beyan buyurmuştur.

Nemrut, İbrâhim -aleyhisselâm-'a:

– Rabbin kimdir, dedi. İbrâhim -aleyhisselâm- da:

– Benim Rabbim O'dur ki, diriltmeye ve öldürmeğe kâdirdir, dedi. Nemrut İbrâhim -aleyhisselâm-'a cevaben:

– Ben de diriltir ve öldürürüm, dedi. Ki bundan maksadı, kısasa müstehak olanı öldürmek ve öbürünü de affetmekti. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Benim murâdım hakîkî diriltme ve öldürmedir, diyerek bu cihetten ilzama ısrar etmeyip:

– Benim Rabbim güneşi maşrıktan getiriyor, haydi sen de kudretin varsa mağribden getir, deyince Nemrut, cevaptan âciz kalıp âleme rûsvay oldu.

Bu karşılıklı konuşma İbrâhim -aleyhisselâm- ile Nemrut arasında Hazret-i İbrâhim'in ateşten çıktığı gün olmuştu. Bundan önce İbrâhim -aleyhisselâm- Nemrut ile görüşmemişti.

Nemrut'un yanında yenecek şeyler vardı. Nemrut, bunlardan başkalarına verdiği halde İbrâhim -aleyhisselâm-'a vermedi. İbrâhim -aleyhisselâm- eli boş olarak evine dönüyordu. Yaklaşınca, toprak yığınlarından birinin yanına giderek heybesinin iki gözünü de toprakla doldurdu. Kendi kendine şöyle dedi:

– Bu toprakla âilemi oyalamış olurum.

Hazret-i İbrâhim evine geldi, yükünü indirdi. İçeriye girdi ve bir yere dayanır dayanmaz uyudu. Âilesi Sâre kalktı. Heybeye baktı ki, heybenin iki gözü de yenecek şeylerle dolu. Onlardan hemen bir yemek yaptı. İbrâhim

-aleyhisselâm- uyanınca oradaki hazırlanmış olan yemeği gördü. Ve sordu:

– Bu yemek size nereden geldi? Sâre validemiz cevap verdi:

– Senin getirdiğinden.

İbrâhim -aleyhisselâm- o zaman anladı ki bu, Allah'ın kendisine verdiği rızaktır.

Cenâb-ı Hak, Nemrut isimli hükümdara Allah'a îmân etmesi için bir melek gönderdi. Fakat o îmân etmedi, kabul etmedi. Melek onu ikinci olarak îmâna dâvet eyledi, o yine kabul etmedi. Nemrut üçüncü olarak îmâna dâvet edildi, yine kabul etmedi ve meleğe şöyle dedi:

– Sen taraftarlarını topla, ben de adamlarımı toplayayım da savaşalım.

Nemrut, güneş doğarken ordusunu ve askerlerini yığıdı. Cenâb-ı Hak da ona sivri sinek sürüleri gönderdi ki, gökyüzü sinekten görülmüyordu. Böylece Cenâb-ı Hak onlara sinekleri musallat kıldı. Öyle ki, sinekler onların etlerini yediler, kanlarını emdiler ve onları kupkuru kemik bıraktılar. Sineklerden biri de Nemrut'un burnundan beynine girdi. Onun dimağında tam dört yüz sene kaldı. Bu sûretle de Cenâb-ı Hak onu tâzib etti. Nemrut bu müddet içinde başını tokmakla dâima dövdürmüştür. Ve nihâyet Cenâb-ı Hak onu böylece helâk etti.¹⁶

16. Târih-i Ebl'l-Fidâ

Hazret-i İbrâhim'in Allah'tan İtmi'nan Dilemesi

وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَاخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

“İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Yâ Rabbî! Mevtayı nasıl ihyâ edersin? Bana göster, dedi. İbrâhim'in bu istirhamı üzerine Rabbi:

– Bu söz, îmân etmediğinden mi neşet etti, bu yurunca İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Muhakkak ben îmân ettim ve mevtayı ihyâ edeceğini biliyorum. Velâkin kalbim mutmain olarak ıztırabım zâil olsun için gözümle görmek isterim, dedi. İbrâhim -aleyhisselâm- bizzat müşâhede etmek isteyince Rabbi:

– Kuşlardan dört kuş al, nefesine rabt et ve onları boğazla ve parçalarını birbirine karıştır. Birer parçasını etrafındaki her dağın üzerine koyduktan sonra o kuşları isimleriyle çağır. Onlar kemâl-i süratle âzâları tam olarak sana gelsinler, dedi. Ve, şu halleri müşâhede ettikten sonra ilm-i yakîn ile Allah'ın herkese gâlip ve ef'âlinde hikmet sâhibi olduğunu bil, dedi.¹⁷

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın "dirilmenin" nasıl olduğunu müşâhede etmeyi istemek arzusu îmâna münâfi değildir. İnsanlarda görmediği şeylere yakînen îmân etmekle beraber, bizzat görerek müşâhede etmek arzusu da kesilmez.

Tefsir-i Hâzin'de beyan olunduğuna nazaran İbrâhim -aleyhisselâm-'ın bu suâline sebep; dere kenarında bir hayvan iâşesi bulunup üzerine dalga geldikçe içindeki balıkların, dalga gittikçe kara hayvanları ve kuşların yediğini ve her bir cüz'ünün bir hayvanın kursağına düştüğünü görmesinden hâsıl olan hayret üzerine:

"Yâ Rabbî! Bilirim sen bunları cem edersin, fakat ihyânın keyfiyetini bana bil-müşâhede göster ki yakînen müşâhede edeyim, kalbim mutmain olsun." demesidir.

Yahut bu suâle sebep; Nemrut'a karşı "Benim Rab-bim diriltmeye ve öldürmeğe kâdiridir." dediğinde Nemrut'un "Ben de kâdirim!" demesi üzerine onun bu cahilane sözüne mukâbeleten, "Benim Rabbim ruhları vermek ve kabzetmek sûretiyle diriltir ve öldürür." deyince Nemrut:

– Gözünle gördün mü, demişti. İbrâhim -aleyhisselâm- gözüyle görmediği için bu cihete sükût etmiş ise de başka bir vakitte Nemrut tarafından yine böyle bir suâle maruz kalırsa cevap vermek üzere ihyâ keyfiyetini bilfiil görmesini istediği **Kâdî** ve **Eb'us-Suud**'un beyânâtındandır.

Fahr-i Râzî'nin beyânına nazaran İbrâhim -aleyhisselâm-'ın intihâb ettiği kuşların tavus, karga, horoz ve güvercin olduğu mervîdir.

Beyzâvi'nin beyânı veçhile tezyînât-ı dünyâya mu-

habbeti azaltmak ve şehvât-i nefsâniyeyi öldürmek lâzım olduğuna işâret için tavus ihtiyar olunmuş; şiddet-i hücum ve heyecana sebep olan kuvve-i gazabiyeyi öldürmek lâzım olduğuna işâret için kuvve-i gazabiyesi gâlib olan horoz; hased ve denâet-i tab'ı öldürmek lâzım olduğuna işâret için denâet-i tab'da darb-ı mesel olan karga; hevâ ve hevesi izâlenin lüzumuna işâret için güvercin ihtiyar olunmuştur.

İbrâhim -aleyhisselâm- kuşları keserek tüylerini yolup her birini dörde taksim ederek dört dağın başına koyduktan sonra ayrılarak her kuşun kendi eczasıyla toplanıp her hayvanın kendi başıyla birleşip İbrâhim -aleyhisselâm-'ın dâvetine icâbet ettikleri mervîdir.

Beyzâvî ve **Ebu's-Suûd Efendi**'nin beyânları vecihle bu vakâ da İbrâhim -aleyhisselâm-'ın fazîlet ve şerefine delâlet eder. Zira Allah teâlâ hazretleri Üzeyr -aleyhisselâm-'a istediğini yüz sene sonra verdiği halde, İbrâhim -aleyhisselâm-'a istediğini derhal vermiştir. İbrâhim -aleyhisselâm- Cenâb-ı Hakk'a ilticâda hüsn-i edebe riâyet etmiş ve duâsının kabulüne medâr olmak üzere duâsının evvelinde "Ey Rabbim! Bana göster!" demekle istirhamda bulunmuştur ki, duâda hüsn-i edebe riâyet olursa duânın kabulüne sebep olacağına bir delildir.

Bu kıssada nefsinin hayat-ı ebediye ile ihyâ etmek isteyen kimsenin kuvvâ-yı bedeniyelerini terbiyeye işâret olduğu gibi isyan edenin hapsedmek ve bazılarını da bazılarıyla karıştırmak sûretiyle tâdil edip şiddetini kırmak lâzım olduğuna işâret vardır. Çünkü beden de âzalar yoluyla terbiye edilirse akıl ve şeriat dâiresinde her neye dâvet olunursa derhal icâbet eder ve saâdete sebep olur.

HAZRET-İ İBRÂHİM'İN DİNİ

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتِ التَّوْرَةُ
وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَا أَنْتُمْ هُوَ لَا
حَاجَّتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ
بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ
يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ

مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

“Ey ehl-i kitap! İbrâhim -aleyhisselâm- hakkında niçin mücâdele edersiniz? Halbuki yahûdiyetin esâ-sını tesis eden Tevrat ve nasrâniyeti tesis eden İncil ancak İbrâhim'den sonra inzal olundular. Binâ-enaleyh İbrâhim -aleyhisselâm- zamanında yahûdi-yet ve nasrâniyet yoktu ki siz İbrâhim'in Yahudi ve-

ya Nasrânî olduğunu iddia edersiniz? Bu sözünü-
zün bâtil olduğunu düşünmez misiniz? Ve esâsı ol-
mayan bir şeyi söylemeğe nasıl cesâret edersiniz?

Ey ehl-i kitap! Siz şu ahmak insanlarsınız ki, ki-
taplarınızın size beyan ile ilminizin kavradığı mese-
lelerde mücâdele edersiniz, fakat ilminizin kavra-
madığı meselelerde niçin mübâhase edersiniz?
Tevrat'ta ve İncil'de İbrâhim -aleyhisselâm-'ın Yahu-
dî veya Nasrânî olduğuna dâir beyan olmadığı hal-
de niçin Hazret-i İbrâhim'in mezhebinden bahseder-
siniz? Halbuki Allah teâlâ bilir, siz bilmezsiniz!

İbrâhim, Yahudi ve Nasrânî olmadı velâkin Hak
dîni üzere Allah teâlâyâ mûtî müslim oldu ve müşrik-
lerden olmadı!"¹⁸

Yeryüzünde İlk Mâbet

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى
لِّلْعَالَمِينَ ﴿١١﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ
كَانَ آمِنًا ۗ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ
سَبِيلًا ۗ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿١٧﴾

“Nâsın ibâdeti için yeryüzüne evvelâ temeli atı-
lan ve yapılan Beyt o Beyttir ki, o Beyt çok hayrı ih-

tiva eder ve âlemlere hidâyet olup Mekke şehrinde kurulan Beyttir. Zîra O Beytte Vahdâniyet'e delâlet eden açık ve zâhîr âyetler ve makâm-ı İbrâhim vardır. Eğer bir kimse o Beyte giderse katli ve soygunculuk gibi şeylerden emin olur. Cümle-i âlâmetlerinden birisi de İbrâhim -aleyhisselâm-'ın o beyti binâ ederken ayağını bastığı makâmı olduğu gibi o Beyte dâhil olan kimsenin de dünyâ âfetlerinin birçoğundan emin olması ve ihlâs üzere o Beyti ziyâret edenlerin âhiret azabından kurtulmasıdır.

Beyt-i şerîfi ziyâret için gidip gelecek kadar azığa ve binite muktedir olan nâs üzerine Allah teâlânın rızâsı için "Hacc" farz oldu. Eğer bir kimse kudreti olduğu halde hacc etmezse, küfran-ı nîmet ederse zararı kendine âit olur. Zîra Allah teâlâ âlemlerden ganîdir, hiç kimsenin haccına ve sâir ibâdetine ihtiyacı yoktur."¹⁹

"Makâm-ı İbrâhim" ile murâd; Beyti binâ ederken duvar yukarı kalkıp boyu ulaşamayacak bir hale geldiğinde iskele kurmak üzere konulan taşta İbrâhim -aleyhisselâm- ayağını bastığında taşın yumuşayıp ayaklarının taşta batmasıyla husûle gelen eserdir ki, el'an o taşta mevcuttur.

Ebu Zerr -radiyallahu anh-'den rivâyete göre şöyle demiştir:

"Bir kere ben: Yâ Rasûlallah! İbâdet için yeryüzün-

19. Âl-İmrân Sûresi / 96-97

de en önce hangi mescit binâ edildi, diye sordum. Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-:

– *Mescid-i Haram*, buyurdu. Ben:

– Sonra hangisi, dedim,

– *Mescid-i Aksâ*, buyurdu. Sonra ben:

– Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır, dedim, Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-:

– *Kırk sene*, buyurdu. Sonra: “*Namaz vakti girdikten sonra namaz sana nerede yetişirse namazı orada kıl, çünkü faziletli namaz, vakti içinde kılınandır.*” buyurdu.²⁰

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هَذَا النَّبِيُّ
وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

“İbrâhim -aleyhisselâm-’a nâsın en evlâ, dinde yakın ve muhabbette ziyâde olanları o kimselerdir ki, onlar onun zamanında bulundular ve İbrâhim -aleyhisselâm-’a ittibâ ettiler. Ve şu Nebiy-yi zîşân ve bu Nebi’ye ittibâ ve îmân eden mü’minlerdir, Allah teâlâ mü’minlerin yardımcısı ve veliyy-i umûrlarıdır. Zîra Zâtına ve Rasûlüne îmân eden mü’minleri Allah teâlâ sever.”²¹

20. Tecrîd-i Sarf Tercümesi, Prof. Dr. Kâmil Miras, 9 / 147

21. Â-i İmrân Sûresi / 68

Tefsîr-i Hâzin'de beyan olunduğuna nazaran bu âyet-i celîlenin sebep-i nüzûlü:

Mekke müşriklerinin ezalarından Habeş'e hicret eden ashâb-ı Rasûlullah'ı Mekke'ye iade edip eza etmekle irtidat teklif etmek üzere Mekke müşrikleri Habeş meliki Necâşi'ye birçok hediye ile Amr ibn-i As ve Umâre bin Muaytî'yi göndermişlerdi. Mekke elçileri ile Muhâcirîn-i Kirâm, Necâşi huzurunda mübâheseye başladıklarında elçiler kendilerinin din-i İbrâhim üzere olduklarından bahsettiklerinden onların iddialarını reddetmek üzere bu âyet-i celîlenin Medîne'de Rasûlullah -sallâhu aleyhi ve sellem-'e nâzil olduğu mervîdir.

Necâşi huzurunda din-i İbrâhim üzere bulduklarını iddia eden Mekkelîleri tekzip için nâzil olmuştur. Her ne kadar mübâhase Habeş'te vâkî olmuş ve âyet-i celîle de Medîne'de nâzil olmuş ve arada birçok mesafe var ise de Kur'ân-ı hakîmin âyetleri mütevâtir ve ilâ-yevmi'l-kiyâm bâkî ve ahkâmı her zaman cârî ve süratle intişâr ettiğiinden aradaki mesafe ile îtiraz vârit olamaz. Çünkü onların yalancı olduklarını yalnız kendilerine duyurmak değil, belki bu gibi iddianın yalan olduğunu herkese bildirmek gerekir.

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ
وَ اتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ اتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿٦٨﴾

“İbâdet ve taatta muhsin olduğu halde yüzünü Allah teâlâya teslim edip tam bir teslîmiyetle teslim

olan kimseden daha ziyâde dîni muhkem ve dîn yönünden en güzel kim olabilir? Allah teâlâyâ itaatle bâtil dinlerden Hak dînine meyl etmiş olduğu halde İbrâhim -aleyhisselâm-'ın milletine ittibâ eden kimsenin dîni elbette her milletin dîninden güzel ve muhkemdir. Allah teâlâ İbrâhim -aleyhisselâm-'ı dost ittihaz etti.²²

Tefsîr-i Hâzin'de beyan olunduğu veçhile Vâcib teâlâ hazretleri dîn-i İslâm'ı bu âyet-i celîde iki cihetle medh buyurmuştur:

1- Kulların vazîfesi olan ubûdiyeti huzû ve huşûyu izhâr üzre olmasıdır.

2- İbrâhim -aleyhisselâm-'ın dînine muvâfık olmasıdır.

Her iki cihete nazaran dîn-i İslâm'ın şeref ve meziyeti beyan olunduğu cihetle dîn-i İslâm'a girmeğe insanları teşvik ve âyette dînin mebnâsına işâret vardır. Çünkü dînin mebnası (temeli) başlıca ikidir:

Birincisi: Hüsn-i îkattır. Buna: **وَجْهَهُ لِلَّهِ** cümle-i latîfesi ile işâret buyurmuştur ki; "Ceñâb-ı Allah'ın varlığını ikrar ve îmân ile gizli ve âşikâr her halinde tevazû, inkıyâd ve tâatında ihlâs ve emrini Allah teâlâyâ tefviz etti." demektir.

İkincisi: Amel-i sâlihtir. Buna da **وَهُوَ مُحْسِنٌ** kavli-i şerîfi ile işâret buyurmuştur. Yani: "Amelini lâıyığı veçhile işler, hasenâtı yerine getirir ve seyyiâtı terk eder." demektir.

Vâcib teâlâ hazretlerine teslimiyet ve inkiyadda her âzâ müsâvî ise de, "vech" yani yüz, insanın eşref âzâsından olduğuna binâen yüz zikrolunmuştur. Yüz'ün inkiyâdı, teslimiyeti cemî âzânın inkiyadına delâlet eder. Vechini Allah teâlâyâ teslimde îmânın kemâli, cemî umûru Cenab-ı Hakk'a tefvîz etmek ve mâsivâdan uzaklaşmak ve bilcümle kuvvet ve kudreti Allah teâlâdan bilmek sûretiyle hâsıl olacağına tembih vardır.

Şu halde müşriklerin putlardan, Yahudilerin evlâd-ı enbiyâdan olmak hasebiyle babalarından, Nasârânın da sâlis-i selâseden istiânelerinin ve îtikatlarının bâtıl olduğuna dahî tembih vardır.

İbrâhim -aleyhisselâm- Cenâb-ı Hakk'ın ismini işitmek için malını ve evlâdını fedâ ettiğinden Allah teâlâ hazretleri Hazret-i İbrâhim'i "Halîl" yani dost, ittihaz etmiştir.

Hullet (Dostluk)

Muhabbette saffet, ihtiyâcını Cenâb-ı Allah'a arz etmekte ihlâs ve her halinde Cenâb-ı Allah'ı tefekkür etmektir. İbrâhim -aleyhisselâm-'da bu gibi ahlâk-ı hasene ve evsâf-ı cemîle mevcut olduğundan "Halîlullah" ünvanını bihakkin ihraz etmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın kulu-na hulleti, ibâdetine kudret verip meâsîden muhâfaza buyurmasıdır.

Rivâyet olunur ki Allah teâlâ, İbrâhim -aleyhisselâm-'a şöyle vahiy buyurdu:

"Muhakkak ki sen benim dostumsun, ben de senin

dostunum. Sakın ki kalbine muttalî olduğum zaman onu benden başkasıyla bulmayayım! Yoksa bana karşı olan sevgini keserim. Çünkü ben sevgim için öyle kimseyi seçiyorum ki, onu ateşle yaksam yine kalbi benden başkasına iltifat etmez ve benden başkasıyla meşgul olmaz. O benim için böyle olunca ben de onun kalbine muhabbetimi koydum. Ona lütuf ve ikramlarım devam etti. Hatta onu kendime yakın kıldım. Ona muhabbetimi hibe ettim. Hangi nîmet benim yanımda buna müsavîdir? Hangi şeref benim yanımda bundan daha büyüktür? İzzet ve celâlime yemin ederim ki bana bakmakla onun kalbini iyileştiririm. Zira beni kim severse ben de onu severim.”

Âriflerin bazıları şöyle dedi:

“Sevgi bir tohumdur, kalblerin toprağına ekilir, akıl suyu ile sulanır. Toprağın verimliliğı ve suyun temizliğinin derecesine göre meyve verir. **“Toprağı verimli ve güzel memleketin nebâtı Rabbinin izni ile bol çıkar. Fenâ olandan ise fâidesi pek az olandan başkası çıkmaz.”**²³

İbrâhim -aleyhisselâm-'a denildi ki: Bize faydalı öğütler ver. Bunun üzerine İbrâhim -aleyhisselâm- şöyle dedi:

“İnsanları dünyâ işleri ile meşgul oluyor gördüğü-

nüz zaman siz de âhîret işleriyle meşgul olun. Onlar zâhirlerinin tezyini ile meşgul olurlarsa siz de kalbinizin tezyini ile meşgul olun. Onlar bağ, bahçe ve sarayların îmârî ile meşgul olurlarsa siz de kabirlerin îmârî ile meşgul olun. İnsanlar birbirlerinin ayıplarıyla meşgul olursa siz de kendi ayıplarınızla iştiğal edin. Onlar mah-lûkâtın hizmetiyle meşgul olurlarsa siz de bütün mahlû-kâtın Rabbi olan Hâlik'in hizmetiyle meşgul olun.

Ey İnsan! Azrâil seni çağırmadan önce sen nefsine karşı uyanık bulun. Sabır kalkanı ile zırhlan. Kötü düş-manlarla cihada devam et. Kendini kurtarmak için cid-diyetini takın. Kötülüklerden alâkanı kes. Sana faydalı olanı al ki herkesin imdat aradığı günde necât bulur-sun."

Rivâyet olunur ki, İbrâhim -aleyhisselâm- Azrâil'e şöyle dedi:

– Ey Azrâil! Sen kötü insanın rûhunu alırken hangi sûrette ona göründüğünü bana gösterebilir misin?

– Sen buna tahammül edebilir misin?

– Evet tahammül ederim. Azrâil:

– Öyleyse yüzünü başka tarafa çevir, dedi. Hazret-i İbrâhim ondan yüzünü çevirdi. Sonra döndü ki o; korkunç kıyafetli, pis kokulu, saçları dikleşmiş siyah bir adam... Ağzından alev saçıyor ve burnundan duman çıkıyor... Bu manzarayı gören İbrâhim -aleyhisselâm- düşüp bayıldı. Sonra ayıldığı zaman Azrâil ilk sûretinde görüldü ve İbrâhim -aleyhisselâm- ona şöyle dedi:

– Kötü adama hiçbir şey olmasa da yalnız senin yüzünü görmesi ona kâfidir.

İbrâhim -aleyhisselâm-, ölülerine ağlayan birtakım insanları gördü. Onlara şöyle dedi:

– Ölüler için değil kendiniz için ağlasanız daha hayırlı olur. Zîra Ölen üç korkudan kurtulmuştur:

1- Azrâil'in yüzünü görmekten. Çünkü o, onu bir defâ görüp geçti.

2- Ölümün acısından. Çünkü o, onu da tattı.

3- Hayatın ne veçhile sona ereceğinden. Ondan da emin oldu.

Akıllıya gereken kendi nefsi için ağlamak -zîra ağlanacak odur- ve ölümün ensesinde onu beklemekte olduğunu bilmektir.

Kim ki kulların sırlarına muttalî olup da merhamet-i ilâhiye ile ahlaklanmaz ise onun bu durumu kendisine fitne ve imtihandır. Birçok veballeri kendisine çekmesine sebep olur. Çünkü bu hal, onun kendi nefsinin büyük görmesine, yaptığı amel ile ucüb duyup başkasına karşı tekebbür etmesine vesîle olur. Bu ise fitnenin en büyüğüdür. Zîra Allah teâlâyâ mahsus azamet ve kibriyâ sıfatlarının kendisinde olduğunu iddia etmek vebaline düşmüş olur. Bu en büyük vebaldir. Zillet ve rüsvaylığın ve ilâhî azaba müstahak olmanın en büyük sebebidir.

Allah teâlâ, İbrâhim -aleyhisselâm-'ı dost itihaz ettiği zaman melekler îtiraz ettiler ve dediler ki:

– Ey Rabbimiz! İbrâhim sana nasıl dost olabilir? Onu meşgul eden nefsi, evlâdı ve ailesi vardır. Allah te-âlâ buyurdu:

– Ben kulumun şekline ve malına değil kalbine ve işlerine bakarım. Dostum İbrâhim'in benden başkasına muhabbeti yoktur, isterseniz bir tecrübe edin.

Bunun üzerine Cebrâil -aleyhisselâm- insan sûretinde Hazret-i İbrâhim'e geldi. İbrâhim -aleyhisselâm- ise koyun güdüyordu. Koyunların muhâfazası için on iki köpeği vardı. Her birinin boynunda da dünyâ malı olan altını tahkir için altından yapılmış birer tasma vardı. Cebrâil -aleyhisselâm- Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'a selâm verdi ve sual etti:

– Yâ İbrâhim! Bu sürüler kimindir? İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Allah'ındır, fakat benim elimde emâneten bulunuyor. Cebrâil:

– Bana bir tane satar mısın, dedi. İbrâhim:

– Allah'ı bir defâ zikret, sürünün üçte birini al, buyurdu. Cebrâil:

سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ

dedi. Hazret-i İbrâhim ona sürünün üçte birini verdi. Sonra İbrâhim:

İkinci defâ Allah'ı zikret, sürünün üçte birini daha al. Üçüncü defâ Rabbinin ismini bir daha an, çobanları ve

köpekleriyle birlikte sürülerin hepsini al götür. Eğer dördüncü defâ O'nu zikredersen ben de senin kölen olurum. Bunun üzerine Allah teâlâ buyurdu:

– Ey Cebrâil! Dostumu nasıl buldun? Cebrâil -aleyhisselâm- cevap verdi:

– Dostun ne güzel bir kuldur!

Diğer yandan Hazret-i İbrâhim çobanlara seslendi ve:

– Ey çobanlar! Koyunlarımı şu arkadaşımın arkasından sürün götürün. Bunun üzerine Cebrâil:

– Benim bunlara ihtiyacım yoktur, zîra ben Cebrâil'im, dedi. Hazret-i İbrâhim de ona:

– Ey Cebrâil! Ben de Halîlullahım! Ben hîbe ettiğim şeyi geri almam, dedi.

Diğer yandan Cenab-ı Hak da İbrâhim -aleyhisselâm-'a, sürüleri satıp, onların parası ile arazi ve emlâk alıp bunları vakfetmesini vahyetti. Bugüne kadar İbrâhim -aleyhisselâm-'ın türbesine yapılan bütün masraflar işte bu vakıftandır.²⁴

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'den rivâyet olunan bir hadîs-i şerîfte O şöyle buyurmuştur.

“Merhamet, ancak şakî kimsenin kalbinden sökülüp atılmıştır.”

Amr ibn'ül-As'ın oğlu **Abdullah** -radiyallahu anh-'ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte aziz Peygamberimiz buyuruyorlar:

"Merhamet edenlere Allah teâlâ da merhamet eder. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki semada olan da size merhamet etsin."

İşârette şöyle deniliyor:

Allah teâlâ dostu İbrâhim -aleyhisselâm-'ı yüksek mevkilere lâyük olan edep ile terbiye etti ve kullarının esrarına muttalî olduğu zaman nasıl güzel bir ahlâk ile ahlaklanacağını ona bildirdi.

Kasama bin Zübeyr -radiyallahu anh-'den mervîdir ki:

İbrâhim -aleyhisselâm bir gün kendi kendine insanların en merhametlisi olduğunu düşününce Cenâb-ı Hak onu küre-i arzın üstüne yükseltti ve kullarının amel ve ahvaline onu muttalî kıldı. İbrâhim -aleyhisselâm-derhal:

– Yâ Rabbî! Onları helâk eyle, diye duâ eyledi. O zaman Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

– Ey İbrâhim! Ben senden daha merhametliyim. Şimdi in buradan. Olabilir ki onlar isyanlarından döner tevbekâr olurlar.

Hazret-i Ali, Peygamberimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem-'den rivâyet ediyor:

“Allah teâlâ İbrâhim -aleyhisselâm-’a yer ve gökleri gösterdiği vakit, İbrâhim -aleyhisselâm- Allah’a karşı isyan etmekte olan birini gördü. Ve Allah’a onu helâk etmesi için duâ etti. Allah teâlâ onu helâk etti. Başka bir âsîyi gördü. Onun için de bedduâ etti. O da helâk oldu. Diğer başka bir isyankârı gördü, onun da helâk olmasını diledi, o da helâk oldu. Böylece birkaç kişi helâk edildi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, İbrâhim -aleyhisselâm-’a şöyle vahiy buyurdular:

– Ey İbrâhim! Muhakkak sen duâsı müstecâb bir kimsesin! Kullarımın helâki için bana duâ etme! Zîra onların benim yanımda üç hususiyetleri vardır:

1- Kul, yaptıklarına ya tevbe eder ben de tevbesini kabul ederim,

2- Veya onun zürriyetinden beni zikrecek bir nesil çıkar,

3- Veyahut da kıyâmet gününde istersem onu affederim, istersem cezalandırırım.”

Allah teâlânın İbrâhim -aleyhisselâm-’a oğlunu kurban etmesini emir buyurmasının sebebi, İbrâhim’in âsî kullara galîz olup, onlar hakkında az merhametli bulunmasıdır.

Bazı tefsîrlerde şöyle zikrolunur:

Kur’ân-ı Kerîm’de: **“Böylece biz İbrâhim’e semâvât ve arzın hükûmranlığını, acâib ve garâibini gösterdik.”**²⁵ buyurulduğu veçhile İbrâhim -aleyhisselâm-

her gece göğe çıkarılırdı. Yine bir gece semaya çıkarıldı. Kötü bir iş yapan bir günahkârı gördü ve şöyle dedi:

– Ey Allah'ım! Bu adam senin rızkını yiyor, senin yerinde yürüyor ve emirlerini yapmıyor. Sen onu helâk et!

Allah teâlâ da o kimseyi helâk etti. Başka bir günahkârı gördü, onun da helâkine duâ edince kendisine şöyle nidâ olundu:

– Ey İbrâhim! Kullarımın helâki için duâ etmekten vazgeç ve onlara mühlet vererek yavaş yavaş davran. Çünkü ben onların isyanlarını daima görüyorum da yine helâk etmiyorum!

İbrâhim -aleyhisselâm- yere indiğinde Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen rüyâ kendisine gösterildi. Şöyle ki:

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ
أَنِّي أَدْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى ﴿١٠٢﴾

“Vaktâki İbrâhim'in oğlu kendisiyle beraber maîşet işlerinde sa'yedip pederine yardım eder oldu, İbrâhim oğluna rüyâsını anlatmağa başladı:

– Ey oğulcuğum! Ben rüyâda görüyorum ki seni kurban ediyorum. Ne dersin evlâdım? Düşün...”²⁶
Bunun üzerine İbrâhim -aleyhisselâm- oğlunu kesmek için hazırlandı ve eline bıçağı alarak şöyle söyledi:

– Ey Allah'ım! Bu benim oğlumdur. Kalbimin meyvésidir ve bana insanların en sevgilisidir.

Bu arada Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- şöyle bir nidâ işitti:

– Sen benim kulumun helâk olmasını istediğın geceyi hatırlıyor musun? Senin oğluna şefkatli olduğun gibi benim de kullarım için şefkatli ve merhametli olduğumu bilmiyor musun? Sen benden kulumu helâk etmemi istemiştin. Şimdi ben de senden oğlunu kesmeni istiyorum.²⁷

27. Hikem-i Atâf (Atâullah İskenderânî)

HAZRET-İ İBRÂHİM VE BABASI

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ إِزْرًا اتَّخَذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ
وَ قَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

“Zikret yâ ekrem’er-rusûl! O zamanı ki, İbrâhim -aleyhisselâm-, pederi Âzer’e dedi ki: “Sen putları mâbutlar mı ittihaz ediyorsun? Ben seni ve kavmini açık bir dalâlet içinde görüyorum.”²⁸

Yani kâdir ve kayyûm olan Allah teâlâyâ ibâdeti terk ile birtakım âcîz ve hasis olan denî eşyaya ibâdet ediyorsun? Bu ise dalâletten başka bir şey değildir, demekle pederini îmâna dâvet etti.

İbrâhim -aleyhisselâm-’ın babasının ismi Târih olduğuna dâir bazı rivâyetler var ise de bu âyet-i celfile pederinin Âzer olduğunu beyan etmiştir. Âzer puta taptığından İbrâhim -aleyhisselâm- pederine muâraza ederek:

– Seni ve kavmini tarîk-ı haktan çıkmış, açık bir da-
lâlet içinde görüyorum, diyerek mezheplerinin bâtil ol-
duğunu beyan ile tarîk-ı hakka dâvet etmiştir. Âzer'in
Kûfe civârında Kûsî nâmında bir karyeden olduğu mer-
vîdir.

Sa'lebî, İbrâhim -aleyhisselâm-'ın babasının asıl
adı Târih idi, Nemrut tarafından puthânesine nâzır tâyin
olunduğu zaman Târih adını Âzer'e tahvil etmiştir ki,
Âzer puthânedeki putlardan birinin adı idi, diyor.²⁹

İbn-i Hişam'ın rivâyetine göre, Nuh -aleyhisselâm-'ın
vefatı ile İbrâhim -aleyhisselâm- arasında peygamber-
lerden Hûd ile Sâlih -aleyhisselâm- vardır ve bu arada-
ki fasıla 1142 senedir. İbrâhim -aleyhisselâm- ile Hûd
-aleyhisselâm- arasında 620 senelik fasıla vardır, İbrâ-
him -aleyhisselâm-'ın tevellüdü ile Tufan arasında 1263
senelik bir fasıla vardır.

Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'ın künyesi Eb'ul-
Edyaf, (konuklar babası) olduğunu **İbn-i Sa'd**, *Taba-
kâf*'ında bildirmiştir. En sahîh rivâyete göre İbrâhim
-aleyhisselâm- 200 yaşında vefat etmiştir. Kudüs mül-
hakatından Halil'ur-Rahman'da metfundur.

İbrâhim -aleyhisselâm- Araplar arasında fadl ü ke-
mâli müselleme idi. Kendilerini nesep cihetinden İsmâil
-aleyhisselâm-'a nisbet ettiklerinden her cihetle sünne-
tine ve âdetine riâyet etmek istediklerine binâen Hak te-
âlâ hazretleri müşriklere onun kelâmıyla ihticac buyur-
muştur ki, şirki terk ve Mâbud-u bîl-Hakk'a İbrâhim

29. Tecrid-i Sarîh Tercümesi, 9 / 126

-aleyhisselâm- gibi ibâdet etsinler yoksa pederi Âzer gibi olmasınlar demektir.

İbrâhim -aleyhisselâm-, Vâcib teâlâ hazretlerine olan ahdini tamamıyla îfa eylediğinden onun kadrini bilumum milletler beyninde terfî buyurmuştur. Binâenaleyh cemî milletler İbrâhim -aleyhisselâm-'a ihtiram ederler ve sünnetini ihyâ etmek isterler. Lâkin ihyâ etmenin yolunu bilmezler. Zîra murûr-ı zaman ile dîn-i İbrâhim'in ahkâmı kaybolmuş, erbabı kalmamış ve bu cihetle küfür ve dalâlet yolları açılmış, bilhassa putperestlik Araplar arasında meydan bulmuştur.

Putperestliğin Menşei

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile putperestlik eski bir mezheptir. Nuh -aleyhisselâm-'dan evvel mevcut olduğundan Nuh -aleyhisselâm- da halka tevhîdi tebliğ için ba's olunmuştur. Nuh -aleyhisselâm-'ın tevhîde dâveti üzerine bir kısım nâs, dâvete icâbet ile muvahhid olup gazab-ı ilâhîden kurtuldu. Puta ibâdet eden müşrikler de gazab-ı ilâhîye duçar olarak tufan ile gark u helâk oldular.

Bir kısım insanlar âlem-i süffide olan hâdiselerin yıldızlara merbut olduğunu gördüklerinden yıldızların mâbut olduğuna kânî oldular. Zîra güneşin kurbiyeti ve bu'diyeti ile fusûl-i erbaa (dört mevsim) hasıl olup her birinde ayrı ayrı ahkâm cârî olduğundan eflâkteki yıldızların bu âlem-i mükevvenâtın müdebbiri olduğu îtikâdına kadar ileri gittiler. Yıldızların bazen gaybûbetinden onların sûretlerini yaparak putlara tapar oldular.

İnsanların bir kısmı da, âlemin müdebbiri meleklerdir, diyerek meleklerle ve meleklerin sûretlerine ibâdet eder oldular. Âlemde cârî olan rızık, ecel, yağmur, hastalık, âfiyet gibi mühim meselelerin her birinde bir melek-i müdebbir olduğuna îtikat ettiklerinden melek sûretinde yaptıkları ve taptıkları putlardan istimdat ederlerdi.

Bazı insanlar ve kavimler de sevdikleri ve büyük addettikleri kimseleri unutmamak için sûretini yapıp arasına ona tâzim ederlerken fart-ı muhabbetlerini ibâdete kadar ileri götürmüşler ve sonra gelenler evvel gelenleri taklit ederlerken putperestlik âlemde intişâr etmiştir. Her devirde nebîler gelerek bu halin izâlesine çalışmışlar ise de hidâyeti kabul eden az bulunmuştur. Bu hal bizim Peygamberimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin zamanına kadar cârî olmuştur.

Hazret-i İbrâhim'im Doğumu

İbrâhim -aleyhisselâm-, Nemrut bin Ken'an zamanında doğdu. Hükümdarlar arasında ilk defâ başına taç koyan ve insanları kendisine ibâdet etmeğe çağıran Nemrut olmuştur. Nemrut'un birçok kâhinleri ve münecimleri vardı. Onlar bir gün Nemrut'a şöyle dediler:

"Bu sene senin memleketinde yeryüzündeki insanların dinini değiştirecek bir çocuk doğacak. Senin mülkünün zeval bulması da onun eliyle olacaktır. Onun için sen bu sene memleketinde doğacak her çocuğun öldürülmesini emir buyur."

Ne zaman ki Hazret-i İbrâhim'in doğumu yaklaştı

ve anasının doğum sancıları başladı, anası yeni doğacak çocuğu görürler de öldürürler korkusuyla evden kaçtı, kurumuş bir dere kenarında çocuğunu doğurdu. Sonra çocuğu bir beze sardı ve hasır kamış: denilen otların içine koyup sakladı. Eve döndü ve kocasına bir çocuk doğurduğunu ve çocuğun bulunduğu yeri haber verdi. Bunun üzerine babası hemen koştu. Çocuğu bulunduğu yerden aldı ve başka bir yere mağara gibi bir yer kazdı. Ve oraya çocuğu sakladı. Yırtıcı hayvanların çocuğa zarar vermemesi için de mağaranın ağzını bir kaya ile kapladı. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın anası arastıra buraya gelir, çocuğunu emzirirdi.

Hazret-i İbrâhim bir günlük çocuk iken diğer çocukların bir aylığı, bir aylık çocuk iken diğer çocukların bir seneliği gibi idi. İbrâhim -aleyhisselâm- mağarada ancak 15 ay veya 7 sene, diğer bir rivâyete göre de daha çok kalmıştır. İbrâhim -aleyhisselâm-, gizlendiği yerde artık büyümüşü ve bir gün annesine şu suali sordu:

- Anneciğim benim Rabbim kimdir?
- Benim.
- Senin Rabbin kimdir?
- Baban.
- Babamın Rabbi kimdir?

Annesi İbrâhim'e "Sus!" dedi ve babasına gidip şunları söyledi:

– İnsanların dinini değiştireceğinden bahsettiğimiz çocuğu biliyor musun? İşte o çocuk senin oğlundur.

Sonra da annesi oğlunun bütün söylediklerini babasına haber verdi. Biraz sonra da babası Âzer oğlunun yanına geldi. Bu sefer de İbrâhim babasına aynı şeyleri sormağa başladı:

- Ey babacığım benim Rabbim kimdir?
- Annendir.
- O halde annemin Rabbi kimdir?
- Benim.
- O halde senin Rabbin kimdir?
- Nemrut,
- Pekâlâ Nemrut'un Rabbi kimdir?

Bu suâle cevap veremeyen baba Âzer oğlu İbrâhim'e şiddetli bir tokat vurdu. Ve "Sus!" diyerek onu konuşmaktan menetti.

Gece bütün karanlığı ile her yeri bürüyünce Hazret-i İbrâhim kalmakta olduğu mağaranın kapısına yaklaştı ve kayanın arasından bakınca gökteki yıldızları gördü, yer ve göklerin yaratılışını tefekkür etmeye başladı. Kendi kendine şöyle dedi:

"Muhakkak ki beni yaratan, bana rızık veren, beni yediren ve içiren benim Rabbimdir. Benim ondan başka Rabbim yoktur."

Sonra göğe baktı, bir yıldız gördü ve "Benim Rabbim işte budur!" dedi. Ne zaman ki o yıldız battı, bu sefer de şöyle dedi:

"Ben, batıp kaybolanları sevmem!"

İbrâhim -aleyhisselâm- sonra ay'ı, daha sonra güneşi gördü ve yıldızlar hakkında söylediklerini bunlar hakkında da söyledi. Onlar da batıp kaybolunca:

"Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse şüphesiz ben de dalâlette kalan kavimden olurum. Ey Kavimim! Sizin Allah'a şerik koşmakta olduğunuz şeylerden ben uzağım! Şüphesiz ki ben yüzümü yer ve gökleri yaratan Zât'a çevirdim!"

Hiç şüphe yoktur ki İbrâhim, kerîm olan Allah'a îmân etmiş ve O'na teslim olmuştur. O, dosdoğru bir yol olan İslâm dini üzeredir. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın yolunu beğenmeyen, nefisini bilmeyen sefih kimselerdir. Sefâhet ise cehâlet demektir. Binâenaleyh her sefih câhildir. Bu îtibarla Allah'tan başkasına ibâdet eden nefisini bilmeyendir. Bu sebeple o, nefisini yaratan Allah'ı tanı-mıyor demektir.³⁰

Bir rivâyette de şöyle vârit olmuştur:

*"Kim nefisini bilir ise Allah'ı da bilir."*³¹

Bir habere göre Allah teâlâ Dâvud -aleyhisselâm-'a şöyle buyurmuştur:

"Kendi nefisini zayıf, âciz ve fânî bil, beni de kuvvetli, kudretli ve bâkî bil."

30. Rûhu'l-Beyân Tefsiri, 1 / 160

31. Keşfü'l-Hafâ

Hazret-i İbrâhim'in Yakîne Ermesi

وَ كَذَلِكَ نَرَىٰ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ
وَ لِيَكُوْنَ مِنَ الْمُوقِنِيْنَ ﴿٧٥﴾

“Biz İbrâhim’e putlara ibâdetin kabih olduğunu gösterdiğimiz gibi, semâvât ve arzın hükümranlığını, acâib ve garâibini dahî gösterdik ki, o melekût ile hakikat akîdelerini istidlal ederek yakînen bilenlerden olsun.”³²

Fahr-i Râzî ve Hâzin’in beyânları veçhile Melekût, “mülk-i azîm” mânâsına mübalağa içindir. Bu makamda semâvât ve arzın acâibini, bedâyi-i sanayiini ve onlarda mevcut olan bilumum mahlûkâtı gösterdik, demektir.

Vâcib teâlâ hazretlerinin İbrâhim -aleyhisselâm-’a semânın kapılarını açıp semâda olan melekleri ve sâir mevcûdâtı ve Arş-ı Âlâ’yı, Kürsî’yi, sâir sanayi-i garîbeyi, hattâ Cennet-i Âlâda makamını ve arzda olan mevcûdât ve garâibi gözleriyle gösterdiği mervîdir.

Böylece o, azamet-i ilâhiyeye istidlal ile her şeyi görüp Cenâb-ı Allah’ın kudret ve vahdâniyetini yakîn üzere bilenlerden olmuştur.

Melekut-u ilâhiye ile vahdâniyete istidlalin nihâyeti olmadığına ve âlemin her cüz’üyle ilelebet istidlalin mümkün olup düşündükçe istidlalin teceddüdüne işâret için نَرَىٰ “gösterdik, gösteririz” fiili, teceddüdü ve istimra-

ra delâlet eden muzârî sığasıyla vârit olmuştur. Meselâ suyun vücuduyla (varlığıyla) Vâcib teâlâ hazretlerinin kudretini istidlal ederken bir de elektrik kuvvetinin zuhuru ve keşfi istidlal için ikinci bir devre daha açmıştır.

Yakîn:

Teemmül ve tefekkürle hâsıl olan ilimdir. Çünkü insan ibtidâ-i halinde şek ve şüpheden hâli olamaz. Matlup üzre deliller çoğalıp delilleri düşündükçe şüphe zâil olur, kalb mutmain ve müsterih olur. Matlubun Hak olduğunda şüphe kalmaz. İtikatta müteber olan, bu mânâdaki itmînânın husûlüdür. Binâenaleyh, itikatta taklit müteber değildir. Hak sübhânehu ve teâlâ hazretleri, İbrâhim -aleyhisselâm-'a melekûtu gösterdiğinden şecati ve celâdeti artıp asla nâsdan pervâ etmez, emr-i dinî tebliğe kimseden çekinmez bir halde kalbi metin olduğundan Nemrut gibi zâlim bir melike karşı melikin dinini zemmedip kendini ta'n etmelerinden korkmamıştır. Binâenaleyh, Cenâb-ı Hakk'ın inâyetine istinat edenler, her zaman şecaat ve salâbet sâhibidir.

Tefsîr-i Hâzin'de beyan olunduğu veçhile İbrâhim -aleyhisselâm-, -yukarıda geçtiği gibi- Nemrut isminde zâlim bir melik zamanında dünyâya gizli olarak tulû etmiştir. Çünkü o zamanın kâhinleri, müneccimleri o sene içinde bir çocuk dünyâya gelerek Nemrut'un dinini tağyîr edip mülkünü tahrip edeceğini haber vermeleri üzerine Nemrut erkekleri kadınlara yakın olmaktan menetti. Tarassut ve nezâret için on hâne başına gözcüler koydu. Taze doğan oğlan çocuklarının katlolunmasını emir verdi.

Fakat irade-i ilâhiyeye hiç bir şey hâil olamadığın-

dan vakt-i merhûnu gelince Âzer'e bir fırsat vermekle haremine yakın oldu, İbrâhim validesinin rahmine düştü, velâdet zamanı geldi, ufk-ı saâdetten İbrâhim tulû etti. Validesi götürüp onu bir mağaraya emânet-i ilâhiye olarak tevdi eyledi ve fırsat buldukça gidip emzirdi. İbrâhim, kudret-i ilâhiye ile az zamanda büyüdü. Vahdâniyeti istidlale iktidârı geldi, meydana çıktı. Neden sonra da Nemrut'un mülkünü iptal ve tahrip eyledi.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَذَا رَبِّيَ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ
لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّيَ
فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ
الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾

“Vaktâki gece karanlığı İbrâhim -aleyhisselâm- üzerine setretti. Zühre veya Müşteri yıldızını parlayıp çıkar gördü. Ve kavmlî yıldızlara ibâdet ettiklerinden onları ilzam ve iskat için:

– İşte şu yıldız benim Rabbimdir, dedi. Yıldız kaybolunca:

– Ben kaybolup giden şeylere muhabbet etmem, devamı olmayan şey Rab itti haz olunmaz. İbâdet edenlere menfaat ve ibâdet etmeyenlere mazzarat etmek elinden gelmediğinden mâbut itti hazına şâyan değildir.

Vaktâki Kamer'i tulû edici olduğu halde görünce İbrâhim dedi ki:

– İşte şu benim Rabbimdir. Vaktâki ay da gurup edip indî. Dedi ki:

– Eğer benim Rabbim hidâyet verip tarîk-ı müstakîme beni irşat etmezse elbette ben dalâleti ihtiyar eden kavimden olurum.”³³

Bu sözüyle kavminin mezheplerinin batıl olduğunu meydana koydu.

فَلَمَّا رَأَى السَّمْسَ بَارِزَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ
قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّي وَجْهَتُ
وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

“Vaktâki İbrâhim, güneşin tulû ederek ziyâsı sâir yıldızlara galebe eder ve cümlesini ihâta eder olduğunu görünce dedi ki:

– İşte şu parlayıp çıkan benim Rabbimdir, zîra büyüktür. Güneş batınca:

– Ey Kavmim! Sizin şirk ettiğiniz şeylerin cümlesinden beriyim. Zira ben kalbimin vechini semâvât ve arzın Hâlik'ına rabt ile bâtil edyânın cümlesini terk ve Hakk'a meyledici olduğum halde tevcih ettim, çevirdim ve ben müşriklerden değilim.”³⁴

33. En'am Sûresi / 76-77

34. En'am Sûresi / 78-79

İbrâhim -aleyhisselâm- bu sözlerle onların dîninden külliyen teberrî etti. Ve dinlerinin bâtil olduğunu beyan ile fâsit akidelerini meydana koydu.

Ufût: Zıyâlî olan bir şeyin kaybolup batmasıdır. Bi-nâenaleyh İbrâhim -aleyhisselâm- yıldızların batmasıyla hâdis olup Rabb olmadıklarını ispat etmiştir.

“Tevcih” ile murâd; ibâdet ve tâatımı tevcih ve kalbimi rabt ettim, yahut kalbin vechini tevcih ettim, demektir ki, “**Ben kalbimi gökleri ve yeri halk öden Hal-lâk’a rabt ettim.**” demektir.

وَحَاجَّةُ قَوْمِهِ قَالِ اتَّحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَيْتِ وَلَا
 أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي
 كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَا
 أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ
 عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ
 تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

“Hazret-i İbrâhim’in Tevhîde dâvet etmesi üzerine kavmi muhâsama ve muâraza ettiler. Mezheplerinin sıhhatine deliller îrâd ile İbrâhim -aleyhisselâm-’ı dinlerine dâvet ve putlarıyla tehdît etmeleri üzerine İbrâhim -aleyhisselâm- dedi ki:

Siz muhakkak beni hidâyette kılıp matlûba irşat

ettiği halde Vâhid-i hakîkî, Kâdir ve Kayyûm olan Allah teâlâ hakkında benimle muhâsama ediyorsunuz! Ben sizin şirk ettiğiniz putlardan hiçbir vakitte korkmam. Ancak Allah teâlânın bana bir mazarrat murâd etmesi müstesnâdır. Ancak Rabbimden korkarım. Zira Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Putları mâbut ittihaz eder de âciz olduklarını düşünmez misiniz? Ve teemmül edip de hak ile bâtılı, kâdir ile âcizi tefrik ve temyiz etmez misiniz, demekle kavmini ret ve mezheplerini iptal etti.

Ben sizin şirk ettiğiniz putlardan nasıl korkarım? Halbuki siz Kâdir ve Kayyûm olan Allah teâlâyâ muhakkak şirk ettiğiniz halde korkmuyorsunuz? Halbuki Allah teâlâyâ şirkinizin sıhhatine dâir üzerinize hasma galebe edecek bir delil nâzil olmadı.

Benim mâbudum Kâdir, sizin mâbutlarınız âciz olunca korkmaya şâyan olan ve emniyete daha lâ-yık olan şu fırkalardan hangisidir. Eğer bilerseniz emniyete şâyan ve müstahak olan fırkayı bana haber verin.³⁵

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile "Sultan" ile murâd delâil ve berâhîndir. Onların şirklerinin bir delile müstenit olmadığını beyândan ibârettir. Yani "Benim sizi dâvet ettiğim tevhidin hakkaniyetine kâfi deliller mevcut iken siz tevhidten imtinâdan korkmuyorsunuz da ben sizin mücerret taklîdiniz ve bozuk zannınızdan ibâret olan şirklerinizden imtinâ ettiğim için nasıl korkarım?" demektir.

“Firkalar” ile murâd: Müşrikler ve muvahhidlerdir. İbrâhim -aleyhisselâm- tezkiye-i nefisten ihtiraz için “Firkalardan hangisi azabdan emin olmağa daha lâ-yıktır?” dedi. Yoksa mütekellim sığasıyla “Hangimiz daha lâyıktır?” demedi.

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ
وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

“Kıyâmet gününde azabdan emin olanlar şol kimselerdir ki onlar Cenâb-ı Allah’ın vahdâniyetine îmân ettiler de îmânlarını mahza zulümden ibâret olan şirk ile karıştırmadılar. İşte şu evsafı hâiz olanlar için Kıyâmet gününde emniyet vardır. Ve onlar doğru yola vâsıl olanlardır.³⁶

Kıyâmet gününde azabdan emin olan kimse iki sıfatı câmî olandır:

Birincisi: İmândır ki Allah teâlânın varlığını ve kudretini, Vahdaniyetini tasdik ile îmân etmektir.

İkincisi: İmânı zulüm ile karıştırmamaktır. Zulüm ile karışık amel sâfi olamaz ki indallah makbul olmakla emniyete sebep olmuş olsun. Fâsık olan kimsenin fıskıyla beraber mü’min olduğuna bu âyet-i celfile delâlet eder. Zîra bu âyet-i celfilede Allah teâlâ hazretleri zulmü terk etmeyi emniyeti mücib olan îmânın şartından kıldı. Bu âyet-i celfilede zulüm, şirk mânâsındır.

Tefsîr-i Hâzin’de beyan olunduğu veçhile; *Buhârî*

ve *Müslim'de İbn-i Mes'ud'dan* rivâyet olunduğuna nazaran bu âyet-i celîle nâzil olunca ashâb-ı kirâm ye'se düştüler. Ve dediler ki: "İmân etmekle beraber nefsinde zulmetmeyen kimdir? Hangimiz zulmetmiyoruz? Her birimiz az veya çok nefsimize zulüm ve ibâdetle kusur ederiz. Şu halde bizim için emniyet yoktur."

Rasûl-i ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem-:

– *Emniyete mânî olan sizin hatırına gelen gibi amelde kusur etmekle olan zulüm değildir. Belki emniyete mânî olan zulüm, şirk'tir. Lokman'ın oğluna nasîhatinde: "اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ" Şüphesiz şirk en büyük zulümdür.³⁷ dediğini işitmediniz mi?"* buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîf bu âyet-i celîlede zulüm ile murâdın şirk olduğuna delâlet eder.

Bu âyet-i celîlenin İbrâhim -aleyhisseiâm-'ın kelâmından bakiye olması ihtimâli olduğu gibi İbrâhim -aleyhisseiâm- ile kavmi arasını bulmak için taraf-ı ilâhîden İbrâhim -aleyhisseiâm-'ın suâline cevap olması ihtimâli de vardır. Ki her iki ihtimâle nazaran bu âyet-i celîleden maksat: "**Hangi fırka emniyete daha lâyiktir?**" suâline cevaptır. Binâenaleyh emniyete daha lâyık olan fırka Allah teâlâyâ imân edip şirkten uzak olan fırka olmasını beyan ile cevap verilmiştir.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ
مِّنْ نَّشَأٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٤٣﴾

“Şu beyan olunan deliller bizim vahdaniyetimize delâlet eder hüccetlerimizdir ki o hüccetleri kavmine galebe ve ilzam ile iskat eylemesi için biz İbrâhim -aleyhisselâm-’a verdik. Dilediğimiz kulların derecelerini biz yükseltiriz. İlim ve hikmet, kuvvet ve kudret veririz ki din işlerinde sâirlerine tefevvuk etsin ‘üstün gelsin’. Zira senin Rabbin teâlâ hazretleri bazı kullarını derecelerine yükseltmekte hakîm ve herkesin istîdat ve kâbiliyetini bilir.”³⁸

Hazret-i İbrâhim’in Zürriyeti

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ
قَبْلُ ۚ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ ۚ وَ أَيُّوبَ ۚ وَ يُوسُفَ
وَ مُوسَى ۚ وَ هَارُونَ ۚ وَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾

“Biz azîmü’ş-şân İbrâhim’e lütf u kerem ve fazl u ihsanımızdan İshak ve Yâkub’u verdik. Onlardan her birini tevhdimize îsal ettik. İbrâhim’den evvel cedd-i âlâsı Nuh’u da hidâyette kıldık, Tevhîd yoluna îsal ettik. Ve İbrâhim’in zürriyetinden Dâvud, Süleyman, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ, Hârun -aleyhimüsse-lâm-’ı hidâyette kıldık. Şu isimleri tâdad olunan enbiyâyı hidâyette kıldığımız gibi erbab-ı ihsânı da güzel mükâfat ile mükâfatlandırırız.”³⁹

38. En'am Sûresi / 83

39. En'am Sûresi / 84

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۗ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

“Âzen bin Berkiya'nın oğlu Zekeriya, Zekeriya'nın oğlu Yahya, Meryem oğlu İsâ ve Sinan'ın oğlu İlyas... Şu zikrolunan enbiya -aleyhimüsselâm-'dan her biri sâlihler zümresindedir.”⁴⁰

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile Hakk teâlâ hazretleri İbrâhim -aleyhisselâm-'a vermiş olduğu nîmetlerin pek büyük olduğuna işâret için -azamete delâlet eden mütekellim mea'l-ğayr- sıygasıyla beyan buyurmuştur.

Hak teâlâ İbrâhim -aleyhisselâm-'ı enbiyâ neslinden halk ettiği gibi, ilâ yevm'il-kıyam şeref-i nübüvveti neslinde ibkâ ettiği cihetle nâsın en şerefli kıldı.

Beyzâvî'nin beyânı veçhile pederin şerefi evlâdına şeref olduğuna işâret için Nuh -aleyhisselâm-'ı hidâyet-te kıldığını Vâcib teâlâ hazretleri İbrâhim -aleyhisselâm-'ın nîmetlerinden mâdud kıldı,

İnsanın büyük bir zâta mensup olup da o zâtın şerefini kendinde muhâfaza etmesi insan için yüksek meziyetlerdendir.

Bu makamda maksûd Benî İsrâil'in nebîlerini zikretmek olduğundan İbrâhim -aleyhisselâm-'ın sulben diğer oğlu İsmâil -aleyhisselâm- zikrolunmamıştır. Çünkü İsmâil -aleyhisselâm-'ın neslinden bizim Peygamberimiz Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem-'i nebî ba's etmiştir. Bu makamda **Fahr-i Râzî**'nin beyânı veç-

hile bizim Nebîmizi zikretmek makama muvâfık değildir. Zîra Allah teâlâ Rasûlüne emir buyurdu ki; İbrâhim -aleyhisselâm-'a şirki terk, tevhide devam ve ısrarı sebebiyle büyük nîmetler verdiği; bu nîmetler cümlesinden pek büyüğü, neslinden enbiyây-ı kirâmın ba's olduklarını beyan ile Arap üzerine ihticâc etsin ve bu ihticâcı sebebiyle Arap'tan şirki gidersin. Çünkü Arap, İbrâhim -aleyhisselâm-'ı teslim ettiklerinden İbrâhim'in menâkıbını beyan ile onları tevhide dâvet etmek kalblerine mülayim olacağı cihetle Hak teâlâ hazretleri bu mesleği habîbine göstermiştir. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın menâkıbının müşriklere beyan sırasında Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'i de İbrâhim -aleyhisselâm-'ın menâkıbı cümlesinden addetmek Arapların husûmet ve şiddetini artıracığından o meyanda nefsi nebevîleri zikrolunmamıştır.

و زَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۗ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

Âyet-i celîlesi, Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'in zürriyetinden olduğuna delâlet eder. Zîra Hak teâlâ hazretleri İsa -aleyhisselâm-'ı validesi cihetinden İbrâhim -aleyhisselâm-'ın zürriyetinden olduğunu beyan buyurunca Hasan ve Hüseyin -radiyallahu anhümâ-'nın valideleri cihetinden Rasûlullah'ın zürriyetinden oldukları sabit olur. Çünkü valide cihetinden de zürriyet itlâkına bu âyet-i celîle delâlet etmektedir.

Fahr-i Râzî'nin beyânına nazaran Haccac-ı Zâlim: "Hasan ve Hüseyin Rasûlullah'ın zürriyetinden değiller-

dir. Zîra zürriyet baba cihetinden sabit olur, ana cihetinden zürriyet sabit olmaz, deyince Ebû Câfer Bâkır bu âyetle Hasan ve Hüseyin -radiyallahu anhümâ-'nın Rasûlullah'ın zürriyetinden olduklarını; ana tarafından da zürriyetin sabit olduğunu isbât etmiş, Haccac da teslim etmiştir. Zürriyetin kız evlâdının nesline de şâmil olduğu **Bezvâvî'nin beyânâtındandır.**

وَأَسْمِعِلْ وَ الْيَسَعَ وَ يُؤَسَّسَ وَ لُوطًا وَ كُلاًّ فَضَلْنَا عَلَى
 الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَ مِنْ آبَائِهِمْ وَ ذُرِّيَّاتِهِمْ وَ إِخْوَانِهِمْ
 وَ اجْتَبَيْنَاهُمْ وَ هَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾

“İbrâhim -aleyhisselâm-'ın oğlu İsmâil, Uhtûb'un oğlu Elyesa, Mettâ'nın oğlu Yûnus, İbrâhim -aleyhisselâm-'ın biraderi Haran'ın oğlu Lût... Şu tâdâd olunan Enbiyâ -aleyhimüsselâm-'dan her birerlerini Biz azîm'üş-şân zamanları âleminin cümlesi üzerine tafdîl ettik.

İsimleri zikrolunan enbiyânın babaları, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını enva-ı nîmetlerimizle tafdîl, onları lütuf ve keremimizle tercih ve doğru yola hidâyette kılıp tarîk-ı savaba irşat ettik.”⁴¹

Fahr-i Râzî ve **Hâzîn'in** beyânlarına nazaran bu âyet-i celîle enbiyâ-yı ızâmın melâike üzerine tafdîl olduklarına delâlet eder. Zîra âlem, Allah teâlâdan mâadâ mevcûdâtın kâffesine şâmil olup mevcûdât içinde melekler de dâhildir. Ve enbiyâ-yı ızâm bazılarının

pederlerinde ve bazılarının zürriyetlerinde mü'min olmayanlar bulunduğuna işâret için ba'za (kısmîliğe) delâlet eden 'min' lafzı vârit olmuştur.

قُلْ إِنِّي هَدَيْتَنِي رَبِّيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قَيِّمًا
مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾

“Yâ Ekreme'r-rusûl! Sen müşriklere hitâben de ki Benim Rabbim lutf u ihsanıyla doğru ve tarîk-i tevhîde îsal eder bir din olduğu halde beni sırât-ı müstakîme îsal etmekle hidâyette kıldı. O, sırât-ı müstakîm ve Hakk'ı iltizâm eder olduğu halde İbrâhim'in milletidir. Ey Müşrikler! Siz İbrâhim -aleyhisselâm-'ın şeriatı üzre millet-i İbrâhim'den olduğunuzu iddia etmekle beraber şirk edersiniz! Halbuki İbrâhim müşriklerden olmadı!”⁴²

Siz nasıl oluyor ki müşrik olduğunuz halde İbrâhim -aleyhisselâm-'a nisbet iddiasında bulunuyorsunuz? Halbuki dîn-i İbrâhim'den külliyyen ayrılmışsınız! Zîra dîn-i İbrâhim'de şirk yoktur!

Eb'us-Suûd Efendinin beyânı veçhile Allah teâlâ hazretleri Rasûlüne bu âyette üzerinde bulunduğu dîn-i Hakk'ı beyan ve müşrikleri reddetmesini emir buyuruyor.

وَ مَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا أَيَّاهُ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۗ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

“İbrâhim -aleyhisselâm-'ın babasına istiğfarı ancak evvelce istiğfar edeceğine dâir olan vâdine bî-nâen oldu. Ne zaman ki pederinin küfür üzere ısrar edip Allah teâlâyâ düşman olduğu tebeyyün etti, babasına istiğfarı terk ile ondan vazgeçti. Ve kat-ı alâka etti. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın hüznü, âh u enîni ve ağlaması çoktu. Pederinden ve sâir kâfirlerden görmüş olduğu ezalara sabır ve tahammülü çok, herkese merhamet ve şefkati gâlip bir zât-ı şerîftir.”⁷⁴³

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın pederi için istiğfarı Cenâb-ı Hakk'ın îmân tevfik etmesini istemekten ibârettir.

Bu âyet-i celîle küfrü katî olanlara istiğfardan nehy mânâsını mutazammın olduğu gibi küfrü kat'î olan kâfirlerden de alâkayı kesmek lâzım olduğuna delâlet eder.

Meleklerin İbrâhim'e İshak'ı Müjdelemeleri

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ
 سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ
 لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ
 إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾

“Zât-ı ulûhiyetime yemin ederim ki muhakkak bizim elçilerimiz İbrâhim -aleyhisselâm-'a müjde ile

geldiler. Selâm söylediler. İbrâhim -aleyhisselâm- da onlara selâm ile mukâbele etti. İbrâhim Meleklerle selamlaştıktan sonra kebab olmuş bir dana getirmekte gecikmedi ve hemen misafirlere ikram olmak üzere bir dana getirdi. İbrâhim -aleyhisselâm- misâfirlerin ellerini pişmiş danaya uzatmadıklarını görünce, onların taam yememelerini sevmedi ve onlardan korktu. Melekler İbrâhim -aleyhisselâm-'ın korktuğunu anlayınca: "Korkma yâ İbrâhim, biz kendisinden korkulacak kimseler değiliz, zîra tarafı ilâhîden Lut kavmine gönderilmiş rasulleriz." demekle İbrâhim'in korkusunu izâle ettiler."⁴⁴

Semûd Kavmi'nin helâkenden sonra Lût -aleyhisselâm-'ın kavminin de tuğyanları tezâyüd ettiği cihetle helâklerinin zamanı hulul ettiğinden Allah'ın elçileri kendine bir çocuk ihsan olunacağını ve Lût kavminin helâk olacaklarını tebşîr için İbrâhim -aleyhisselâm-'a geldiler. Selâm verdiler. "Bizden Selâmet senin üzerine olsun, zîra sana tâzim için selâm ederiz!" dediler. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Benim tarafımdan da size selâm olsun, dedi.

Fahr-i Râzî ve **Hâzin**'in beyânlarına nazaran bu rûsûl-i kirâm, İbn-i Abbas -radiyallahu anhümâ-'nın beyânları veçhile Cebrâîl, Mikâîl ve İsrâîl -aleyhimüsse-lâm-'dır.

"Büşrâ" ile murâdı çocuk olacağını beyândır. Zîra İbrâhim -aleyhisselâm- ile zevcesi Sâre, çocukları olmaktan ümitlerini kestikleri cihetle meleklerin İshak, İs-

hak'tan sonra Yâkub -aleyhisselâm-'ın doğacaklarını beyan etmeleri onlar hakkında büyük tebşîrât idi. Yahut "Büşrâ" ile murâd, Lût -aleyhisselâm-'ın necâtı ve kavminin helâkini haber vermeleridir.

Bu âyet-i celîle misafir olan kimsenin vazîfesinin selâmla başlamak, hâne sâhibinin vazîfesinin de selâmla mukâbele etmek olduğuna delâlet eder. Zîra İbrâhim -aleyhisselâm-'a her şeyden önce meleklerin selâm ile mukâlemeye başladıkları gibi İbrâhim -aleyhisselâm-'ın da onlara selâm ile mukâbelede bulunduğunu Cenab-ı Hak beyan buyurmuştur.

Kur'ân-ı Hakîm'de Hak teâlânın beyânı bize tâlim için olduğunda şüphe yoktur. Çünkü "Selâm" lafzında selâmet için duâ olduğu gibi selâmlaşan iki kimse arasında muhabbet olup adâvet olmayacağına delâlet ettiğinden diyânet-i islâmiyede ehl-i İmânın yekdiğeriyle selâm alıp vermeleri meşrû kılınmıştır. Selâm vermek sünnettir ve selâma cevap vermek de farz olmuştur. Bî-nâenaleyh selâm alıp vermenin rızâ-yı ilâhîyi muvâfık eski bir merasim-i diniye olup, gerek "peygamberân-ı izâm hazarâtından ve gerekse meleklerden mevrûs bir usûl-i kadîme olduğuna bu âyet delâlet eder. Şu halde selâmdan gayri merasim bidattir.

Fahr-i Râzî'nin beyânına nazaran on beş günden beri İbrâhim -aleyhisselâm-'a misafir gelmemiştir. Vaktiki görmediği güzel sîmalı misafirler geldi. Hâne-i saâdetinden pişmiş ve yağlı damlar bir dana kebabı getirmekle misafirlere taamla ikrama koştı; alıp getirdi. Fakat misafirlerin yemediklerinden hoşlanmadı, şüphelendi. Çünkü misâfirin hâne sâhibinin taamını yememesi hâ-

ne sâhibini şüpheye düşürür. Ve sevilmediğine delâlettir. İbrâhim -aleyhisselâm- bu sebeple "Acaba bir kötülük mü murâd ediyorlar?" diye korktu. Melekler korktuğunu bilince hakikat-ı halî beyan ettiler.

İbrâhim -aleyhisselâm- misafiri sever, çok ikram eder, son derece sehâya mâlik ve ulüvv-i cenab sâhibi bir nebi-yi zîşân idi. Hatta misafir gelmediği günler yollara çıkar, misafir arar ve yoldan giden misafirleri ikram etmek üzere hânesine getirir idi. İşte şu âdetine binâen misafirler gelince zaman geçirmeksizin tandırda kızarmış hazır bulunan dana kebabını getirmişti. Elyevm bâdiyede Araplar arasında aziz misafirlere bu nevi kebablar ikram etmek İbrâhim -aleyhisselâm-'ın âdet-i meşhûresindedir. Misafire ikram İslâm dininde dahî meşhur ve âdet-i müstahsenededir.

وَ امْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاَهَا بِإِسْحَاقَ وَ مِنْ وَرَاءِ
 إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ
 وَ هَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾

"İbrâhim -aleyhisselâm-'ın haremi Sâre -radiyallahu anhâ-, perde arkasında ayak üzere duruyordu. Şu muhâvere üzerine güldü. Biz azîmü'ş-şân melekler vâsıtasıyla Sâre'yi İshak ve İshak'ın arkasından Yâkub'un doğacaklarını beyan ile tebşîr ettik. Sâre -radiyallahu anhâ-:

– Helâk bana olsun ki ihtiyar kadın olduğum halde çocuk doğurur muyum? Ve şu zât-ı şerif de

yaşlı olduğu halde benim kocamdır, muhakkak şu söylediğiniz söz elbette bir acib şeydir ki âdetin hilâfidir” dedi.⁴⁵

Fahr-i Râzî ve **Beyzâvî**'nin beyânları veçhile bu muhâvere esnâsında İbrâhim -aleyhisselâm- 120 yaşında Sâre de 99 yaşında idiler.

Hulâsat'ül-Beyan'da Sûre-i İbrâhim tefsirinde İbrâhim -aleyhisselâm-'ın oğlu İsmâil -aleyhisselâm- dünyâyâ geldiğinde 99 yaşında ve İshak -aleyhisselâm- dünyâyâ geldiğinde 112 yaşında olduğu mervîdir. Sâre, kemâl-i hacâlet ve teaccübünden nâşî:

– Nasıl olur ki benim gibi çocuktan kalmış bir kadın çocuk doğurabilir? Halbuki kocam da ihtiyarlık yaşındadır. Şu halde bu söylemiş olduğunuz şey gâyet gariptir, dedi.

قَالُوا اتَّعَجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَةً اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ
أَهْلَ الْبَيْتِ أَنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾

“Melekler:

– Yâ Sâre! Sen Allah'ın emrinden taaccüp mü edersin? Allah'ın rahmet ve bereketi sizin üzerindedir. Ey ehl-i beyt-i nübüvvet! Allah teâlânın ef'âli, memdûh ve cümlelerin mahmûdudur. Allah teâlâ ulu ve şeref sâhibidir. Binâenaleyh itaat ve inkiyâ eden kullarını arzularına îsal eder, dediler.⁴⁶

45. Hûd Sûresi / 71-72

46. Hûd Sûresi / 73

İbrâhim -aleyhisselâm- üzerine meleklerin gelip gitliğini müşâhede ederken birçok hârikulâde mucizelerin zuhûrunu gördüğü halde meleklerin beyan ettiği hârikulâdeye Sâre'nin taaccübünü inkâr ve taaccüple karşıladılar. Ve dediler ki:

– Sen Allah'ın emrinden taaccüp mü ediyorsun? Yani Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize nâzil olduğunu her vakit görüp durduğun ve birtakım hârikaların zuhûrunu Cenâb-ı Hakk'ın size tahsis buyurduğunu bildiğin halde taaccüp mü ediyorsun? Ehl-i beyt tâbiri hânedân-ı İbrâhim -aleyhisselâm-'ı medh ve senâ içindir.

Allah-teâlânın mahmud; mecd, fadl u kerem ve ih-san sâhibi bir ulu olduğunu beyan etmek: “Yâ Sâre! Allah teâlâ her şeye kâdir ve Hallâk-ı âlem olunca sana bir oğlan halkedip seni bu nîmetle dahî mütenâim kılaçağından mı taaccüp ediyorsun?” demektir.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبَشْرَىٰ يُجَادِلُنَا
فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾

“Vaktâki İbrâhim'den korku gitti ve mesrûr olacağı müjde geldi, İbrâhim, Lût Kavmi hakkında bizim rasullerimizle söz söyleşmeğe başladı. Zîra İbrâhim muhakkak sabırlı ve bir işte acele etmez ve günahlara çok teessüf edici ve her halde Allah'a rucû edicidir.”⁴⁷

Fahr-i Râzî ve Hâzin'in beyânları veçhile İbrâhim

-aleyhisselâm-'ın mücâdelesi meleklerledir Cenâb-ı Hak ile değildir. Bu mücâdele, halka rikkat-i kalbinden, şefkat ve merhametinden ve şefâat-i hasene kâbilinden olduğundan mücâdele-i müstahsenedir. Melekler taraf-ı ilâhîden Lût kavminin ihlâkine memur olduklarını beyan edince İbrâhim -aleyhisselâm- emri ilâhînin mutlak olup; acele îcap etmeyip, tehiri câiz olacağını beyan ederek muayyen bir müddet tehir edilirse belki Lût kavmi ıslâh-ı hâl ederler, demişti.

Hilm: Çok sabretmek ve kusur eden kimselerden intikama sûrat etmeyip intikamını tehir etmektir.

Evvâh: Âh u enîni çok olup nâsın kötü hallerine teessüf etmektir.

Münîb: Rücû edici demektir. Cümle-i umûrunda Cenâb-ı Allah'a mürâcaat edici olduğunu beyândır, İbrâhim -aleyhisselâm- Lût kavminin helâki için meleklerin acele etmeyip, teennî ile davranmalarını teklif edip de melekler bu teklifi kabul etmeyip acele edeceklerini beyan edince dayanamayıp âh u enîne başladığı cihetle Hak teâlâ hazretleri "Evvâh" olduğunu beyan ile İbrâhim -aleyhisselâm-'ı senâ buyurmuştur.

يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرٌ رَبِّكَ وَأَنْتُمْ
أَتَيْهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

"İbrâhim, meleklerden Lût kavminin ihlâkinin tehirini talep edince melekler İbrâhim'e: "Ey İbrâhim! Lût kavmi hakkında mücâdeleden vazgeç, zîra Rabbin teâlânın onları helâkine dâir emri geldi. Mâ-

siyette devamlarından dolayı kazâ-yı ezeli zuhûr edecektir.” dediler.”⁴⁸

Ebu Hüreyre -radiyallahu anh-'den rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuşlardır:

İbrâhim -aleyhisselâm- yalnız üç defâ, -bundan ikisi kendisine âit bir sebeple değil tevîl ile ve başka mânâyâ çevirerek- yalan söylemiştir: Azîz ve celîl olan Allah'ın zâtı ve rızâsı için. Birisi: Putperestlere **“Hakikaten ben hastayım.”** demesi; öbürü, **“Belki şu putların büyüğü bunu işlemiştir.”⁴⁹** demesidir.

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- üçüncüsünü de şöyle îzah etmişlerdir:

“İbrâhim, günün birinde bir kadın güzeli olan zevcesi Sâre ile beraber ansızın cebabireden azılı bir zâlim olan Mısır veya Ürdün melikinın bulunduğu şehre uğrayıvermişti. Adamları tarafından melike:

– Şehre bir misafir gelmiştir, beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır, diye haber verildi. Zâlim melik, İbrâhim -aleyhisselâm-'a haber gönderdi, İbrâhim vardığında Melik:

– Bu kadın kimdir, diye sordu. Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Din cihetinden- Karındaşımdır, dedi. Sonra İbrâhim Sâre'nin yanına geldi.”

48. Hûd Sûresi / 76

49. Enbiyâ Sûresi / 63

Buhârî, hâdisenin alt tarafını da rivâyet etmiştir.

Buradaki rivâyette, İbrâhim -aleyhisselâm-'ın ateşi üflediğini ziyâde etmiştir.⁵⁰

Ebu Hüreyre -radiyallahu anh-, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

"Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- zevcesi Sâre ile hicret ederek başka memlekette bir melikin veya cebâbireden bir zâlimin bulunduğu bir karyeye girdiler. Sonra birisi tarafından o melike nisâ tâifesi içinde en ziyâde husn ü cemel sâhibi bir kadın ile İbrâhim karyemize girdi, diyerek haber verildi. O zâlim İbrâhim -aleyhisselâm-'a:

– Bu seninle beraber olan kimdir, diye haber gönderdi. İbrâhim de:

– Hemşirem-kız kardeşimdir, diyerek cevap verdi. Sonra İbrâhim Sâre'nin yanına gelip:

– Sakın sen beni tekzip etmeyesin. Zîra ben onlara senin için, "benim kız kardeşimdir" diye cevap verdim. Vallah'il-Azîm bu arazide benden ve senden gayri hiçbir mü'min yoktur. Yani sen benim din kardeşimsin, sözüm yalan değildir, demiştir.

Sonra İbrâhim -aleyhisselâm- o zâlime mecburen Sâre'yi gönderdi. Sâre, o cebbârın yanına vardığında o zâlim hemen Sâre'nin üzerine varmak üzere kıyam etti. Hazret-i Sâre de abdest alıp namaz kılmak üzere kıyam ederek hemen:

50. Tecdîd-i Sarîh Tercümesi, 9 / 131-132

– Yâ Rabbî! Ben Sana ve Sen'in peygamberine îmân etmiş isem ve kendi helâl zevcim olan İbrâhim'den mâadasından ırzımı ve nâmusumu muhâfaza etmiş isem benim üzerime bu kâfiri musallat etme, diyerek duâ eyledi.

Hemen duâsı müstecap olarak merkum kâfirin nefsi tutulup kaldı. Hatta yere düşüp ayakları çırpındı. Sonra yine Hazret-i Sâre:

– Yâ Rabbî! Bu kâfir bu hal üzere vefat ederse şu kadın öldürdü, derler diyerek salıverilmesi için duâ etti. Hemen duâsı müstecap olup, cebbar salıverildi. Eskisi gibi kendine geldi. Sonra cebbar, Sâre üzerine kıyam eyledi. Sâre abdest alıp namaza kıyam ederek:

– Yâ Rabbî! Ben Sana ve Sen'in rasûlün olan İbrâhim'e îmân ettimse ve zevcimden gayrisinden ırzımı muhâfaza ettimse benim üzerime bu kâfiri musallat etme, diye duâ eyledi. Hemen duâsı müstecap olup kâfir-i merkûmun soluğu tutulup dondu kaldı. Hatta ayağıyla çırpındı. Sonra yine Sâre -radiyallahu anhâ-:

– Yâ Rabbî! Bu kâfir bu hal üzere vefat ederse onu şu kadın katletti denir, diyerek salıverilmesi için duâ etti. Duâsı müstecap olup kâfir-i merkum yine salıverildi. Birkaç defâ böylece salıverildikte cebbar hizmetçilerine hitâben:

– Vallah'il-Azîm siz bana insan getirmemişsiniz, ancak şeytan getirmişsiniz; beni çarptı, diye bağırды ve:

– Hemen bunu kardeşi olan İbrâhim'e gönderip teslim ediniz ve benim Hacer nâmındaki cariyemi de buna veriniz, diyerek emretti.

Sonra bu yolda Sâre -radiyallahu anhâ-, Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'a sâlimen ve gânimen avdet edip İbrâhim'e hitâben:

– Bilir misiniz, Allah teâlâ o kâfiri yıktı, rezil ederek hâib kıldı, hüsranda bıraktı. Allah teâlâ bize hizmet için bir de câriye ihsan ve inâm etti, dedi.⁵¹

Bu hadîs-i şerîften bir kâfirin hediye, hîbe ve atiyesinin alınmasının câiz olduğu istinbat edilmiştir. Bir de te'villi yalan söylemek hakîkatte yalan olmayıp câiz olduğu bu hadîs-i şerîften alınmıştır.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın böyle te'villi söz söylemesinin hikmeti:

Şayet, benim hare'mimdir, demiş olsa idi zâlim krain belki gayretten, kıskançlıktan Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'ı katli muhtemeldi. Veya boşamasına icbar ederdi. Yahut kız olana veya zevci olmayanlara merkurum kâfir taarruz etmezdi. Onun için İbrâhim -aleyhisselâm-, kızkardeşim, demeğe mecbur oldu.

Gene bu hadîs-i şerîfe göre zarûret halinde sarâhaten dahî maslahat için yalan söylemek câizdir. Hatta bir kimsenin katledileceği anlaşıldığında halas olmak için kalbi î mân ile mutmain olduğu halde lisânen kâfir oldum, diyerek küfrünü zâhiren izhar etmesi câizdir.

Sâre -radiyallahu anhâ-, Tavail bin Nâhur'un kızıdır. Bazı tarihçiler Hârân bin Nâhur olduğunu kayd etmişlerdir. Halbuki İbrâhim -aleyhisselâm-'ın kardeşi Hârân-ı

Asğar'dır. Sâre -radiyallahu anhâ-'nın babası ise Hârân-ı Ekber'dir.

Hâcer -radiyallahu anhâ-'nın babası ise Kıbt meliklerindedir. İnsana (veya Ensina) kasabasından Nil kenarında Said-i Evsat'ta vâkîdir. **Taberî**, "Hâcer, Mısır meliklerinden birisinin karısı idi, zevci katli edilerek Ürdün'e getirilmişti." diyor.

Allah'tan ümit kesilmez.

و نَبِّئُهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا
 سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِئُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا
 نَبِّئُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ ابَشْرْتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ
 الْكَبِيرُ فَبِمَ تَبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشْرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ
 مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾

Habîbim! Haber ver kullarıma İbrâhim'in misafirlerinden ki, o zamanda misafirler İbrâhim üzerine dâhil olmuşlardı. Misafirler gelince dediler ki: "Selâmet sana olsun!" İbrâhim de misafirlere "Biz sizden korkarız!" dedi. Melekler İbrâhim'e: "Korkma bizden Zîra biz seni ilim sâhibi bir oğlan ile tebşîr ederiz." dediler. İbrâhim de: "İhtiyarlık bana yaklaşmakla beraber beni tebşîr mi edersiniz? Ben pîr-i fânî olunca beni hangi erkek çocuk ile tebşîr edersiniz?" dedi. Melekler: "Biz seni Hakk'a istinatla teb-

şir ederiz.” dediler. Sözlerine ilâveten: “Yâ İbrâhim! Bizim tebşîrimiz hakka mukârin olunca sen ümidini kesenlerden olma!” dediler.⁵²

Misafirler Hazret-i İbrâhim üzerine insan sûretinde geldiklerinden İbrâhim ile ünsiyet etmek üzere insanların yekdiğeriyle teâtî ettikleri hediye kâbilinden olan selâmı verdiler. Ve:

– Biz sana selâmı hediye eder, selâmetle duâ ederiz, demekle Hazret-i İbrâhim'e âşinalık ettiler. İbrâhim -aleyhisselâm- da onların mehabetlerinden âriz olan korkuyu izhâr ederek:

– Biz sizden korkuyoruz, dedi. İbrâhim'in bu sözü üzerine melekler:

– Korkma bizden yâ İbrâhim! Biz korkulacak kimseler değiliz. Biz seni ilm-i kâmil sâhibi bir oğlan ile tebşîr ederiz. Hayırla tebşîr eden kimselerden korkulmaz, dediler. Meleklerin tebşîrleri üzerine İbrâhim -aleyhisselâm- âdet hilâfı bir şey tebşîr ettiklerinden kemâl-i teacüb ve istiğrapla “Kocalık beni yakaladığı halde siz beni oğlanla mı tebşîr edersiniz? Ben ihtiyar bir pîr-i fânî olunca hangi delîle istinat ederek beni tebşîr edersiniz?” demekle kendisinde âdet vechi üzere oğul getirecek takat kalmadığını beyan etti.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın bu suâline cevap olarak melekler:

– Biz seni Hakk'a istinat ederek elbette vâkî olacak

bir şeyle tebşîr ederiz ki onda hiç şüphe yoktur. Binâ-enaleyh bizim tebşîr ettiğimiz oğlandan me'yûs olanlardan olma!" dediler. Ve bu sûretle İbrâhim -aleyhisselâm-'a âriz olan korkuyu giderdiler.

Şu halde bir kimseden veya hâdiseden korkan kimsenin korkusunu kaldırmağa çalışmanın insan için ve zâif-i mühimmeden olduğuna bu âyet-i celîle delâlet eder.

Melekler de: Biz seni Hakk'a mukârin ve vakîâyâ mutabık olarak Cenâb-ı Allah'ın izniyle tebşîr ederiz; sen esbâb-ı âdiyenin olmadığına ehemmiyet verme; bu dediğimiz oğlanı sana Allah verecektir, demekle cevapları insanların esbâb-ı âdiye fıkânına binâen me'yus olmasının câiz olmadığına da delâlet eder. Elçilerin, Cebrâil -aleyhisselâm-'ın riyâseti altında ve maiyetinde onbir melek olduğu mervîdir.

قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾

"İbrâhim, Rabbinin rahmetinden kim ümit keser, hiç kimse ümit kesmez. Ancak tarîk-ı haktan ve îtikâd-ı sâdiktan çıkmış olanlar ümit keserler. Yoksa Allah'ın kudretini ve pîr-i fânîden çocuk halketmeğe kâdir olduğunu, acz gibi noksan sıfatlardan münezeh olduğunu bilen kimseler Allah'ın rahmetinden ümit kesmezler."⁵³ demekle rahmetinden her zaman ümitvâr olduğunu beyan etti.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın Zürriyeti İçin Duâsı:

وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّ اجْنُبْنِي
 وَّ بَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ اِنَّهُمْ اضَلُّنَّ كَثِيْرًا
 مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِىْ فَاِنَّهٗ مِنِّىْ ؕ وَّ مَنْ عَصٰنِيْ فَاِنَّكَ
 غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٦﴾

“Zikret Habîbim şol zamanı ki, o zamanda ced-
 din İbrâhim -aleyhisselâm-: “Yâ Rabbî! Şu Mekke bel-
 desini âfâttan ve düşmandan emin, beni ve benim
 evlâdımı putlara ibâdetten uzak kıl!” demekle tazar-
 rû ve niyaz etti. “Yâ Rabbî! O putlar nâsdan çokları-
 nı idlâl etti. Nâsın hali böyle olunca bana tâbî olan
 kimse benim milletimdendir ve bana isyan eden
 kimseyi sen mağfiret edersin. Zîra sen Gafûr ve Ra-
 hîmsin, dilediğin veçhile muâmele edersin!”⁵⁴ dedi.

Nisâbûrî ve Fahr-i Râzî'nin beyânları veçhile “Bel-
 de” ile murâd Mekke'dir. İbrâhim -aleyhisselâm- Mek-
 ke'yi binâ ettikten sonra münâcâtta bulunmuş ve Kâ-
 be'nin mahallî evvelden beri korkulu bir mahal olduğu
 halde İbrâhim -aleyhisselâm-'ın duâsı kabul buyurula-
 rak “Emin” bir mahal olmuştur. Hatta “Harem” dâhilinde
 insanlardan başka hayvanât-ı sâire bile emindir. Za-
 man-ı câhiliyede Araplar bu hususa çok riâyet ederler
 ve iki düşman Mekke arzına tesâdüf etseler yektiğerin-
 den emin olurlar ve silaha sarılmazlardı.

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
 الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ
 تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٢٧﴾

“Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bazılarını Sen’in beyt-i muharremin yanında ekinsiz ve otsuz bir vâdide iskân ettim. Ey bizim Rabbimiz, zürriyeti-mi bu otsuz ve susuz vâdide iskandan maksadım, beytin huzurunda onların sana ibâdet ve ikame-i salât etmeleridir. Yâ Rabbî, maksadım onların sana ibâdet etmeleri olunca sen nâstan bazılarının kalb-lerini meyleder kıl ki onlar, kasdetsinler de yanları-na gelsinler, zürriyetim bu ekinsiz ve otsuz vâdide yalnız kalmasınlar. Ve sonra Hacc için herkes o vâ-dide Kâbe’yi ziyârete gelsinler. Ve onları meyvele-rinden merzuk et, me’mul ki onlar nîmetine şükre-derler.”⁵⁵

Fahr-i Râzî, Kâdî ve Hâzin’in beyânlarına naza-ran, Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- bu duâyı oğlu İsmâil ile validesini Mekke vâdisinde Cenâb-ı Allah’a emânet ettiği zaman îrâd etmiştir. Çünkü Hâcer, Sâ-re’nin cariyesi iken zevci Hazret-i İbrâhim’e hîbe edip, Hacer’den oğlu İsmâil -aleyhisselâm- dünyâya gelince Sâre’nin gayrete gelerek oğlunu ve validesini alıp baş-ka mahalle götürmesini ısrar etmesi üzerine Mekke’ye götürmesini mübeyyin emr-i ilâhî gelince İbrâhim -aley-hisselâm-, oğlu İsmâil ve Hacer’i Mekke’ye götürdü.

Bir kırba su ve bir torba hurma ile Allah teâlâyâ emânet edip geri döndüğünde Hâcer:

– Bizi kime bırakıyorsun, dedi. Hazret-i İbrâhim de:

– Allah’a emânet ederim, deyip bu âyette beyan olunan duâ ile Cenâb-ı Hakk’a istirhamda bulundu. Hâcer -radiyallahu anhâ- yanındaki suyu içti, oğlunu emzir-di. Su tükenince Safâ ile Merve arasında bir kimse görebilmek ümidiyle sa’y eyledi. Lâkin hiç kimseyi göremedi. Çünkü o zamanda Mekke arzında bir kimse yoktu.

İbrâhim -aleyhisselâm-’ın o mahallin emin bir mahal olması için duâsının bir sebebi de ıssız ve korkunç bir mahal olması idi. Hazret-i Hâcer oğlunun yanına avdet ettiği zaman gördü ki, şimdiki Zemzem kuyusunun olduğu mahalden bir su zuhûr etmiş. Hemen etrafını toprakla çevirdi ve havuza benzer bir şey yaptı. Su ihtiyacı fazla olup onu da yanında bulunca suyu halk u ih-san eden Cenab-ı Hallâk’a şükürle kalbi müsterih oldu.

Fakat muktezây-ı beşeriyet ünsiyet edecek insana muhtaç olduğundan Cenâb-ı Hak inâyet etti de Arap’ın Cürhüm kabîlesinden bir tâife gönderdi. Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-’ın *فَاجْعَلْ أَفْتَدَةَ مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ* lafzıyla duâsının eseri derhal zuhûr etti. Cürhümîler gelip suyu görünce Hacer’e komşu olmak istediler. Ve dediler ki:

– Sen suya bizi müşterek kıl, biz de hayvanlarımızın sütüne seni müşterek kılalım.

Tarafeyn yekdiğerine ihtiyâcını düşünerek mukâvele ettiler. İsmâil -aleyhisselâm- onların içinde neş’et etti. Ve lisan-ı Arap üzre tekellüme başladı? Onlardan bir

kadın ile tezevvüc etti. Sonra İbrâhim -aleyhisselâm-geldi, emr-i ilâhî üzerine Beyt-i Şerîf'i binâ etti.

İşte İbrâhim -aleyhisselâm-'ın iki ailesi arasında meydana gelen bürûdet üzerine bir zevcesini oğlu ile beraber başka bir mahalle götürmeğe ihtiyaç görülünce, Mekke vâdisinin îmarı ve insanların iskânı zamanı gelip, Hatemû'n-nebiyyin Fahr-i âlem -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz hazretlerinin orada zuhûru mukadder ve Beyt-i Şerîf'i tekrar binâ etmek İbrâhim -aleyhisselâm-'a müyesser olacağı cihetle irade-i ilâhiye Mekke vâdisine götürmesiyle zuhûr etmiştir.

Hazret-i İbrâhim, kendisini Nemrut gibi bir zâlim ve gaddarın zulmünden ve ateşinden kurtaran Hallâk-ı Kerîm'in kudretine îtimâdı tam olduğundan ailesini ıssız vâdiye götürmekten ve orada iskan etmekten endişe etmedi. Onları Âmir-i hakîkinin emin olan eline tevdi eylemiş idi. O mekânda o zamanda Bey-i Şerîf mevcut değil idiyse de evvelden orda Adem -aleyhisselâm-'ın binâ ettiği Beyt-i Şerîf olduğunu ve kendisinin o Beyti tekrar binâ edeceğini ve kıyâmete kadar halkın ziyâretgâhı olacağını vahy-i ilâhî ile bildiği için, **“Beyt-i Muharrem'in indinde zürriyetimden bazılarını iskan eyledim.”** demişti.

Meyvelerle merzuk olmaları için duâsı, talebinin kabulü eseri olarak Mekke'ye her taraftan her nevi meyveler gelir. Hatta Mekke'de yaz kış her mevsimde meyveler bulunur. **“Nâs'dan bir tâifenin kalbini buraya müteveccih kıl!”** diyerek duâsının eseri olarak derhal Cürhüm tâifesi geldiği gibi ehl-i îmânın kalbleri ilâ-yem'il-kıyam o mekân-ı mübâreke müteveccih oldu-

ğundan her taraftan huccâc gelir. Hiçbir zaman ziyâretçi eksik olmaz.

Kâbe-i Muazzama'nın Ekinsiz Bir Vâdide Bulunmasının Hikmeti:

Kâbe-i Muazzama'nın bir vâdi-i gayr-ı zîzer' (ekinsiz bir vâdide) bulunmasında hikmet-i celil-i rabbânî beş sûrette tecellî etse gerektir:

1- "Mücâvirîn-i Beyt'ullah'il-Harâm'ın, izzet-ı dünyâ ve alâyiş-i cihân-ı bî-bekâdan ferâgat etmesi içindir.

2- Etrâf-ı kudsiyet-metâf-ı Beyt-i Huda'da cebâbire-i mülûktan bir ferd-i âferîdenin ikâmet etmemesi içindir.

3- Hacc ve ziyârete mahsus olan Kâbe'yi ticâret-gâh olmak, dâhiye-i dünyâ perestânesinden kurtarmak içindir.

4- Sermaye-i iktisâb-ı mânevî, nevâil-i ukbâ olan kadr-i fakrı anlamak içindir.

5- Kâbe'nin alâik-ı dünyeviyeden âriyetini göstermek içindir.⁵⁶

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعَلَّمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعَلِّنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ
مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٨﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ

56. Mâder-i Dünya, Şerif Muhammed Sâdik

الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكَبِيرِ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي
 لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَ مِنْ
 ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَ تَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَ لِيَوَالِدِي
 وَ لِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

“Ey Rabbimiz! Sen bizim gizli ve âşikâr ahvâli-mizi bilirsin. Halbuki yerde ve gökte Allah teâlâya gizli bir şey olamaz. Hamd ü senâ o Allah’a mahsustur ki O Allah teâlâ kocalığımla beraber bana İsmâil ve İshak’ı hıbe ve ihsan eyledi. Zîra benim Rabbim duâyı işitir.

Ey benim Rabbim! Beni ve zürriyetimi namazı ikâme eder, cânib-i mâneviyene teveccühde dâim kıl. Ki ben ve zürriyetim huşû üzre rızânı aramakta müdâvim olalım.

Ey Rabbimiz! Beni ve vâlideynimi ve bil-cümle mü’minleri hisâbın kâim olduğu günde mağfîret et!”⁵⁷ demekle istirhamda bulundu.

İbrâhim -aleyhisselâm- ihtiyarlığında Cenâb-ı Hakk’ın iki oğlan ihsan ettiğine hamd ü senâ etti. Çünkü Fahr-i Râzî, Kâdî ve Hâzin’in beyânlarına nazaran İbrâhim -aleyhisselâm-’ın oğlu İsmâil -aleyhisselâm- dünyâya geldiğinde 112 yaşında olduğu mervîdir.

Kocalığında Cenâb-ı Hakk’ın lutf-i ilâhî olarak oğul

ihsan ettiğine hamd eylediğini sarâhaten zikretmiş ve bir nîmete nâil olan kimsenin derhal hamd eylemesinin ve o nîmeti şükürle karşılamaşının vazîfe-i ubûdiyet olduğuna işâret eylemiştir.

İbrâhîm -aleyhisselâm- nebî olduğu cihetle mâsum ise de kul için her zaman dergâh-ı ulûhiyete ilticâ ve mâsivadan ümit kesmek lâzım olduğuna işâret için kendi nefsine mağfiretle duâ etmiştir. Ebeveynine de mağfiretle duâ etmiştir.

Hazret-i İbrâhîm'in Fezâil-i Cemilesi:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَ لَمْ يَكُ مِنَ
 الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ إِجْتَبِيَهُ وَ هَدِيَهُ إِلَى
 صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَ اتَّبَعَهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ إِنَّهُ
 فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

“İbrâhîm, Allah teâlâyâ mûti; edyan-ı bâtilayı red ve dîn-i hakka meyleder olduğu halde cemaat makamına kâim bir muktedâ-bih oldu. İbrâhîm, Allah'ın nîmetlerine şükredici olup müşriklerden olmadı. Allah teâlâ onu risâletine ihtiyar etti. Ve İbrâhîm'i doğru yola hidâyette kıldı. Biz İbrâhîm'e dünyâda güzel rızıklar ve sâlih evlat ve uzun ömür gibi haseneler verdik. Bununla beraber İbrâhîm âhirette de sulehâ zümresindedir.”⁵⁸

Beyzâvî, Hâzîn ve Medârik'te beyan olunduğu üzere Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'da birçok kemâlât-ı insâniye, fedâil-i cemîle ve ahlâk-ı hamîde içtimâ ettiğinden kendisinden sonra gelen milletler için hayra alâmet ve muktedâ-bih olmuştur.

İbrâhim -aleyhisselâm- bir tek şahıs olduğu halde ahlâk ve âdât cihetinden bir ümmet mesâbesinde olduğuna işâreten: **“O bir ümmet idi!”** denilmiştir.

Hal-i sabâvetinden hâl-i memâtına kadar dîn-i hak üzere olduğuna işâret için **“hanîfen”** denilmiştir.

Vâcib teâlâ hazretleri bu âyet-i celîlede İbrâhim -aleyhisselâm-'ın menâkıb-ı celîlesinden dokuzunu zikretmiştir:

1- Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'ın bir tek şahıs olduğu halde, bir ümmetin hâiz olacağı ahlâkî fazîletleri cem ettiği cihetle ümmet-i vâhide (bir ümmet) menzilesinde olmasıdır.

2- Her halinde Allah teâlâyâ mûtî ve münkâd olmasıdır.

3- Dâima doğru din ittihâz etmesidir.

4- Muvahhit olup müşriklerden olmamasıdır.

5- Nîmet-i ilâhiyenin cemîine şükretmesidir.

6- Allah teâlânın onu dost edinmesidir.

7- Dünyada sırât-ı müstakîme hidâyette kılınmasıdır.

8- Dünyada hasene verilmesidir.

9- Âhirette sâlihîn zümresinden olup makamât-ı âliyyede bulunmasıdır.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٢﴾

“İbrâhim -aleyhisselâm-'ın evsâfını beyândan sonra Habîbim biz sana vahyettik ki, bâtıldan teber-rî ve doğru olduğu halde ceddin İbrâhim'in milleti-ne ittibâ et! Çünkü İbrâhim müşriklerden olmadı.”⁵⁹

İşte Cenâb-ı Hakk'ın rasûlüne tavsiyesi (emri) üm-metine de tavsiyedir. Binâenaleyh İbrâhim -aleyhisse-lâm-'ın şeriatında mensûh olmayan meselelerin üm-met-i Muhammed hakkında da aynı şeriat olup ittibâ vâ-cip olduğu bu âyet-i celîleden müstefâd olmaktadır.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın Babasını Hak Dine Dâveti:

وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ۖ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ اِذْ
قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا
يُعْنِي عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ
مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

“Kur'an'da İbrâhim'i de zikret! Zira İbrâhim zi-yâde doğru söyler bir nebly-i zîşandır. O zaman, İb-

râhim, pederinin haline taaccüb ederek ona hitâben dedi ki:

– Ey Babam! İşitmek ve görmek şânından olmayan ve sana isâbet eden belâlardan hiçbir şey defedemeyen birtakım cemâdâta niçin ibâdet edersin? Ey Babam! Sana gelmeyen ilm-i tevhîd muhakkak bana geldi, senin bilmediğini ben biliyorum. Sen bana ittîbâ et ki ben sana doğru yolu göstereyim.”⁶⁰

Yani Habîbim! Cedd-i a'lân İbrâhim -aleyhisselâm-'ın mehâmid-i ahlâkını ve mehâsin-i etvârını zikret ki, sana tâbî olan ehl-i îmân menfaatlenmiş ola. Zîra İbrâhim muamelâtında ziyâde doğru söyler ve halkı irşada memur bir nebiy-i zîşândır. Binâenaleyh onun izine tâbî olan doğru yola gitmiş olur.

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile Kur'ân'da İbrâhim -aleyhisselâm-'ın ahvâlini beyan etmek Arapları irşat içindir. Zîra Araplar:

“Babalarımızın dinini terk edemeyiz.” dedikleri cihetle mensup oldukları babalarının büyüğünü zikirle onları insafa dâvet etmektir. Yani: “İbrâhim -aleyhisselâm- sizin babanızdır, eğer babalarınızı taklit ediyorsanız İbrâhim -aleyhisselâm-'ı taklit etmeniz lâzımdır! Zîra babalarınız içinde kadri yüce ve tıynet-i tâhire sâhibi ve dini zâhir olan İbrâhim -aleyhisselâm-'dır.

Beyzâvî'nin beyânı veçhile Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- pederini Hakk'a dâvette hüsn-i edebe riâyet etti. “Gerçi ben yaşça senden küçük ve senin oğlun

isem de fazl u ihsan Cenâb-ı Allah'ın yed-i kudretindedir, istediğine verir ki, sana vermediğini bana verdi." demekle pederine nasîhat etti. Evvelemirde doğrudan doğruya pederinin dalâletini zikretmedi, bilakis putlara ibâdetinin sebebini sordu:

يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ﴿٤٠﴾

"İbrâhim, pederini intibaha dâvet için dedi ki: **Ey Baba! Şeytana ibâdet etme! Zira şeytan Rahman teâlâya âsî oldu.**"⁶¹ Binâenaleyh Rahmân'a âsî olan şeytana İbâdet etmek elbette mâkul olmaz!

Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- bu sözleriyle putlara ibâdetin şeytanın iğvâsıyla olduğu cihetle şeytanın ise Rahman teâlâyâ isyanı sebebiyle ibâdete ve itâata lâyük olmadığına işâret etti. Ve ilâveten dedi ki:

يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ

فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤١﴾

"Ey Babam! Envâ-ı nîmetleri sana ihsan eden Rahman teâlânın azabının sana dokunmasından korkarım. Eğer sana azap isâbet ederse şeytanın dostu olursun. Ve cehennem ateşinde ebedî kalırsın!"⁶² demekle pederine nasîhat etti.

61. Meryem Sûresi / 44

62. Meryem Sûresi / 45

قَالَ أَرَأَيْبُ أَنْتَ عَنْ إِلَهِي يَا إِبْرَاهِيمَ لَئِنْ لَمْ تَنْتَه
لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

“İbrâhim’in nasihatini reddetmek üzere babası dedi ki:

– Ey İbrâhim! Sen benim mâbutlarıma ibâdetten i’raz mı ediyorsun (yüz mü çeviriyorsun?) Allah’a yemin ederim ki eğer sen bu îtikattan vazgeçmezsen seni alâ melein-nâs (herkesin gözü önünde) taş ile öldürürüm. Kalk yanımdan! Terket beni! Uzun müddet yanıma gelme! Yüzünü görmeyeyim!”⁶³ dedi.

İbrâhim -aleyhisselâm-’ın mülâyemetle nasihatına karşı pederi şiddet ve hakâretle mukâbele etti.

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

“İbrâhim, pederinin şiddetine karşı dedi ki: “Ey pederim! Benim tarafımdan senin üzerine selâm olsun. Ve senin için Rabbime istiğfar ederim! Zira Rabbim bana evvelden beri çok lütuf etti.”⁶⁴

وَاعْتَرَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَادْعُوا رَبِّي عَسَى
أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

“Ve ben sizden ve Allah’tan gayri ibâdet ettiğiniz

63. Meryem Sûresi / 46

64. Meryem Sûresi / 47

ve duâ edip çağırduğunuz mâbudlarınızdan uzlet eder ve hicretle sizi terkederim. Ve ben Rabbime duâ eder yalnız O'na ibâdet ederim. Ve umarım ki ben Rabbime duâda me'yus ve sa'yim boşa giderek şakî olmam.⁶⁵ demekle pederine birtakım ta'rîzâtta bulundu.

فَلَمَّا اعْتَرَلَهُمْ وَ مَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ هَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ
وَ يَعْقُوبَ وَ كَلَّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَ هَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا
وَ جَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

“İbrâhim kâfirlerden ve Allah'ın gayri mâbutlarından uzlet ederek hicretle diyâr-ı gurbeti ihtiyar edinince biz ona oğlu İshak ve İshak'ın oğlu Yâkub'u hibe ettik ki, onlarla ünsiyet etsin ve gurbetin kurbetini onlarla defeyesin. Ve İshak ile Yâkub'un her birini biz nebî kıldık. Vahyimizin nüzûlüne mahal ve hal-kın mesail-i dîniyelerini tesviyeye mercî oldular. Ve İbrâhim'e, evlat ve ahfâdına biz lutf u ihsanımızdan evlat, servet, câh, mansıp verdik. Binâenaleyh zamanlarında bulunan insanların ekserisine mercî ve umûm ahkâmda hâkim oldular. Ve biz ilâ-yevm'il-kıyam nâsın lisanlarında onların senâlarını sâdik ve vakıa mutabık kıldık ki o senâları onların mertebelerini âlî kıldı.”⁶⁶

Beyzâvî'nin beyânı veçhile Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'ın her ne kadar başka evlâdı var ise de İshak

65. Meryem Sûresi / 48

66. Meryem Sûresi / 49-50

ve Yâkub -aleyhisselâm- şecere-i enbiyâdan oldukları cihetle bu makamda onların isimleri tasrih olunmuştur. Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- babasından din hususunda Cenâb-ı Allah'ın rızâsını tahsil için uzlet ettiğinde Allah teâlâ hazretleri hakkında ve zürriyetinde bereket halk buyurmuştur. Binâenaleyh din için fi-sebîlillâh hicret edenlerin bu iki bereketten hisseyâb olacaklarına işâret vardır. Ve ale'l-ekser fi-sebilillah din uğrunda hicret edenlerde bu bereketler görülmektedir. Amma başka garaz üzerine hicret eden bittabî bu bereketten lâayıkıyla müstefid olamaz.

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَأِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَىٰ فَمَنْ كَانَتْ
 هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِيَ حِرَّةٌ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ
 كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَىٰ دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةً يَتَكَحَّحُهَا فَهِيَ حِرَّةٌ
 إِلَىٰ مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

“Amellerin kıymeti niyetlere bağlıdır. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan odur. Hicreti Cenâb-ı Allah'a ve Rasûl'üne müteveccih ise hicreti Allah'a ve Rasûl'ünedir. Hicreti bir dünyâyâ ve nikâh edeceği bir kadına müteveccih ise hicreti de gâye-i hicreti ne ise (dunyâ veya kadın) ona müntehîdir.”⁶⁷

İbrâhim -aleyhisselâm- bu ümmete bir büyük nebî ba's olunmasıyla duâ ettiğiinden bu ümmetin beş vakit namazında salavat-ı şerîfede Rasûlullah'a iştirak et-

mekle bütün ehl-i îmânın duâlarına mazhar olmuştur. Ve Cenâb-ı Allah'ın dînini i'lâ için bilumum kâfirlere adâvet ettiğinden Allah teâlâ onu kendisine "Halîl" yani dost edinmiştir.

Ebu's-Suûd Efendi'nin beyânı veçhile Hazret-i İshak ve Yâkub -aleyhimesselem- hicretin akabinde meydana gelmeyip bir müddet sonra meydana gelmişler ise de bunların vücûdu pederleri hakkında büyük nîmet olmasına binâen hicretin akabinde vücut bulmuşlar gibi hicretin akabinde zikrolunmuşlardır.

İbrâhim -aleyhisselâm- Bâbil'den Şam'a hicretle evvelâ Harran mevkiine geldi. Sonra Sâre -radiyallahu anhâ-'yı tezevvüc etti. Bir müddet Sâre'den çocuk dünyâya gelmedi. Fakat bilâhare âyet-i celîlede tebşîr buyrulduğu üzere Cenâb-ı Hak oğul ihsan buyurdu.

PUTPERESTLİKLE MÜCÂDELESİ

وَ لَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَ كُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَ قَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا
عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾

“Habîbim! Zâtıma yemin ederim ki Biz, Mûsâ’dan evvel İbrâhîm’e salâh ve hidâyet verdik ve akl-ı kâmil ihsan ettik. Halbuki biz İbrâhîm’in rüşte ve salâha ehil olduğunu bilirdik. O zamanda ki İbrâhîm babasına ve kendi kavmine dedi ki: Nedir şu sûretler ki o sûretlere siz kemâl-i tevazû ile ibâdet ederek etrafında ikâmet ve onlara tâzim edersiniz? İbrâhîm’in pederi ve kavmi dediler ki: Biz babalarımızı bu sûretle ibâdet eder bulduk.”⁶⁸

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile İbrâhîm -aleyhisse-

lâm- putları tahkîr etmiştir. Zîra "temsîl", ruhdan hâli şuur ve idrâkten berî olan sûrettir.

﴿٥٤﴾ مَا هَذِهِ السَّمَائِلُ demek, nedir bu hakîr şeyler ki siz onlara kêmâl-î tevazû ile ibâdet edersiniz, demektir.

İbrâhim -aleyhisselâm- onların bu cevaplarını reddetmek üzere dedi ki:

﴿٥٤﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

"Allah'a yemin ederim ki, siz ve babalarınız açık bir dalâlet içindesiniz!"⁶⁹

﴿٥٥﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ

Kavmi: "Ey İbrâhim! Sen bize açık bir hak mı getirdin? Yoksa sen bizimle oyun oynayanlardan mısın? Bizi bu kadar techîl ve tahmîka cesâreti nereden aldın?"⁷⁰ demekle İbrâhim -aleyhisselâm-'ın sözü-nü istihzâya hamlettiler.

﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ
﴿٥٦﴾ وَأَنَا عَلَىٰ ذَلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

"İbrâhim; sizin ibâdet ettiğiniz putlar Rabbiniz değildir. Bilakis sizin Rabbiniz semâvât ve arzın Rabbidir ki âlem-i ulvî ve âlem-i süflînin mücidi ve

69. Enbiyâ Sûresi / 54

70. Enbiyâ Sûresi / 55

mürebbsidir. Mülkünde istiklâl üzere tasarruf eder. Çünkü semâvât ve arzı yarattı. Ve ben de şu beyan ettiğim ahkâmın cümlesini kabul ve sizin aleyhinize şehâdet edenlerdenim, dedi.”⁷¹

Hak teâlâ hazretleri, İbrâhim -aleyhisselâm-’ın kavmi aklî delillere kanâat etmeyince fiilen onları ilzama başladığını hikâye tarîkiyla beyan etmek üzere:

و تَاللَّهِ لَا كَيْدَ لَّاصْنَامَكُم بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾

“Ve Allah’a yemin ederim ki, siz putlarınızın yanından arkanıza dönüp aralandığınızdan sonra elbette ben sizin putlarınıza bir hile yaparım, dedi.”⁷²

فَجَعَلَهُمْ جُودًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

“İbrâhim bu sözü üzerine onların puthânedan aralaşıp boş bıraktıkları bir zamanda putları parça parça kırdı. Ancak büyük putlarını kırmadı ki puthâneye geldiklerinde o büyük puta mürâcaat ederler; cevaptan âciz olduklarını görünce mütenebbih olur (uyanır) ve “tevhîd-i ilâhî”ye dönerler mütalâasında bulundu.”⁷³

Vakâ şöyle cereyan etmiş:

Bayram günü İbrâhim -aleyhisselâm-’ın pederi:

Bizim bayram yerine gitsek, beğenirsen beraber gi-

71. Enbiyâ Sûresi / 56

72. Enbiyâ Sûresi / 57

73. Enbiyâ Sûresi / 58

delim, demiş ise de İbrâhim -aleyhisselâm- gitmedi. Ahâli âdetleri veçhile puthâneyi ve kasabayı terk ile bayram yerine gittiler. Fakat âdetlerine göre, bayram yerine gitmezden evvel putlarının önlerine nefis taamlar korlar, bayram mahallinden doğru puthâneye gelip putlara secde ederler ve tâzimle o taami yerlerdi.

İşte onlar bayram yerine gidince İbrâhim -aleyhisselâm- elinde balta ile puthâneye girer, büyük puttan mâadâsını kırar, baltayı da büyük putun boynuna takar, bırakır gider... Büyük putu kırmamaktan maksadı, ahâliyi ilzam etmektir. Çünkü, "Bunları kim kırdı?" dedikleri zaman; "Balta kimin boynunda ise o kırmıştır!" deyince onlar: "Büyük put bunları kıramaz!" dedikleri zaman "Bunları kırmaktan âciz olan bir şeye niçin ibâdet edersiniz?" demekle ilzam etmek ister.

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِالْهَيْتَةِ إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا
سَمِعْنَا فَتَى يَذُكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٠﴾

Onlar dediler ki: **Bizim mâbudlarımıza bu hakâreti kim yaptı? Her kim yapmış ise o zâlimlerdendir!**

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın putlara adâveti olduğunu işitenler:

– **Biz bir delikanlı işittik, putları zemmeder, aleyhinde bulunur, ona İbrâhim derler. Her halde mâbudlarımıza bu hakâreti o yapsa gerektir!**⁷⁴ demekle İbrâhim -aleyhisselâm- tarafından olmasına işâret et-

tiler, fâilini aramağa başladılar. O zamanda dünyanın büyük hükümdarı Nemrut ve erkân-ı hükûmeti ile memleket eşrâfı toplanıp müşâvere ederek İbrâhim -aleyhisselâm-ı sorguya çekmeğe karar verdiler.

﴿٦١﴾ قَالُوا فَاتُوا بِهِ عَلَىٰ عَيْنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ

﴿٦٢﴾ قَالُوا ءَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِالْهَيْتِنَا يَا إِبْرَاهِيمَ

“Nemrut ve âyanı: Nâsın gözü önüne İbrâhim’i getirin, umulur ki İbrâhim’in bu işi işlediğine şehâdet ederler, dediler.

Bunun üzerine İbrâhim -aleyhisselâm-ı getirdiler; ona sordular:

– Bizim mâbudlarımıza bu hakâreti sen mi işledin? Ey İbrâhim her halde fenâlığı sen yaptın!”⁷⁵

Bu sûretle cevap istemeğe başladılar.

Herkesin görebileceği bir mahalde bütün insanlar da gelsinler ki görsünler ve intikam almak îcap ederse, herkes mâbudunun intikamını almak üzere hazır bulunsun, dediler. İbrâhim -aleyhisselâm- olduğu tahakkuk ederse her şahıs mâbudunun intikamını almakta nasibini istifâ etsin, diye erkân-ı hükûmet, eşrâf ve âyan hazır olarak verilen karar üzerine İbrâhim -aleyhisselâm-ı getirdiler ve:

– Ey İbrâhim! Mâbudlarımıza adâvet eden sensin, demekle istintak ettiler.

“Onların suâline cevapta İbrâhim -aleyhisselâm-

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٦﴾
 فَارْجِعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ
 نَكَسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٨﴾

“Ben Allah’ın kuluyum, sizin gibi âciz bir beşerim. Sizin itikâdınıza rağmen en büyük mâbudlarınıza nasıl hakâret edeyim? Belki bu hakâreti sizin mâbudlarınızın en büyüğü ve şu balta omuzunda duran put işlemiştir. Siz bu sözüme kanâat etmezseniz (eğer putlar söylerse) sorun kendilerini kimin tahrip ettiğini söylesinler. Mâbudun şânı söylemektir.” demekle kavmini teyakkuza dâvet etti.

İbrâhim’in şu cevâbını işitince kendi vicdanlarına mürâcaatla düşündüler ve:

– Siz ibâdeti lâyıkın gayrına yapmakla ancak zâlimsiniz! Zira İbrâhim’in dediği doğrudur, mâbud olan muktedir olmak lâzımdır, diyerek, mezheplerinin bâtil olduğunu îtiraf ettiler ve bu sözü birbirlerine söylemekten çekinmediler. Kendi elleri ile yaptıkları cemâdât parçasına ibâdetin doğru olmadığını ikrâra mecbur oldular. Fakat bundan sonra gayret-i câhiliyelerinin tahrikiyle eski hallerine döndüler, hakkı kabul ederek İbrâhim -aleyhisselâm-’a tâbî olmayı nefislerine ağır gördüler ve:

– Ey İbrâhim! Sen bilirsin ki şu putlar cemâdât kabîlindendirler, söylemezler. Zira onlarda konuş-

ma hassası yok ki söylesinler. Binâenaleyh onlara suâl sormak abes ile iştigaldır. Şu halde bize onlardan suâl etmemizi nasıl teklif edersin, diyerek eski fikirlerinde ısrar edeceklerini izhar ettiler.⁷⁶

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

“İbrâhim onlara: “Siz şirki irtikap eder de Allah’ın gayri size fayda ve zarar vermeyen şeylere mi ibâdet edersiniz?” dedi. “Size ve Allah’ın gayrisinde ibâdet ettiğiniz mâbudlara helâk vardır! Siz nasıl oluyor ki âcizlere ibâdet eder ve kâdir olan Allah teâlâyâ ibâdeti terk eder de akıllarınızla düşünmezsiniz?”⁷⁷

Beyzâvî ve Medârik’de beyan olunduğu üzere ‘üff’ lafzı, insanın sevmediği birşeyi gördüğünde sevmediğini izhar için dudaklarından çıkardığı sadâdır ki ‘ooof’ denir. Müşriklerin bâtil mezheplerinin şenaatini izhâr ve çirkin olduğunu beyânda mübalağa ve şiddet için ki; مِنْ دُونِ اللَّهِ lafzı iki kerre zikrolunmuştur.

İbrâhim -aleyhisselâm- müşrikleri dört cihetle azarlamıştır.

1- Cenâb-ı Allah’ın gayri menfaat ve mazarrata muktedir olmayan şeylere ibâdetlerini takbih etmiştir.

76. Enbiyâ Sûresi / 63-65

77. Enbiyâ Sûresi / 66-67

2- Mâbudlarının menfaat ve mazarratâ muktedir olmadığını beyan ile takdir etmiştir.

3- Onlara ve mâbudlarına "ooof" demekle takbih etmiştir.

4- Akıllarını hüs-n-i isti'mâl etmediklerinden takdir etmiştir.

Hazret-i İbrâhim'in Ateşe Atılması

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا
يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَآرَادُوا بِهِ
كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

"Nemrut ve avânesi: "Yakın İbrâhim'i, yardım edin mâbudlarınıza... Eğer yardım etmek isterse-
niz!" dediler.

Biz Azîm'üş-şân onların yaktığı ateşe hitâben:
"Ey Ateş! İbrâhim üzerine soğuk ve selâmet ol ve
İbrâhim'i yakma!" dedik.

"Ve onlar İbrâhim'e hîle murâd ettiler, biz onla-
rı ziyâde zarar edioiler kıldık!"⁷⁸

Zîra emekleri boşa gitti ve intikamlar ile helâk et-
mek istedikleri zât-ı şerîf selâmete çıktı. Hazret-i İbrâ-

Rivâyet olunur ki; Nemrut, ateşin İbrâhim -aleyhisselâm-'a serin ve selâmet olduğunu müşâhede edince ona "Gerçekten senin Rabbin büyüktür, kurbanlarla ona yaklaşılm!" dedi ve İbrâhim'in Rabbinâ yaklaşmak üzere binlerce kurban kesti. Fakat küfrün de, âmelin de kötü halinde ısrar ettiği için bu ona fayda vermedi.⁷⁹

Fahr-i Râzî'nin beyânî veçhile İbrâhim -aleyhisselâm- üzerine ateşin nasıl soğuk olup yakmadığına üç ihtimal vardır.

Birincisi: Ateşin harâretini ve yakmak halini Cenâb-ı Hak'ın izâle edip yalnız ziyâsı kalmak sûretiyle hâsıl olmuştur. Âyet-i celîlenin lafzına muvâfık olan da budur. Bu hal İbrâhim -aleyhisselâm-'ın mûcizesidir.

İkincisi: Hak teâlâ hazretlerinin İbrâhim -aleyhisselâm-'ın cisminde ateşin yakmasına mânî olacak bir keyfiyet halk etmesiyle hâsıl olmuştur. Nitekim "Semender" denilen kuş ateş içinde bulunup zarar görmediği gibi İbrâhim -aleyhisselâm- da ateş içinde zarar görmemiştir.

Üçüncüsü: Hak teâlâ hazretlerinin İbrâhim -aleyhisselâm- ile ateş arasında bir hâit halketmesiyle hâsıl olmuştur.

Hak teâlâ hazretleri ateşe soğuk olmasıyla emrettikten sonra selâmetle dahî emir buyurmuştur ki, mütedil bir hal üzere kemâl-i rahat ve selâmetle İbrâhim -aleyhisselâm-'ın eğleştiği muhakkaktır.

O makamda Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'ın ye-

di gün ikâmet ettiği ve: "Dünyada en ziyâde telezzüz ettiğim o yedi gündür!" buyurduğu mervîdir.

O gün dünyâ yüzünde bilumum ateşlerin sönüp intifâ olunduğu dahî mervîdir.

اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَالْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا

"(Hazret-i Yûsuf -aleyhisselâm-): **"Bu gömleğimi alıp götürün, onu babamın yüzüne koyun, gözleri görür olur."** dedi."⁸⁰

İşte bu gömlek Yûsuf -aleyhisselâm-'a cedd-i âlâsı İbrâhim -aleyhisselâm-'dan tevârûs eden gömlektir.

Enes bin Malik -radiyallahu anh-'ın Hazret-i Peygamberimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem-'den rivâyetine göre Yûsuf -aleyhisselâm-'ın kavlini, اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا yani **"Şu gömleğimi götürün..."** demesini şöyle izah etmişlerdir:

Zâlim Nemrut, İbrâhim -aleyhisselâm-'ı ateşe attığı zaman; Allah, Cebrâil ile Cennet'ten bir gömlek ve bir yaygı gönderdi. Cebrâil, gömleği İbrâhim'e giydirdi, yaygıyı da serip üzerine İbrâhim'i oturttu, sonra kendisi de oturup onunla konuşmağa başladı.

İbrâhim bu gömleği İshak'a giydirdi, İshak da Yâkub'a, Yâkub da Yûsuf'a giydirdi. *Tefsîr-i Tibyân*'ın da beyânına göre Yâkub -aleyhisselâm- Yûsuf'un nazar-

dan muhâfazası, kardeşlerinin kötülüklerinden korunması için gümüştan bir muhâfaza yaptırıp Yûsuf -aleyhisselâm-'ın boynuna takmıştı. Yûsuf -aleyhisselâm-kuyuya atıldığı zaman bu gömlek boynunda takılı idi. Üzerinde Cennet kokusu bulunan bu gömlek herhangi bir hastaya giydirildiğinde o hasta derhal sıhhat ve âfiyet bulurdu.⁸¹

İşte Kâdir-i mutlak hak teâlâ ve tekaddes hazretlerinin kudret ve hikmetlerinden; hakkın bâtil üzerine dâima galebe ettiğini, Cenâb-ı Hakk'a delâlet ve irşat için çalışanları Cenab-ı Hakk'ın himâye eylediğini, bâtil olan şeylerin Hakk'a karşı muzmahil olduğunu, bâtil irtikap edenlerin âleme karşı rezil ve rüsvây olduklarını ve hârikulâdeleri, mucizeleri enbiyâda halk ile selâmette kılmağa kâdir olduğunu ve fesat üzerine binâ olunan şeylerin fâsit olduğunu beyan ve kullarını irşat ve tarîkı savâba (doğru yola) ve îtikad-ı Hakk'a sevk etmek için Hak -sübhânehu ve teâlâ hazretleri- tarihe âit olan garip vakâları Kur'ân-ı Hakîm'inde beyan etmiştir ki bu kullarının ibret alıp basîret üzre bulunarak fevâidinden hisseyâp olmaları içindir.

و نَجِيَّتَاهُ وَ لُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ
﴿٧١﴾ وَ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ نَافِلَةً وَ كُلًّا جَعَلْنَا

صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

“Biz İbrâhim’e ve İbrâhim’in biraderzâdesi Lût’a düşmanlarının şerrinden necât verdik. Ve onları bir arza gönderdik ki o arzda âlemler için çok hayır ve umûmî bereket halk ettik. İbrâhim’e biz oğlu İshak’ı hibe ve onun oğlu Yâkub’u zâit olarak hibe ve ihsan ettik. Onların cümlesini sulahâdan kıldık.”⁸²

Fahr-i Râzî, Hâzin ve Kâdî’nin beyânları veçhile bu âyet-i celîlede **“mübârek olan arz”** ile murâd arz-ı Şam’dır. Çünkü arz-ı Şam’da nehirler, meyveler ve sâir niam-ı ilâhiye bol olduğundan dünyâca hayr-ı kesîr ve bereket ve sâir menâfî çok olduğu gibi Enbiya-yı izâm ve evliyâ-yı kirâmın makarrı ve vahy-i ilâhînin mahall-i nüzûlü ve kemâlât-ı insâniyenin mebâdîsi olan şeriatların ekseriyetle intîşar ettiği mahal olduğu cihetle din hususunda dahî Şam arzı, arz-ı bereket ve hayırdır.

Binâenaleyh Şam ve Filistin arazisi dünyâ yüzünün en ziyâde feyizli ve bereketli mahalli olup nazar-ı ilâhînin mâtûfun aleyhi olduğu cihetle Hak -teâlâ ve tekad-des- hazretleri bu âyet-i celîlede arz-ı bereket olduğunu sarâhaten beyan buyurmuştur.

Abdullah ibn-i Amr ibn’il-As -radiyallahu teâlâ anh- hazretlerinin rivâyetine nazaran Rasûlullah -sallalâhu aleyhi ve sellem- hazretlerinin:

“Bir hicretten sonra ikinci hicret elbette olur. O günde ehl-i arzın hayırlıları İbrâhim -aleyhisselâm-’ın hicret ettiği mahalle hicrete mülâzemet ederler.” buyurduğunu **Hâzin** beyan etmiştir.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın vakâsı Babîl hudûdu dâhilinde olmuştur. Vakâdan sonra amcasının kızı Sâre -radiyallahu anhâ- îmân etmiş, biraderzâdesi Lût -aleyhisselâm- ile üçü beraber dinlerinin selâmeti ve ihlas üzere ibâdetlerini edâ etmek maksadıyla Irak'tan Şam ci-hetine hicretle İbrâhim -aleyhisselâm- Harran denilen mahalle gelerek bir müddet sonra Mısır'a ve Mısır'dan arz-ı Filistin'de "Sebu" denilen mahalde, Lût -aleyhisselâm- ise "Sedum" (Sodom) denilen mahalde ikamet etmişlerdir.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın hicretinden sonra Hak te-âlâ hazretleri, Bâbil ahâlisinin ekserini sivrisinekle helâk etmiştir.

Bir kısmının rahatları kaçmakla etraf-ı âleme dağıldıkları mervîdir.

Peygamberlerin Vazîfeleri

وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ

وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿۷۳﴾

“Biz onları nâsa muktedâ-bih kıldık ki, onlar bizim emrimizle nâsı doğru yola hidâyette kırlarlar. Ve Biz onlara envâ-ı hayrât işlemelerini ve namazı ikâme edip zekâtı vermelerini vahyettik. Ve onlar bize ibâdet eder oldular.”⁸³

Yani İbrâhim -aleyhisselâm-'ın duâsını müstecâb kıldık. Oğlu İshak -aleyhisselâm-'ı ona hibe ettik ki gurbetin kurbetini izâle etsin. Ve bizim tarafımızdan fazl u ihsan olarak Yâkub -aleyhisselâm-'ı dahî verdik. Onların her birini nübüvvete ve risâlete ehil kıldık. Binâenaleyh bizim tarafımızdan kullarımızı irşat için ahkâm-ı şeriatı nâsa tebliğ'e memur rasûlî oldular. Ve onların esrâr-ı tevhîde kâbiliyet ve istidatları îcâbı biz onları nâsa muktedâ-bih imamlar kıldık ki bizim emrimizle insanları doğru yola sevk eder ve dîn-i hakka dâvet eder ve tarîk-ı müstakîmi gösterirler. Zîra nâsın onlara iktidâları bizim emrimize müstenit olduğundan onlara iktidâ bizim emrimize iktidâdır.

Onları muktedâ-bih kıldıktan sonra biz onlara en-vâ-ı hayrât işlemelerini ve umum ibâdetlerini şer-i şerîfe tevffikan yerine getirmelerini ve bîlhassa cemî âzânın cânib-i Hakk'a teveccühünden ibâret olan ve erkân-ı cevârihin birlikte ibâdetini mutazammın olan namazı ikâmeyi ve mâsivâdan kat'ı alâkayı mutazammın olan zekâtı vermelerini vahyettik ki, vücutlarının şükürlerini namazla ve mallarının şükürlerini zekâtla edâ etsinler.

Halbuki gerek İbrâhim -aleyhisselâm- gerek mahdumları ancak bize ibâdet ederler, bizim gayrimizi ibâdete müstehak görmezler ve bütûn zâhir ve bâtınları ile bizim rızâmızı arar ve ihlâs üzre amel eder oldular.

Nâfile: Atıyye-i mahsûsadır, yani husûsî olarak verilen ihsandır. Zîra İbrâhim -aleyhisselâm- bir oğlan için Rabbine duâ etmişti. Vâhib'ül-atâyâ Hakk -sübhânehu ve teâlâ hazretleri- duâsını kabul ederek İshak -aleyhisselâm-'ı verdiği gibi, duâ etmeksizin de Yâkub aleyhis-

selâm-ı verdiğiinden "nâfile" denilmiştir. İstedüğinden ziyâde, demektir. Hak teâlâ hazretleri bu âyet-i celîlede İbrâhim -aleyhisselâm-'a verdiği nîmetinden beşini zikretmiştir:

Birincisi: Evlattır. Nesli ibkâ ve ihsana müfn ve nâsır olduğu cihetle dünyâ nîmetlerinin en büyüğüdür.

İkincisi: Kendisinin ve evlâdının sulehâdan olmalarıdır. Kendisiyle evlâdının sulehâdan olmaları büyük bir inâyet-i ilâhiyedir.

Üçüncüsü: Nâsa muktedâ-bih olmalarıdır.

Dördüncüsü: İbâdet için fi'l-i hayrât ve ikame-i salât ve i'tâ-i zekât gibi en büyüklerinin kendilerine vahy olunmasıdır.

Beşincisi; Mertebe-i ubûdiyette berdevam olmalarıdır.

Hulâsa İbrâhim -aleyhisselâm-'ın dünyâca pek büyük nîmetlere nâil olduğu ve onların şükrünü edâ eylediği bu âyet-i celîleden müstefâd olmaktadır.

Allah'ın salât ve selâmeti bizim Nebîmiz ve Enbiyâ'nın üzerine olsun.

و كَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَنْبِتُ بِهِ فُؤَادَكَ
و جَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَ مَوْعِظَةٌ وَ ذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

"Habîbim! Rusûl-u kirâmın kıssalarından sana

verdiğimiz vukuâtın her biriyle biz senin kalbini sâbit kılarız. Ve şu sûrede sana tevhit üzere delâlet eden aklî ve naklî deliller ve ibret alınacak vaaz (öğüt) va mü'minleri a'mâl-i sâlihâya irşat edecek zikirler geldi."⁸⁴

Mev'ıza ile murâd; insanları seyyiât-ı dünyâdan vazgeçirecek ve âhirete terğîp edecek emri ve nehyî mutazammın birçok vaazlar ve tembihler bu sûrede nâzil olmuştur.

BEYTULLAH'IN İNŞÂSI

وَ إِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا
وَ طَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْقَائِمِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

“Zikret Habîbim o zamanı ki, o zamanda biz, İbrâhim’e Beyt-i Şerîf’in mekânını tâyin ve o mekânı ona mercî kıldık. Ve İbrâhim’e vahyettik ki: “Sen bana hiç bir şeyi şerîk kılma ve Beyt’imi ziyâret ve tavaf edenlere ve kâim olup îbâdetle meşgul olanlara ve rükû ve sücûd edenlere Beyt’imi tathîr et. Bu sûretle tavaf edecek olanlara Beyt’in temiz ve hazır olmasını tavsiye ettik.”⁸⁵

Ebu’s-Suûd Efendi’nin beyânına nazaran, İbrâhim -aleyhisselâm’ın Kâbe’yi binâsı Kâbe’nin ikinci defâki binâsıdır.

İlk olarak Âdem -aleyhisselâm- binâ etmiş, bu binâ Nûh tûfânında kaybolmuştur.

İkinci olarak İbrâhim -aleyhisselâm- binâ etmiş.

Üçüncü olarak zamân-ı câhiliyede İslâm'ın zuhûrundan evvel Kureyş tarafından binâ edilmiş ve bu binâ da Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz nübüvvetle ba's olunmazdan evvel binâ edilmiştir.

Dördüncü defâ Abdullah ibn-i Zübeyr binâ etmiştir.

Beşinci defâ Haccâc-ı Zâlim tarafından binâ edilmiştir.

Zübdet'ül-Buhârî'de zikredilen hadîs-i şerîf muktezâsınca, yeryüzünde en evvel konulan ve binâ edilen mescid Kâbe-i Muazzama'dır.

Bu mâbed on bir kere binâ ve tecdit edilmiştir ki bunlar:

1- Evvelâ Melâike-i kirâm nurdan bir binâ olarak inşa etmişlerdir.

2- Hazret-i Âdem,

3- Hazret-i Şit,

4- Hazret-i İbrâhim,

5- Amâlikalılar,

6- Cürhüm kabîlesi,

7- Kusayy,

8- Kureyş,

9- Abdullah bin Zübeyr,

10- Haccac-ı Zâlim

11- Bağdat Fâtihi Sultan IV. Murâd'dır.

Fahr-i Râzî ve **Nîmetullah Efendi**'nin beyânları veçhile birinci binâ tûfan ile zâil olduğundan Hak teâlâ hazretleri vahy ile Hazret-i İbrâhim'e Beyt'in mahallini bildirmiştir.

Beyt'in binâsında rızây-ı ilâhîyi kasedip başka bir garazı şerîk etmemesini tembih için Vâcib teâlâ hazretleri "**Bana şirk etme!**"⁸⁶ buyurmuştur. Yoksa hâşâ İbrâhim -aleyhisselâm-'dan şirkin vukûu melhuz değildir.

İbn-i Abbas -radiyallahu anh-'den şöyle rivâyet olunmuştur:

"Kadınların uzun etekli libas kullanmaları, İsmâil'in anası Hacer tarafından konulmuş bir âdettir. Hâcer, kiskanç refîki (kuması) Sâre'den izini gizlemek için uzun eteklik giymişti.

İbrâhim -aleyhisselâm- Hacer'le evlenip İsmâil olduktan sonra emzirmekte olduğu bu oğlu ile beraber Sâre'nin taarruzundan korunmak için Şam'dan çıkıp Mekke'ye geldi.

Nihâyet Hacer'le İsmâil'i Mescid-i Haram'ın bugünkü bulunduğu yerine ve Mescid'in yüksek bir mahallindeki Zemzem kuyusunun yukarısında büyük bir ağacın yanına bıraktı.

O tarihte Mekke'de hiçbir kimse yoktu. Hatta içecek su da yoktu. İbrâhim -aleyhisselâm-, bu ana ve oğulu

buraya bıraktı. Yanlarında da içi hurma dolu meşin bir dağarcık ve içi su dolu bir kırba bıraktı. Sonra İbrâhim -aleyhisselâm- kendisi Şam'a gitmek üzere döndü. İsmâil'in anası Hacer de peşi sıra onu takib etti de:

– Ey İbrâhim! Bizi bu vâdide bırakıp da nereye gidiyorsun? Böyle bir vâdi ki, ne görüp görülecek var, ne başka bir hayat eseri var, dedi.

Hacer bu sözlerini tekrar ettiyse de İbrâhim ona dönüp bakmadı. Hacer:

– Bizi buraya bırakmanı sana Allah mı emretti, diye sordu. İbrâhim de:

– Evet Allah emretti, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hacer:

– Öyleyse Allah bize yetişir, O bizi korur, yalnız bırakmaz, zâyi etmez, dedi.

Sonra Kâbe'nin yerine döndü. İbrâhim -aleyhisselâm- da ayrılıp gitti. Tâ Mekke'nin üstündeki **Seniye** mevkiinde görülmeyecek bir yerde bulununca yüzünü Kâbe'ye çevirdi, sonra ellerini kaldırarak şöyle duâ etti:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
 الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْتِدَاءَ مِنَ النَّاسِ
 تَهْوَى إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٢٧﴾

“Allah’ım! Zürriyetimden bir kısmını senin mu-kaddes olan evinin yanında ekinsiz bir vâdiye yer-leştirdim. Sebebi şudur ki Rabbimiz, dosdoğru na-maz kılsınlar. Artık sen insanlardan bir kısmının gö-nülleri onlara meylettir. Onların şükretmeleri me’mul olduğu için kendilerini bazı meyvelerle rı-zıklandır.”⁸⁷

Artık İsmâil'in anası, oğlu İsmâil'i emziriyor ve ken-disi kırbadaki sudan içiyordu. Nihâyet kırbadaki su bi-tince hem Hacer, hem de oğlu susadı. Hacer çocuğun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlanmağa başladığını gördü, fakat çocuğun bu elîm haline bak-madan fenâlaşarak onun yanından kalkıp biraz öteye gitti ve o mintıkada Kâbe'ye en yakın dağ olarak Safa tepesini buldu.

Bunun üstüne çıktı. Sonra vâdiye karşı durup “Bir kimse görebilir miyim?” diye bakmağa başladı. Fakat hiçbir kimse görünmüyordu. Bu defâ Safâ tepesinden indi. Vâdiye varınca ayağına dokunmamak için entarisi-nin eteğini topladı. Sonra müşkil bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu. Nihâyet vâdiyi geçti. Sonra Merve mevkiine geldi. Orada biraz durdu ve bir kimse görebilir miyim diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hacer bu sûretle Safâ ile Merve arasında yedi defâ gitti-geldi.

Nebî -sallallâhu aleyhi ve sellem-: *“Bunun için nâs (hacılar) Safâ ile Merve arasında sa'y ederler.”* buyur-muştur.

Hacer son defa Merve üzerine çıktığında bir ses

ışitti. Kendi nefsine hitap ederek: "Sus, iyice dinle!" dedi. Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi evvelki gibi bir daha ışıtti. Bunun üzerine Hacer:

– Ey ses sâhibi! Sesini duyur. Eğer sen bize yardım etmek kudretine sâhip isen bize yardım et, dedi.

Böyle der demez hemen Zemzem kuyusunun yerinde bir melek (Cebrâil) göründü. O melek ayağının topuğu ile, yahut kanadıyla yeri kazıyordu. Nihâyet su göründü. Su başka tarafa akmasın diye hemen Hacer suyun etrafını havuz gibi yaptı. Hacer hem eliyle öyle yapıyordu, hem de bir taraftan kirbasını dolduruyordu. Su ise uç avuç aldıktan sonra yerinde kayınıyordu.

Nebiy-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz şöyle buyurdu:

"Allah, İsmâil'in anası Hacer'e rahmet etsin. Zemzemi kendi halinde bıraksaydı da suyu avuçlamasa idi muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu."

İbn-i Abbâs -radiyallahu anhümâ- rivâyetine devam ederek demiştir ki:

Hacer bu sudan içti. Çocuğuna süt olup emzirdi. Melek Cebrâil, Hacer'e dedi ki:

– Zâyi ve helâk oluruz diye sakın korkmayınız. İşte şurası Beytullah'ın yeridir. O Beyt'i şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki Allah o için ehlini zâyi etmez!

Beyt-i Haram'ın mahalli tepe gibi olup yerden yük-

sekçe idi. Uzun zaman seller sağını solunu kazıp götürmüştü. Hacer bu sûretle yaşarken günün birinde Cürhüm'den bir cemaat uğradı.⁸⁸ Bunlar **Keda** yoluyla gelip Mekke'nin alt tarafına indiler. Cürhümîler oraya bir kuşun gelip gittiğini görünce suyun da bulunduğunu ümit ederek bir iki adam gönderdiler. Onlar da gelip orada su bulunduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Cürhümîler Mekke mevkiine geldiler. İsmâil'in anası da su başında idi. Cürhümîler ona:

– Bizim de gelip şuraya, senin civârına inmemize müsâde eder misiniz, dediler. Hacer de:

– Evet inebilirsiniz, şu kadar ki bu suda mâlikiyet iddia edemezsiniz. Onun mülkiyet hakkı bana âittir, dedi.

Onlar da Hacer'i tasdik ettiler. Ünsiyete muhtaç olduğu bir sırada Cürhümîlerin buraya gelişi Hacer'in arzusuna muvâfık oldu.

Cürhümîler Mekke civârına inip kondular. Kendi cemaatlarına haber gönderip onlar da gelip kondular. Nihâyet Mekke'nin bulunduğu yer medenî bir mâmûre haline gelmeğe başladı. Hacer'in oğlu İsmâil yiğitlik ve gençlik çağına girmişti. Cürhümîlerden Arabça öğrenmişti. Cürhümîler arasında en sevimli bir sîmâ olmuştu. Onun necâbeti ve husn-i ânı Cürhümîleri hayret içinde bırakmıştı.

88. Cürhüm, Yemenli bir kabîlenin büyük babasıdır. Kahtan bin Âmir'in oğludur. Kardeşi Katurâ'dır. Soyuları Nuh -aleyhisselâm-'ın oğlu Sam'a varır. Dillerin ihtilâti sırasında Arapça'yı ilk önce Cürhüm ile kardeşi tekellüm etmiştir.

İsmâil buluğ çağına erişince Cürhümîler kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Hayatın bu mes'ud safhası devam ederken günün birinde İsmâil'in anası Hacer vefat eyledi. Hacer doksan yaşına girmişti. Hıcr'e defnolunmuştur.⁸⁹

İsmâil evlendikten sonra, İbrâhim -aleyhisselâm- oğlunu görmeye geldi. Fakat İsmâil evde yoktu. Karısına sordu, o da:

– Rızkımızı tedârik etmek üzere çıktı gitti, diye cevap verdi. Sonra İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Maîşetiniz, haliniz nasıldır, diye sordu. İsmâil'in haremî:

– Şiddetli darlık içindeyiz, gâyet fenâ bir haldeyiz, diye cevap verdi. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Kocan geldiğinde benden selâm söyle, kapısının eşiğini değıştirsin.

İsmâil -aleyhisselâm- geldiğinde babasının gelip gittiğini, evin içinde hissettiği güzel bir kokudan anladı. "Evimize bir gelen oldu mu?" diye sordu. Karısı da:

– Evet, şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi, bana seni sordu, cevap verdim, maîşetimizi sordu, ben de şiddetli darlık içinde bulunduğumuzu söyledim, dedi. Sonra İsmâil:

89. Hıcr: Kâbe'nin bitişiğinde bir mahallin adıdır. Hıcr-i İsmâil diye anılır.

– Bir şey vasiyet edip bir söz tevdî etmedi mi, diye sordu. Karısı:

– Sana selâm söylememi ve kapının eşîğini değiştirsin dememi, tembih etti.

Sonra İsmâil -aleyhisselâm- haremine:

– O gelen ihtiyar, babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailenin evine gidebilirsin, dedi. Ve evden ayrıldı. Cürhümîlerden başka bir kadın ile evlendi.

İbrâhim -aleyhisselâm-, Cenab-ı Allah'ın dilediği bir müddet uzaklaştı da sonra gelip yine evde İsmâil'i bulamadı. İsmâil'in karısının yanına vardı, ona da İsmâil'i sordu. O da:

– Maîşetimizi tedârik etmeye gitti, dedi. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Nasılsınız, maîşetiniz, hâl ü şanınız iyi midir, diye sordu. Karısı:

– Biz, hayır, saâdet ve bolluk içindeyiz, diye Allah'a hamd ü senâ eyledi. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Ne yeyip ne içersiniz, diye sordu. Kadın da:

– Et yiyoruz, su içiyoruz, dedi. Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- da:

– Yâ Rabbî! Bunların etlerini ve sularını mübârek kıl! Yümn ü bereket ihsan eyle, diye duâ etti.

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- buyurmuşlardır ki:

"İbrâhim -aleyhisselâm- zamanında Mekke civârında hububat mütearref değildi. Av etiyle gidalanılırdı. Eğer o tarihte onlarda hububat mâlum olsaydı, İbrâhim -aleyhisselâm- hububat hakkında da duâ ederdi."

İbn-i Abbas der ki:

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın bu duâsı bereketiyledir ki, et ile su Mekke'den başka yerlerde (o sıcak muhitte) Mekke'deki kadar hiçbir kimsenin sıhhatine muvâfık düşmez.

İbn-i Abbas rivâyetine devamla:

İbrâhim -aleyhisselâm- oğlunun hanımına:

– Kocan geldiğinde selâm söyle, kapısının eşiğini güzel tutsun, dedi. Sonra da Şam'a döndü.

İsmâil -aleyhisselâm- eve geldiğinde:

– Evimize gelen oldu mu, diye sordu. Karısı da:

– Evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi, diye İbrâhim -aleyhisselâm-'ı medh u senâ etti. Seni sordu, ben de, rızkımızı tedârik etmeye gitti, dedim. Geçiminiz nasıldır, dedi, ben de, hayır ve saâdet içindeyiz, dedim. Sonra İsmâil -aleyhisselâm-:

– Sana bir şey vasiyet etti mi, diye sordu. Karısı:

– Evet o muhterem ihtiyar sana selâm söyledi. Kapısının eşiğini iyi tutsun, diye emreyledi. Bunun üzerine İsmâil -aleyhisselâm- haremine:

– İşte o babamdır. Sen de evimizin şerefli eşiğisin.

Babam bana seni hoş tutmamı ve iyi geçinmemi emreylemiştir, dedi.

Sonra İbrâhim -aleyhisselâm- yine bir müddet daha oğlundan ve âilesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekke'ye geldi. O sırada İsmâil -aleyhisselâm- Zemzem kuyusunun yakınında okunu yontup düzeltmekte idi. İsmâil -aleyhisselâm-, babasını görünce hemen kalıp babasına karşı vardı.

Uzun zaman mütehasir olan bir babanın oğlunu, oğlunun da babasını görmesi ile hemen karşılaşip hasretle sarıldılar. İsmâil, babasının elini öptü. İbrâhim de oğlunun yüzünden gözünden öptü. İbrâhim, oğluna:

– Ey İsmâil, Allah teâlâ bana muazzam bir iş emretti dedi. İsmâil -aleyhisselâm- da:

– Babacığım, ne emrettiyse onu yerine getir, dedi. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Fakat bu işte bana yardım edeceksin, dedi. İsmâil -aleyhisselâm-:

– Babacığım ben sana her veçhile yardım ederim, dedi. İbrâhim -aleyhisselâm-:

– Allah teâlâ, bir “Beyt” yapmamı emretti. Yüksekçe bir tepeye işaret eyledi.

İbrâhim ve İsmâil -aleyhisselâm- işte orada Kâbe'nin esasını kurup duvarını yapmağa başladılar. İsmâil taş getirir, İbrâhim de binâ ederdi. Nihâyet Beyt'in binâsı ilerleyip duvarları yükseldikte İsmâil -aleyhisselâm- bugün ziyâret edilen mâlum taşı getirdi. İbrâhim -

aleyhisselâm- da onu ayağının altına iskele olarak koydu. Üzerinde inşaata devam eyledi, İbrâhim -aleyhisselâm- yapar, İsmâil -aleyhisselâm- da taş sunardı. İnşaat tamam olduktan sonra baba oğlu رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ diye duâ etmişlerdi.

Yani:

“Ey Rabbimiz! Yaptığımız şu beyti tarafımızdan takdîm edilen ubûdiyet armağanı olarak kabul buyur. Rabbimiz! Muhakkak sen duâlarımızı çok iyi duyar, niyetlerimizde ihlası muhakkak olarak bilirsin.”⁹⁰

İslâm âleminde Kâbe'den daha şerefli bir binâ yoktur. Çünkü onun inşâsını emreden; âlemlerin Rabbi olan Allah teâlâ hazretleridir. Bu emri tebliğ eden ve hendesî vaziyetini tebliğ eden Cibrîl'dir. Yapıcısı İbrâhim -aleyhisselâm-, yardımcısı İsmâil -aleyhisselâm-'dir.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın Kâbe'yi inşâsından sonra Cebraîl gelmiş ve Hacc farîzasının nasıl icrâ edileceğini târif etmiştir. Sonra İbrâhim -aleyhisselâm- Kur'ân-ı Mûbîn'de Makâm-ı İbrâhim diye beyan buyurulan ve orada namaz kılınan mübârek makamdan:

“Ey nâs! Rabbinizin Beyt'ini ziyârete davetlisiniz.”⁹¹ diye îlan etmiştir.

Sonra İsmâil -aleyhisselâm- ile birlikte bütün hacc mevkilerinde tevakkuf edip hacc menâsikini îfâ etmiş, sonra dönüp zevcesi Sâre'nin yanına gitmiştir. Sonra

90. Bakara Sûresi / 127, Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, 9 / 135

91. Hac Sûresi / 27

yine bir hacc mevsiminde Sâre ile birlikte Beyt-i Makdis'ten gelerek haccetmişler bilâhare Şam'a ve Beyt-i Makdis'e gidip orada irtihal etmişlerdir.

Merkad-i hullet penâhîleri ziyâret-i hâs u âm olan Kudüs'te Halîlürrahman belde-i tâhiresindedir.

Salavâtullahi ve selâmuhu aleyhim ecmaîn.

Kâbe-i Muazzama:

Bütûn müslümanların kıblegâhı olan Beyt-i muazzama Mekke-i Mükerreme şehrinin vasatındadır. Mukaddes ve muazzez mevkii tâ âlemin yaratılışından beri müstesnâ ve muhterem olup, Hazret-i Âdem'in oraya indiği rivâyet edilir.

Hazret-i İbrâhim, Hâcer ve İsmâil -aleyhisselâm- ile birlikte Hicaz'a vardığı zaman telakkî eylediği emr-i ilâhî üzre melâike-i kirâmın yardım ve işâreti ile o mevkîde Kâbe-i şerîfi binâ edip Hazret-i İsmâil ile beraber tavaf etmiştir.

Bilâhare hak din unutuldu. Halk putlara ibâdete başlayarak Kâbe'yi puthâne edindiler. Derûn-i kudsiyet-meşhûnu putlarla doldurmuşlar ise de yine tavaf ve hac menâsikini unutmayıp husûsî mevsiminde de Arap yarımadasının her tarafından haccı îfâ için gelirlerdi. Kâbe'nin muhâfaza ve idâresi öteden beri Kureyş kabîlesinin elinde idi.

Habeş Kiralı Ebrehet'ül-Eşrem'in inşâ ettiği cesim bir mabede kimse îtibar etmediğinden Kâbe'yi yıkmak için külliyetli asker ile gelmiş ise de Sûre-i Fil'de sarâ-

haten işâret buyurulduğu üzere ebabil kuşları tarafından itlaf edilmişti.

Bî'set-i nebeviyelerinden evvel Fahr-i Risâlet -sallâllâhu aleyhi ve sellem- efendimiz 35 yaşlarında iken, büyük bir selin hücumundan Kâbe-i muazzama harap olduğundan yeniden yapılmıştı.

Abdullah ibn-i Zübeyr'in hilâfeti zamanında "Hıcr" denilen kuzey duvarı binânın içine almak için yıkılmış ve yeniden inşâ olunmuştur.

Haccâc-ı Zâlim, Mekke-i Mükerrreme'yi muhâsara ettiği zaman mancınık ile yıktığından Hıcr'ı hâriçte bırakmak üzere dördüncü defâ inşâ eylemiştir ki bugün kâim olan binâ budur.

Beyt-i Afîk-i Hüda'ya Kâbe denilmesinin sebebi, bir rivâyette mûka'ab (küp şeklinde) olmasından, bir rivâyette de mürtefi'ul-binâ -yüksek yapılı- bulunmasındandır.

Beytullah, tavaf zemîninden îtibaren 27 arşın bir parmak yükseklikte olup bir köşesine Rûkn-i Hacer'il-Esved, bir köşesine Rûkn-i Yemânî, bir köşesine Rûkn-i Şâmî ve bir köşesine Rûkn-i Irâkî denir.

Rûkn-i Hacer'il-Esved'den Rûkn-i Irâkî'ye kadar 32 arşın, Rûkn-i Yemânî'den Rûkn-i Şâmî'ye 31 arşın uzunlukta, Rûkn-i Yemânî'den Rûkn-i Hacer'i-Esved'e kadar 20 arşın Rûkn-i Irâkî'den Rûkn-i Şâmî'ye kadar 20 arşın genişliğindedir.

Kâbetullah'ın kuzey duvarı ile batı tarafında birer kapı var ise de garbtaki kapı mesdûddur (kapalıdır).

Açık olan kapısının altı arşın dört parmak yüksekliği, üç arşın 18 parmak genişliği olup, kanatları "saç" tâbir ettikleri ağaçtan mâmül ve yaldızlı gümüş safhalarla örtülüdür.

Bu kapı zeminden 4 arşın sekiz parmak yüksekliktedir.

Beyt-i şerîfin mukaddes mevkîleri ve mübârek meâsiri vardır: Mültezim, Müstecâr, Hacer'il-Esved, Dâhil-i Kâbetullah, Hıcr-i İsmâil, Mîzâb-ı Şerîf, Hufre-i Mu'cin, Şadırvan, Sitâre-i Kâbe, Metâf-ı Şerîf, Makâm-ı Cenâb-ı İbrâhim, Makâmât-ı Erbaa, Minber-i Şerîf, Kubbet'ul-Ferâşin, Kubbet'üs-Sekâyâ gibi.

Mültezim: Hacer'ul-Esved ile bâb-ı şarkî arasına derler. Huccâc'ın tavaftan sonra burada duâyı iltizam etmeleri bu ismin verilmesine sebep olmuştur. Fahr-i risâlet efendimiz hazretlerinin duâ makamları burası idi.

Müstecâr: Kapalı olan batı kapısı mahallinin ismidir. "Müstecâr min'ez-zünûb" olması, yani huccâcın bu mevkîden sinesâ-yı istiğfar olması bu ismin verilmesine sebep olmuştur.

Hacer-i Esved: Tavaf başlangıcı olmak üzere konulmuş bulunan siyah taşta denir. "Hâl-i Cemâl-i Kâbetullah (Allah Kâbesinin benî) olan Hacer'ul-Esved-i saâdet, peyvend-i zeminden üç arşın dört parmak yüksek ve dâire-i sîmîn içinde mevzundur.

Dâhil-i Kâbetullah: Derûn-i Kudsiyet-meşhûn-ı Kâbe-i Muazzamadır ki, üstü renkli bir pûşide-i nâdide ile örtülüdür.

Hıcr-i İsmâil: Hatîm-i kerîmin diğer bir ismidir. Kâ-

betullahın kuzey tarafında ve yarım duvar ile çevrili mümtaz olup iç tarafı nazarrubâ mermerle döşenmiştir.

Hatîm-i Şerîf: Hatîm'in kavisli hatt-ı münevveri Rûkn-i Irâkî'den Rûkn-i Şâmî'ye kadar olup yirmi arşındır. Ve iki kapısı olup duvarının yüksekliği üç ve kavslen uzunluğu otuz sekiz arşındır.

Mîzâb-ı Kâbe: Mîzâb-ı Rahmet-meâb-ı Kâbe, sâ-lif'üz-zikr. Rûkn-i Irâkî ile Rûkn-i Şâmî'nin arasında Dıl'-ı Kâbe'nin yukarısında ve Sakf-ı Şerîf'in bitişiğindedir ki buna Türkçe "Altın Oluk" derler.

Hufre-i Mu'cin: Buraya Makâm-ı Cibrîl de denir. Bab-ı Muallâ Elkab-ı Kâbe ile Rûkn-i Irâkî arasında vâkî bir çukurdur.

Hazret-i İbrâhim Kâbe'yi binâ etmekle sarfeylediği çamuru bu çukurda yapmış ve namaz İslâm'a farz olduğu zaman Fahr-i rîsâlet hazretleri en evvel burada namaz kılmıştır.

Şadırvan: Kâbe-i Muazzama duvarlarının zemine bitişik olan çıkıntılara denir. Bu çıkıntıların üzerindeki halkalardan sitâre-i şerîfe (şerefli Kâbe örtüsü) bağlıdır.

Sitâre-i Şerîfe: Kâbe örtüsü denilen pûşîde-i letâfet-resîdenin ismidir. Bu sitâre siyah ibrişimden mensucdur. Üzerindeki dâire dâire yazılar siyah ibrişim ile ve hattı celif ile yazılmadır. Sitârenin üzerindeki yazılar;

اللَّهُ جَلُّ جَلَالُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

lafz-ı celîlinden ibârettir.

Vasatında Beytullah nâmında bir kuşak olup bu kuşak Kâbe-i Muazzamanın dört tarafını kemervârî ihâta etmiştir. Ve üzerine hâlis sırma ile ve hatt-ı celfî ile Rûkn-i Irâkî'den Hacer'ul-Esved'e kadar:

وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ اٰمَنًا وَ اتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ
 اِبْرٰهِيْمَ مُصَلًّٰى وَ عٰهَدْنَا اِلٰى اِبْرٰهِيْمَ وَ اِسْمٰعِيْلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ
 لِلطَّائِفِيْنَ وَ الْعٰكِفِيْنَ وَ الرُّكْعِ السُّجُوْدِ ﴿١٢٥﴾ وَ اِذْ قَالَ
 اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَ اَرْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الشَّمْرٰتِ
 مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَ الْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴿١٢٦﴾ قَالَ وَ مَنْ كَفَرَ فَاَمْرِعُهٗ
 قَلِيْلًا ثُمَّ اَضْرِبْهُ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَ بئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٢٧﴾
 وَ اِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيْمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَ اِسْمٰعِيْلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ
 مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَ اجْعَلْنَا مُسْلِمِيْنَ
 لَكَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ۗ وَ اٰرِنَا مَنَاسِكَنَا وَ تَبَّ
 عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿١٢٨﴾

nass-ı Kur'ânîsi yazılıdır.

Hacer-i Esved'den Rûkn-i Yemani'ye kadar

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ
 الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِّلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ

مُبَارَكًا وَ هُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ
 إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ
 مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ
 الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ
 اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

âyet-i celîlesi yazılıdır.

Rûkn-ü Yemânî'den Rûkn-i Şâmî'ye kadar

وَ إِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَ طَهِّرْ
 بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْقَائِمِينَ وَ الرُّكْعِ السُّجُودِ ﴿٩٦﴾ وَ أَدِّنْ فِي
 النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا ۖ وَ عَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ
 فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٩٧﴾ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ ۖ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي
 أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا
 وَ أَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٩٨﴾ ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ ۖ وَلِيُوفُوا
 نَدْوَهُمْ ۖ وَ لِيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٩٩﴾

âyât-ı hikmet-beyyinâtı celîlelerle menkûştur.

İşbu sitâre beher sene tecdit olunur.

Metâf-ı Şerif: Mâlum tavaf dairesidir ki, Kâbe'nin dört tarafını dâire şeklinde deverân eder.

Makâm-ı Şerif-i İbrâhim: Hazret-i İbrâhim'in Kâbe'yi binâda iskele makamında kullandığı taştır ki Kâbe'nin şark cihetindedir. Makâm-ı İbrâhim bir adam boyu demir sandık içinde olup sandığın üzeri gümüş levhalarla ve gâyet parlak pûşîdelerle kapatılıp örtülmüştür.

Makâm-ı İbrâhim sandığının fevkinde ahşab bir kubbe yapılip cihet-i şarkıyesinde bitişik yerde sakf ilâve kılınmıştır ki huccâc-ı kirâm için tavaftan sonra iki rekat tavaf namazını bu sakf-ı mübârek altında kılmak efdaldir. Bu sakfın genişliği beş arşın sekiz parmakdır.

Minber: Makâm-ı İbrâhim'in şimal cihetindedir.⁹²

Hacer-i Esved

Kureyş tarafından Kâbe'nin inşasında Hacer-i Esved'in yerine konması hususunda kabîle reisleri arasında çıkan ihtilâfın kanlı bir husûmete müncer olması muhakkak idi. İşte o ihtilâfı Rasûlullah halletmiştir. Şöyle ki:

Kâbe'nin inşasında her kabîle kendilerine düşen kısmı yaptırıyordu. Kâbe'nin duvarı yükselip de Hacer-i Esved'i yerine koymak sırası gelince Kureyş'ten her kabîle Hacer-i Esved'i yerine koymak şerefini kendileri kazanmak istiyorlardı. Bu sûretle kabîleler arasında şiddetli münakaşalar zuhûr etti. Hele Abd'üddâr oğulları

92. Mâder-i Dünyâ: Mekke-i Mükerrerme emîri Şerif Abdulmuttalip'in hafidi Şerif Muhammed Sâdik.

çok ileri gittiler. Bir çanak dolusu kan getirdiler. Ellerini bu kana bulaştırıp:

– Kanımız dökülmedikçe kimse bize tekaddüm edemez, diye yemin ettiler.

Bu cihetle buna 'vak'atü'd-dem' denildi. Bu husu-
met hali dört-beş gün devam etti. Nihâyet Kureyş'in en
yaşlısı olan Ebû Ümeyye bin Muğfre, Kureyş'in ileri ge-
lenlerini Mescid'de topladı. Orada ihtilâfı hal için şu tek-
lifte bulundu:

– Muayyen bir vakitte Mescid'in Safâ kapısından
her kim evvel girerse onu hakem tâyin edelim, dedi. Bu
teklifi kabul ettiler.

İşte o sırada li-hikmetullahi teâlâ hüsn-i tesâdüf
olarak Rasûl-i Efham -sallallâhu aleyhi ve sellem- efen-
dimiz kapıdan içeri girmekle orada toplananlar hep bir
ağızdan:

– İşte Muhammed'ül-Emîn girdi. Hepimiz hükmüne
râzıyız demişlerdi.

Rasûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- yanları-
na gelince hakem olmasını arz ve ricâ ettiler.

Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem hazretleri kü-
çük yaştan beri kavm u aşîreti içerisinde beşerî hırslar-
dan berî, bütün ahlâkî fazîletleri câmî olduğu için kavm
u kabîlesi tarafından "El-Emîn" unvân-ı mefharetiyle
izâfe edilmiştir. Fakat nübüvvetle ba's olunduktan son-
ra küffâr-ı Kureyş Mûcizât-ı Nebeviye'yi inkâra cüret et-
tiler.

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz kabl'el-islâm, daha nübüvvetle de ba's olunamamıştı.

Hacer-i Esved'in yerine konulması için hakem tâyin edilince bir ridâ istemiş, Hacer-i Esved'i bunun içine koyarak kabîle reislerinin müştereken tutarak mahalline kadar götürmelerini emir buyurmuş ve mahall-i mahsûsuna gelince mübârek eliyle Hacer-i Esved'i alıp yerine koymuşlar. Herkes de memnun olmuş, bu sûretle de ihtilaf halledilmiştir.⁹³

Kureyşlilerden Hübeyre bin Vehb el-Mahzûmî, Hacer-i Esved'in hakem ile vaz'ı hakkında bir kasîde söylemiştir:

رَضِينَا وَقُلْنَا الْعَدْلُ أَوَّلُ طَالِعٍ يَجِيئُ مِنَ الْبَطْحَاءِ مِنْ غَيْرِ مَوْعِدٍ
فَقَدْ جَاءَنَا هَذَا الْأَمِينُ مُحَمَّدٌ قُلْنَا رَضِينَا يَا لَأَمِينٍ مُحَمَّدٍ

"Bathâ tarafından ilk gelenin vereceği hükme râzı olacağımızı söyledik. O'nun en doğru hükmü vereceğine inandık. Bir de baktık ki Muhammed'ül-Emîn çıka gelmiş... Dedik ki: Muhammed'ül-Emîn'in vereceği hükme râzıyız!"

Ömer İbn'ul-Hattab -radiyallahu anh-, bir haccı esnâsında Hacer-i Esved'e yaklaştı ve dudaklarını koyarak öptü ve dedi ki:

– Çok iyi bilirim ki sen zarar ve menfaati olmayan

bir taş parçasısın. Eğer Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'in seni takbil ettiğini görmeseydim seni takbil etmezdim, yani öpmezdim!

Hazret-i Ömer -radiyallahu anh-'in bu sözüne **Muhammed bin Cerir-i Taberî** diyor ki:

"Araplar câhiliye devrinde putperest olup Hacer-i Esved'i öpmeği de Arapların putlara hürmeti kâbilinden bir lâzime-i ihtiram zannetmelerinden endişe etmesi üzerine bu sözü söylemiştir."

Hacer-i Esved'i öpmekten ve el sürmekten gâye bu taş parçasına taabbüd değil, bilakis doğrudan doğruya Allah teâlâ hazretlerine tâzîm ve Peygamber-i zî-şan -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimizin kavil ve fi'l-i nebevîsine bilâ tereddüt itibâdan ibârettir.

Allah teâlâ hazretleri bu taşâ tâzîmi emretmiş ve bunu haccın menâsikinden addeylemiştir.

İbn-i Abbas -radiyallahu anhümâ-'dan rivâyet olduğuna göre Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Hacer-i Esved cennetten indiği vakit süttten beyaz idi. Ademoğlunun günahları onu siyahlaştırdı."

İbn-i Ömer'den rivâyet olduğuna göre; *Hacer-i Esved gökten indirilip Ebû Kubeys dağına konulduğu zaman beyaz billur gibiydi. Orada kırk sene bekledi. Sonra İbrâhim -aleyhisselâm- Kâbe'yi yapınca yerine koydu.*⁹⁴

94. Bu hadisi **Taberânî el-Kebîr**'inde, Mevkûf isnâd-ı sahih ile rivâyet etmiştir.

İbn-i Huzeyme'nin rivâyetinde ise; Rasûlullah -sal-lallâhu aleyhi ve sellem- buyurmuşlardır ki:

*Hacer-i Esved cennet yakutlarından beyaz bir yakuttur. Fakat onu müşriklerin günahları karartmıştır. Kıyâmet gününde Uhud dağı büyüklüğünde o da ba's olunacak, arz ehlinden onu kim istilam edip öptüyse onun hakkında şehâdet edecektir.*¹⁰⁵

HACC'IN FAYDALARI

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ
يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

“Yâ İbrâhim! Sen nâsa hacc'ı îlân et! Onlar senin beytini ziyârete yaya olarak ve her zebûn deve ile uzak mahallerden gelirler. Binâenaleyh nâsı dâvet et ve binitli oldukları halde gelsinler, ziyâret etsinler.”⁹⁶

Fahr-i Râzî ve Nisâbü'rî'nin beyânları veçhile İbrâhim -aleyhisselâm- Beyt'i binâ edince Cenâb-ı Hak nâsı hacc'a dâvet etmesini emretti. İbrâhim -aleyhisselâm- Cebel-i Safâ ve Cebel-i Ebû Kubeys üzerinde:

– Ey nâs! Allah teâlâ şu beyti haccetmenizi size farz kıldı, diye nâsı hacca dâvet eyledi.

Tefsire nazaran bu âyet-i celilede haccı flân ile emir, yani "ezzin" hitabı Rasûlullah'a olması da muhtemeldir.

Vâcib teâlâ ve tekaddes hazretleri hac emrini beyândan sonra hacdan asıl maksadı beyan etmek üzere buyurur ki:

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ
عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا
الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نَدْوَرَهُمْ
وَلِيُطَوِّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

"Nâsa sen haccı ilan et ki onlar kendilerinin dünyevî ve dînî menfaatlarına hazır olsunlar. Onlar mâlum olan günlerde eti yenilen hayvanlardan, Allah'ın kendilerine merzûk kıldığı kurbanlar üzerine ism-i ilâhîyi zikir ve o kurbanlarla Allah'a tekarrub etsinler. O kurbandan siz yeyin ve şiddetle fakra mübtelâ olanlara it'âm edin. Haccı bitirdikten sonra üzerlerinde olan kiri izâle etsinler. İhramdan çıksınlar, tırnaklarını, bıyıklarını kessinler, tıraş olsunlar ve nezirlerini ifâ ederek Beyt-i Şerîf'i tavaf etsinler."97

Hak teâlâ hazretlerinin kullarını hacca dâvetle emir buyurmalarındaki başlıca hikmet:

Mü'minlerin dünyevî ve uhrevî menfaatleri, afv u mağfiretleri, birbirleriyle ülfet ve ünsiyetleri, orada mevcut olan mübârek mahalleri ziyâret ile feyz ve bereketinden müstefîd olmaları, tevhid yolunda birliklerini temin etmeleri, Kâbe-i Muazzama'ya teveccüh ve ziyârette de şarktan ve garbdan gelen mü'minlerin cümlesinin farksız olduklarını görmeleri, ind-i ilâhîde zengin ve fakir hepsinin müsâvî mertebede bulduklarını anlayıp etraf-ı âleminde ehl-i islâmın halini bilmeleridir.

Allah'ın, hayvanâtta rızık olarak verdiği kurbanlar üzerine mâlum günlerde Allah'ın ismini zikrederek kesenler ki hayvanlar, ismullah ile tathîr ve tezkiye olunsun. İsmullah ile kurban edilen hayvanların etlerinden yemek sizin için mübahtır. Binâenaleyh kendiniz yediğiniz gibi çokça fakir olanlara da yedin ki, bu sûretle it'âm-ı taam cihetinden Cenâb-i Allah'a takârrup edesiniz.

لَيَسْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ
 Âyet-i celilesinde beyan buyurulan menâfi, *Medârik* tefsirinde beyan olduğu veçhile ef'âl-i hacca müteallik menâfi-i dînîye ve dünyeviyedir. Hacda hem mâlî, hem de bedenî ibâdet vardır. Oruç ve namazda yalnız bedenî ibâdet vardır. Zekatta ise yalnız mâlî ibâdet vardır.

Haccın farz olmasında iki hikmet beyan olunmuştur:

- 1- Dînî menfaatlere hazır olmaktır.
- 2- Muayyen günde Cenâb-ı Allah'ı zikretmektir.

Çünkü müşrikler hacc günlerinde kurbanlarının üzerine putlarının ismini zikrettikleri için ona mukâbil Allah teâlâ hazretleri ehl-i islâma kendi ism-i celîlini zikretmelerini emir buyurmuştur.

وَلْيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ "Beyt-i şerîfi tavaf etsinler." buyurulmuştur.

Tavaf üçtür:

Kudüm tavafı: Mekke'ye yeni gelen kimsenin tavafıdır, sünnettir.

Tavaf-ı ziyâret: Arafat'tan sonra farz olan tavaftır. Bu tavaf yapılmazsa hacc fâsîd olur.

Tavaf-ı vedâ: Mekke'den ayrılan kimsenin tavafıdır. Diğer nafîle tavafı da vardır.

Beyt-i Şerîf'e Atîk denilmesinin sebebi:

Yeryüzünde ibâdet için en evvel binâ edildiğinden eski bir beyt olmasına binâen "Beyt-i Atîk" ismiyle yâd olunmuştur. Bir de Beyt-i Şerîf'i cebâbirenin tasallutundan âzad ettiği için Cenâb-ı Hak Beyt-i Şerîf'e atîk buyurmuştur.

Akıllı olan dünyâ nîmetlerine aldanmaz. Allah'tan başka bir şeyle sevinmez. Zîra Allah'tan başkası bâtil ve yok olmağa mahkumdur. Fânî ve zevale mahkum bir şeyle sevinmek akıl ve irfan kârı değildir.

Eğer hem dünyâda Allah'ın âsîlere mühlet vermesindeki hikmet nedir, dersene sana cevap verilir. Muhakkak Allah teâlâ dünyâda âsî kullarını hemen cezalandırmıyor. Onlara mühlet veriyor. Bunun sebebi de Allah teâlâyâ afv u ihsan etmek kullarına azab vermek ve onlardan intikam almaktan daha sevgili olduğunu kulları-

na göstermek; bu sebeple kullara da Allah teâlânın şefkatini ve iyiliğini ve ihsanını bildirmek.

İşte bunun için Allah teâlâ ateşi insanlara ziyâfet veren iki adam sûretinde yaratmış, biri kim benim dâvetime gelir ise ona ikram edeceğim kim gelmez ise ona bir şey yok, diyor. Diğeri de; kim benim dâvetime gelir ise ona ikram ederim ve kim gelmez ise onu hapsedirim ve döverim diyerek kereminin çokluğunu beyan ediyor. Bu iki misâfirperver arasında elbette ki fark vardır. Hiç şüphe yoktur ikincisi birincisinden daha cömert ve çok daha kerem sâhibidir.

Allah teâlâ mahlûkâtını şu kavliyle dâvet ediyor

“Allah insanları dâr’üs-selâma dâvet ediyor.”⁹⁸

Sonra Cenab-ı Hak bu dâvet etme işini Rasûlüne verdi. O da insanları islâma çağırırdı. İşte bunun için âkil olanın Allah’ın dâvetine icâbet etmesi ve hüsn-i ihtiyârî ile Allah’a dönmesi îcap eder. Çünkü gerçek maksut ve hakîkî Kâbe odur. Bütün kâfileler ona gider. İyi bil ki hakîkî Mekke insanın sûret-i cismâniyesidir. Kalb ise Kâbe’dir. Hakîkî tavaf, huzûr-ı Rabbânî’de kalbin tavafıdır. Beyt’i Muazzama’nın sûretini ziyâret etmekle Beyt’in sâhibini ziyâret etmek arasında büyük fark vardır.

Rivâyet olunur ki:

Velfilerden bir ârif hacca gitmek istedi. Bu velf kulun bir de oğlu vardı. Oğlu babasına:

– Nereye gidiyorsun babacığım, dedi. O da:

– Beytullah'a gidiyorum, cevabını verdi. Çocuk; Beytullahı gören muhakkak ki Allah teâlâyı görür zan-netti ve babasına dedi ki:

– Ne olur babacığım, beni de götür. Babası cevaben:

– Oraya henüz gidemezsin, dedi.

Bunun üzerine çocuk ağlamaya başladı. Çocuğunun ağlamasına tahammül edemeyen baba onu da alıp götürdü. Ne zaman ki Mîkat'a vardılar. İhrama girdiler, telbiye getirerek Harem-i Şerîfe dâhil oldular, Beytullah görünür görünmez çocuk ölü olarak yere düştü. Babası dehşetle:

– Oğlum, çiğerpârem nerededir, dedi. Beytullahın bir zaviyesinden şöyle nidâ olundu:

– Sen Beytullahı istedin ve buldun, o ise Allah'ı istedi ve buldu!

Çocuk onların arasından alındı. Yine başka bir ses de şöyle çağırıdı:

– O çocuk şimdi ne yerde ne cennette ne de bir boşlukta, belki o her şeye Kâdir olan Allah'ın yanında sâdıkların oturdukları yerdedir.⁹⁹

Kim ki Allah'a teveccüh ederek her şeyden yüz çevirir ve cihetten imtinâ eder, Hak onun kiblesi olur. O da herkese kible olur. Nitekim Âdem -aleyhisselâm- me-

leklere kible olmuştu. Zîra Âdem -aleyhisselâm- Allah ve melekler arasında bir vesîle idi.

İbn-i Âbbas -radiyallahu anhümâ-'dan rivâyet olunmuştur:

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz şöyle buyurdular:

"Ne zaman ki Âdem Cennet'ten yere indirildi, Allah teâlâ ona:

– Yâ Âdem, git, benim için bir ev yap, onu tavaf et ve beni onun yanında zikret. Meleklerin arşın etrafında yaptıklarını sen gördün, işte sen de öyle yap buyurdular.

Bunun üzerine Âdem -aleyhisselâm- adım adım yürümeğe başladı. Yer ona duruldu. Sahrâlar küçüldü, ayağının bastığı her yer mâmur hale geldi. Böylece Âdem -aleyhisselâm- Beytullah'il-Harâm'ın yerine kadar geldi. Cebrâil kanadıyla yere vurdu. Yedi kat yerin dibine geçti, işte oraya Beytullah'ın temeli oturtuldu.

Melekler Âdem -aleyhisselâm-'a taş taşıdılar. Her biri otuz adamın kaldıracağı kadar büyüktü. Taşlar şu beş dağdan getirildi:

- 1- Tûr-i Sîna
- 2- Tûr-i Zeytâ
- 3- Tûr-i Lübnan (Şam'da bir dağ.)
- 4- Cudi (Cezire civârında bir dağ.)
- 5- Hira (Mekke'deki Nur dağı.)

Rivâyet olunur ki:

Allah teâlâ, Beytullah'ın yerini, yeryüzünü yaratmadan iki bin sene önce yaratmıştır. Bu yer su üzerinde beyaz bir köpük halinde idi. İşte bu küre-i arz, köpüğün altına döşendi. Ne zaman ki Âdem -aleyhisselâm- yer yüzüne indirildi, yalnızlıktan Allah teâlâyâ şikâyet etti, Cenab-ı Hak da ona yâkutlardan yapılmış Beyt'ül-Mâmur'u indirdi. Beyt'ül-Mâmur'un yeşil zümrütten iki kapısı vardı. Biri şarka, diğeri ise garba açılırdı. Bu Beyt'ül-Mâmur'u Cenab-ı Hak bugün Beytullah'ın bulunduğu yere yerleştirdi. Ve Âdem -aleyhisselâm-'a şöyle hitâb etti:

– Ey Âdem! Ben sana bir beyt indirdim, arşımın etrafında tavaf edildiği gibi sen de onun yanında namaz kıl.

Allah teâlâ Hacer-i Esved'i indirdi. Hacer-i Esved beyaz idi. Câhiliye devrinde hayızlı birinin dokunmasıyla siyah oldu.

Âdem -aleyhisselâm- Hindistan'dan Mekke'ye yürüyerek yola çıktı. Cenâb-ı Hak; Âdem'e Beytullah'ı göstermek üzere bir de melek verdi.

Mücâhid'e denildi ki:

– Âdem niçin bir şeye binmeyip yürüyerek geldi? Mücâhid cevaben şöyle dedi:

– Hangi hayvan onu taşıyabilirdi? Onun bir adımı üç günlük yürüyüş mesafesinde idi. Âdem -aleyhisselâm- Mekke'ye geldi. Beyt'i ziyaret etti. Haccın rukünle-

rini tamamladı. Haccın menâsikini yapmaktan fâriğ olduktan sonra melekler onu karşıladılar ve şöyle dediler:

– Haccın mübârek olsun ey Âdem! Biz senden evvel iki bin yıl önce bu beyti haccettik.

İbn-i Abbas -radiyallahu anhümâ- şöyle buyurdular:

Âdem -aleyhisselâm- Hindistan'dan Mekke'ye yürüyerek gelip kırk defâ haccetti. Böylece o günden itibaren Beytullah'ı Nuh tufanına kadar mü'min olan zürriyeti de tavaf etmeye devam ettiler.

Allah teâlâ Hacer-i Esved'in Nuh tufanında gark olup kaybolmaması için Cebrâil'i göndererek onu Ebu-Kubeys dağına gizletti. Tufandan sonra İbrâhim -aleyhisselâm- zamanına kadar Beytullah'ın yeri boş kaldı. İbrâhîm -aleyhisselâm- Beytullah'ı yeniden binâ ederken oğlu İsmâil -aleyhisselâm-'a insanlara bir alâmet olması için bana güzel, beyaz bir taş getir, dedi.

İsmâil -aleyhisselâm- babasına bir taş getirdi. Babası onun bundan daha güzelini getirmesini emir buyurdu. Bunun üzerine İsmâil -aleyhisselâm- daha güzel bir taş aramağa başladı. Bu arada Ebu Kubeys dağı seslendi:

– Ey İbrâhim! Senin için bende bir emânet vardır. Gel onu al.

İbrâhim -aleyhisselâm- o taşı aldığı zaman bir de gördü ki bu, Âdem -aleyhisselâm- ile cennetten indirilen beyaz cennet yakutlarından bir taştır.

İbrâhim ile İsmâil -aleyhisselâm-, Beytullah'ın binâ-sını tamamlayınca Cenâb-ı Hak onlara âcil mükâfat olarak bir at verdi. Bu at diğer vahşî hayvanlar gibi vahşî idi. Ne zaman ki Allah teâlâ İbrâhim ve İsmâil -aleyhisselâm-'a Beytullah'ın duvarlarının yükseltilmesine izin verdi, onlara şöyle buyurdu:

– Ben size bir hazîne vereceğim ki onu sizin için hazırladım.

Sonra Rab'ül-âlemîn, İsmâil -aleyhisselâm-'a vahy buyurarak atları çağırıp hazîneyi getirmesini emir buyurdu. Fakat İsmâil -aleyhisselâm- ne atları çağırmasını ne de hazînenin nerede olduğunu bilmiyordu. Allah teâlâ ona ne veçhile duâ edeceğini tâlim buyurdular. İsmâil -aleyhisselâm- öylece duâ edince Arabistan'daki bütün atlar geldi ve onun yanında toplandı. İsmâil -aleyhisselâm-'ın emrine girdiler. Bundan sonra da insanlar atlara bindiler ve onları yedirip içirdiler. Hakîkaten atlar hayırlı hayvanlardır. İşte bu hayvanlar bize babamız İsmâil -aleyhisselâm-'dan mîrastır.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın Süryanice ve oğlu İsmâil -aleyhisselâm-'ın da Arapça konuştuğu rivâyet edilmektedir. Fakat onlardan her biri diğerinin söylediğini anlardı.¹⁰⁰

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ
الْحَرَامَ وَالْهُدَىٰ وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَ أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ

شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾

“Allah teâlâ Kâbe’yi Beyt-i Haram kıldı ki, o mübârek mevki nâsın ibâdeti için kıyam mevki olsun. Şehr-i Haram olan Zilhicce ayını, haccedecek olan kimsenin Kurban için Mekke’ye gönderdiği hediye ve alâmetleri olan kurbanları niçin menâsik-i haccı edâlarının kıvâmı kıldı. İşte bu Harem-i Şerîf’i cümle en’âma mercî, nâsın ibâdetine, ziyâretine ve tavafa mahal, şehr-i haramı ef’âl-i haccın zamanı, alâmetli ve alâmetsiz kurbanları haccın âdâbından kılmak, Allah teâlânın semâvât ve arzda olan mevcûdâtı bildiğini ve Allah teâlânın her şeyi alîm olduğunu; ey insanlar sizin bilmeniz içindir.”¹⁰¹

Çünkü, Cenâb-ı Hak, Harem-i Şerîf’e hürmet ve tâzim etmeyi nâsa emrettiği gibi ilminin vüs’atine ve kudretinin kemâline delâlet eder alâmetler de halk etti ki o alâmetler sebebiyle herkes Allah teâlânın her şeye kâdir olduğunu bilsinler.

Mekke vâdisi ottan, sudan, ziraattan hâlî, her nîmetten ârî olduğu halde Allah teâlâ, Kâbe’yi bütün dünyâ halkının kalblerinde bir meyil halk edip etraf-ı âlemden yüzbinlerce kimseye ziyâret mahalli kılmıştır ki bu, Mekke ahâlisinin her yerden ziyâde nîmet sâhibi kılıp dünyânın her tarafından her türlü nîmetler göndermekle mebzûl ve ahâliyi refah ve saâdetle yaşıatması Ce-

nâb-ı Hakk'ın kudret-i kâhire ve irâde-i bâhire sâhibi olduğunun pek büyük delilidir.

Harem-i Şerîf de erkân-ı islâmiyeden olan Hacc'ın edâsını şart kılmakla büyük ibâdeti edâyâ mahal kılmak ve o ibâdeti hatâların mahvına ve derecâtın ref'ine sebep kılmakla Hak teâlâ hazretleri, o mahalle şeref vermiş ve o mahalde meskun olan ahâliyi de o şeref ile müşerref kılmıştır. Çünkü Mekke-i Mükerreme'de uhrevî menfaatlar ve cemî-i âfâttan emniyetin husûlû, zararların def'i ve dîn-i mübînin kıvâmı her yerden ziyâde hâsıl olduğundan her türlü tâzimâta ve şerefe mazhar olmuştur.

Din işlerinde kıyama vesîle olarak bu âyet-i celilede dört şey zikrolunmuştur:

1- Kâbe-i Muazzama: Hacc erkânının edâsına mahal olduğu için mahall-i kıyamdır.

2- Şehr-i Haram: Cenk, cidal gibi çirkin âdetler şehri haramda yani haram aylarda terk olduğundan şehri haram ibâdet için kıyam zamanı olmuştur.

3- Nâsa kıyam olan Hedy: Hedy, bir kimse tarafından Mekke fukarâsına hediye olarak gönderilen kurbandır. Gönderen kimsenin çok sevaba nâil olmasına ve Mekke fukarâsının maîşetine sebep olmakla hedy, nâsin ibâdetlerinden bir kısmını ikâmeye sebep olmuştur.

4- Kalâid: Alâmetle sevk olunan kurbandır. Kılâdeli olan hedyin sevabı daha çok olduğundan da ayrıca kıyama vesîle olmuştur.

Hazret-i Âdem -aleyhisselâm-'a inzal buyurulan suhuf-i Âdem'in her birisinde Hak teâlâ buyurmuş ki:

"Mekke beldesi ki o beldenin halkı benim komşularımdır. O beldenin ziyâretçileri benim misâfirimdir. Onlar benim hıfz u himâyemdedir. O hâneyi ehl-i semâ ve ehl-i arz ile mâmur etsem gerektir. O hâneye gûruh gûruh gelirler, yüzleri tozlanmış olduğu halde "lebbeyk" sedâlarını yükselterek gözyaşları akıtırlar.

Her kim ki o hânenin ziyâretine gele ve ziyâretten maksûdu benden başka nesne olmaya, o ki tahkîkan beni ziyâret etmiş gibi mihmânım olarak kerem ve ihsânıma lââyık olur. O hânenin şeref ve kemâlini, hâlinin yüksekliğini, senin evlâdından bir peygambere tevîz ederim ki onun adı İbrâhim'dir. Beyt'in kavâidini (temellerini) onun vâsitasıyla yükseltir ve onun eliyle tamamlarım. Zemzem kuyusunu izhâr eder ona mîras veririm. İbrâhim'den sonra her karnın ehli o Beyt'in mâmurluğuna sa'y ederler. Tâ ki senin evlâdından son peygamberin nevbeti zamanında erişe ki onun adına Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem- derler. O Muhammed'i -sallallâhu aleyhi ve sellem- o Beyt'in sâkinlerinden ve sâkilerinden kılarım.

Her kim beni araya, benden bir dilek dileye, gerektir ki o kimse beni şu cemaatle bilsin ki, onların saçları sakallarına karışmış, toza toprağa bulaşmış, nezirlerine vefâ edici, Rableri yönüne rucû edici kimselerdir. İşte beni arayan o cemaatle beraber bilsin."

Keza İbrâhim -aleyhisselâm-'a verilen sahîfelerde de:

“Oğlun İsmâil hakkında senin duânı müstecap kıldık ve onu muhterem eyledik. Ona ve onun nesline bereketi ihsan kıldık. Onun neslinden Muhammed -sallâ-lâhu aleyhi ve sellem- nâmında bir çocuk dünyâyâ gele ki o muhtarımdır, seçtiğimdir. Onun ümmeti ümmetlerin hayırlısı ola.” buyurulmuştur.

Elhamdülillah. Nitekim Cenâb-ı Hak tarafından “Siz en hayırlı ümmetsiniz.”¹⁰² buyurulmuştur.

ÜMMET-İ MUHAMMED

وَ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ
عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمْ
الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَ فِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا
عَلَيْكُمْ وَ تَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا
الزَّكَاةَ وَ اعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَ نِعْمَ

النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

“Siz Allah’ın tevhîdi yolunda hakkıyla mücâdele edin. Zîra Allah teâlâ mahlûkât içinde sizi seçip üstün kıldı. Allah teâlâ sizin dîninizde bir güçlük kılmadı. Tâkâtiniz hâricinde bir şey teklif etmedi. Çünkü Allah teâlâ, babanız İbrâhim -aleyhisselâm-’ın şe-

riyatını size şeriat kıldı ki, onda asla meşakkat yoktur. Binâenaleyh babanız İbrâhim'in milletine ittibâ edin.

Allah teâlâ, Kur'ân'dan evvel nâzil olan kitaplarda ve Kur'ân'da, sizi Müslümanlar olarak isimlendirmiştir. Binâenaleyh itaatınız Kur'ân'da beyan olduğu gibi Kur'ân'dan evvel gelen kitaplarda da beyan olunmuştur. Rasûlünüzün sizin üzerinize şâhit olması, sizin de diğer bütün nâs üzerine şâhit olmanız için Allah teâlâ size "müslim" mübârek ismini verdi.

Allah teâlâ dinde güçlük halk etmeyince siz salâtı edâ edin, zekat verin ve işlerinizde Alah'ın inâyetine yapışın. İşlerinizi O'na ısmarlayarak O'ndan yardım bekleyin. Zîra Allah teâlâ sizin yardımcınızdır. Allah teâlâ yardımcınız olunca ne güzel mevlâ ve ne güzel yardımcıdır."¹⁰³

Yani, Cenâb-ı Allah'ın vahdâniyetini kullarına bildirmek ve tanıtmak için tevhîd hakkında hakkıyla mücâhede ile cihâd edin. Çünkü Allah teâlâ mahlûkâtı içinde tevhîdini idrâke sizi ehil kılarak ihtiyar etti.

Beyzâvî'nin beyânı veçhile bu âyette cihâd ile emrin sebebi, müslümanların sâir insanlardan eftal olup ind-i ilâhîde mümtaz olmalarıdır.

Cihâd ile murâd; nefs-i emmâreye ve din düşmanlarıyla mücâhedeye şâmil olduğu gibi hakkıyla cihâd ile murâd, kudretini kâmilten sarf etmektir.

Tefsîr-i Hâzin'e nazaran hakıyla cihâd, Cenab-ı Hakk'a ibâdetle lâimin levminden yani kınayanın kınamasından korkmamak; vüs'u tâkâti miktarı çalışmak ve din düşmanlarıyla mücâhede etmektir.

Beyzâvî'nin beyânı veçhile dîn-i islâmın ahkâmı, beşerin edâ edebileceği derecede kolay olduğundan ahkâm-ı islâm külfetlidir, diye îtirâz vârit olamaz.

Tefsîr-i Hâzin'de beyan olunduğuna nazaran, dinde "Harec" yani zorluk olmamakla murâd; ahkâmıyla amel etmek kolay olduğu gibi cümle günahlardan kurtulmaya çare bulunmaktır. Tevbe, keffâret, kısas, diyet gibi.

Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm- umum müslümanların nesepte pederleri değilse de, müslümanların mânevîyatta peder-i müşfikleri bulunan, Rasûlüllah -sallâlâhu aleyhi ve sellem-'in cedd-i âlâsı ve babası olduğu cihetle ümmetinin de babası olmak lâzım geldiğinden bu âyet-i celîlede müslümanların babası olduğu beyan buyurulmuştur.

Çünkü bir Rasûlün ümmeti, o Rasûlün evlâdı hükümünde olduğu gibi o Rasûl de ümmetinin babasıdır. Zîra insanın nesepte babası muvakkat bir hayat olan dünyâda vücud bulmasına sebep olduğu gibi, rasûl de irşât ve islâh ettiği cihetle hayat-ı ebediyeye sebep olur.

Peygamberler ümmetlerinin hayırlı babalarıdır. Ve babanın babası insanın büyük babası olduğu gibi, ümmetin rasûlünün rasul babası da o ümmete büyük baba olacağında şüphe yoktur.

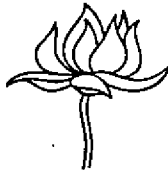
İşte bu esasa binâen İbrâhim -aleyhisselâm-'ın bu

ümmetin babası olduğu beyan buyurulmuştur. Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimizin:

إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ

"Şüphesiz ben size ancak babanız gibiyim." buyurduğu hadîs-i şerîf de bu mânâyı teyid eder.

Hulâsâ, Allah teâlânın tevhîdi i'lâ hususunda lâıyıkıyla mücâhedenin vâcib olduğu, Zâtını mârifete Cenâb-ı Hakk'ın insanları ehil kılıp ihtiyar ettiği, dîn-i islâmda güçlük olmadığı ve millet-i islâmiyenin millet-i İbrâhîm olduğu ve İbrâhîm -aleyhisselâm-'ın, Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz hazretleri vâsıtasıyla bu ümmetin babası bulunduğu, Kur'an'dan evvel nâzil olan kitaplarda ve Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk'ın ümmet-i Muhammedi "müslim" ismini verdiği, Rasûlullah'ın ümmeti üzerine, ümmetinin de sâir ümmetler üzerine şehâdetlerinin kabul olduğu, erkân-ı şeriate riâyette namazı ikâme, fukarânın hakkı olan zekâtı vermek ve cemî umurda Allah'ın inâyetine yapışmak vâcib olup, Cenab-ı Hakk'ın ehl-i islâmın yardımcısı olduğu; bu âyet-i celfileden müstefâd olunmaktadır.

PUTPEREST KAVMI

وَآتَى عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَ قَوْمِهِ مَا
تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَنْظِلُ لَهَا عَاقِبِينَ ﴿٧١﴾
قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمُ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنْفَعُونَكُمُ أَوْ
يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

“Habîbim! Kureyş Kavmi üzerine, Cedd-i a'lânız İbrâhim -aleyhisselâm-'in şu zamandaki haberini tilâvet et ki o zamanda İbrâhim, pederine ve kavmine hitap ederek:

– Sizin ibâdet ettiğiniz şey nedir ve nereye ibâdet edersiniz, dedi. Pederi ve kavmi:

– Biz putlara ibâdet ederiz, binâenaleyh onlara ibâdete devam ederiz, dediler. İbrâhim -aleyhisselâm- onlara:

– Siz çağırduğumuzda o putlar sizin sözünüzü işitirler mi? Yahut onlar size menfaat ve mazarrat ederler mi, dedi. Cevaplarında:

– Belki biz babalarımızı böyle isler bulduk, onların yollarını terk edemeyiz, dediler.¹⁰⁴

فَنظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ “Gündüzleri putlara ibâdet etmek üzere ayrılmayız.” demektir. Âkif, ibâdet etmek için nefsini bir yerde hapseden kişidir.

Tefsîr-i Hâzin’de beyan olunduğu veçhile bu âyet-i celilede taklidin mezmum olduğu beyan olunmuştur. Onlar İbrâhim -aleyhisselâm-’a cevaben, putların menfaat ve mazarrata muktedir olmadıklarını ve çağırıklarında sözlerini işitmediklerini bildikleri halde göz yumarak hemen taklide ilticâ ile dediler ki:

– Bu suâl ettiğiniz şeylerden onlarda hiç bir şey yoktur. Belki biz babalarımızı putlara ibâdet eder bulduğumuzdan onları taklit ederiz ve onların mesleğinden dönmeyiz.”

قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ

﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾

“İbrâhim -aleyhisselâm- kavmine hitâben dedi ki: Sizden evvel babalarınızın ibâdet ettiği şeyleri siz ibâdet edip de baktınız gördünüz mü? O ibâdet

ettiğiniz mâbudlarınız benim için düşmanlardır. Ancak âlemlerin Rabbi benim dostumdur.¹⁰⁵

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ

﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ

﴿٨١﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾

“Âlemlerin Rabbi O Zâttır ki O Zât beni halk etti, yine O, beni hidâyette kılar. Ve Rabb teâlâ O Zât-ı ecell ü a'lâdır ki, bana taam yedirir, su içirir, hasta olduğumda Rabbim bana şifâ verir. Rabbim teâlâ O Zâttır ki, O Zâtın yevm-i cezâda benim günahlarımı mağfiret edeceğini ümit ederim!”¹⁰⁶ dedi.

İbrâhim -aleyhisselâm- Vâcib teâlâ hazretlerinin yüce sıfatlarından beşini zikretti:

1- Âlemlerin Rabbi O Zâttır ki, O Zât beni anâsır-ı erbaadan mürekkeb olarak halk etti. Beni tarîk-ı Hakk'a vâsıl edecek esbâbı halk etmekle beni hidâyette kılar, demekle dînî ve dünyevî menfaatların cümlesinin Cenâb-ı Haktan olduğuna işâret etti.

2 - Cenâb-ı Allah'ın halk ettiğini ve hidâyette kıldığını beyânla ibâdete müstehak ancak o olduğunu ispat ettikten sonra insanın dünyada yaşayabilmesi için yemek ve içmek ihtiyacında olduğu cihetle bu iki nîmeti de Cenâb-ı Allah'ın ihsan ettiğini zikirle Cenâb-ı Allah'ın ibâdet edilmeye istihkâkını beyan için:

105. Şuarâ Sûresi / 75-77

106. Şuarâ Sûresi / 78-82

– Benim Rabbim taam yedirir ve su içirir, sizin putlarınız ise bunlardan hiçbirine kâdir olmadıklarından, ibâdet edilmeye de istihkakları yoktur, dedi.

3 - "Ben hasta olduğumda Rabbim baha şifâ verir, halbuki sizin putlarınız şifâ verir mi? Şifâ vermeyen ve kudreti olmayan âcizlere niçin ibâdet edersiniz?" demekle müşrikleri tevbîh etti.

4 - Cenâb-ı Hakk'ın insanları öldürüp diriltmesiyle de ibâdete müstehak olduğunu beyan etti.

5 - Putların hiç bir şeye kâdir olmadıklarına işâretle Cenâb-ı Hakk'ın mâbud olduğunu ve âhiretin de vukûunu ispat etti ve ölüp dirildikten sonra cümlenin arzu ettiği mağfireti veren ve günahları affeden Vâcib teâlâ hazretlerinin ibâdet edilmeye müstehak olduğunu beyan eyledi.

Hazret-i İbrâhim'in İlim, Amel ve Kalb-i Selîm Talebi

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَ اَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٢﴾ وَ اجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿٨٤﴾ وَ اجْعَلْنِي مِنْ وَّرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ ﴿٨٥﴾ وَ اغْفِرْ لِاَبِيْ اِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَ لَا بَنُوْنَ اِلَّا مَنْ اٰتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿٨٩﴾

“Yâ Rabbî! Bana ilim ve mucibiyle amel, arasında hüküm ver ve beni sâlihler zümresine ilhak et ki, ind-i ülûhiyetinde makbul olan kullarından olayım. Benim için sonra gelen insanların lisanlarında zikri cemîl ve güzel senâ ve umûm indinde umûmî kabul ver ki herkesin indinde iyi söyleneyim.”

İbrâhim -aleyhisselâm- saâdet-i dünyâyı talep ettikten sonra saâdet-i âhireti de talep etti ve:

“Yâ Rabbî! Beni, cennet-i naîmin vârislerinden kıl!” demekle hem dünyâsına hem de âhiretine duâ eyledi.

“Yâ Rabbî, pederimi mağfiret et, zîra pederim erbâb-ı dalâlettendir!” dedi.

“Yâ Rabbî, ölülerin diriltilip kabirlerinden kalktıkları günde beni rüsvay etme. Zîra ölülerin kabirlerinden kalktıkları günde mal ve evlat fâide veremez. Sadece Allah’a selâmet-i kalb ile gelen kimsenin ameli menfaat verir ve o kimse menfaat görür!”¹⁰⁷ dedi.

Âyet-i celîle, duâ edecek mü'minlerin duâsını yalnız bir cihete, hasretmeyip dünyevî ve uhrevî iki cihete duâ etmesi lâzım olduğuna işâret etmektedir. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın şu duâsının kabul eseri olarak bütün milletler ve dinler erbâbı, nübüvvetini tasdik ile zikri-cemîlinde bulunurlar. Hatta ümmet-i Muhammed beş vakit namazda salâvât-ı şerîfe ihdâ ederler.

İbrâhim -aleyhisselâm- duâsında ilim talebini amel

talebine takdim etmiştir. Kendisinden sonra gelenlerin lisanlarında senâ olunmasını istedi ki hüsn-i duâya mazhar olmakla indallah derecâtının âlî olmasına vesîle olmuş olur. Yahut lisân-ı sıdk ile murâdı, zürriyetinden Allah'ın kullarını Cenâb-ı Allah'ın dînine dâvet edecek kimselerin bulunmasıdır. İşte bu mânâca "lisan-ı sıdk"a da muvaffak olmuştur ki, ekser enbiya-yı izâm onun neslinden zuhûr etmiştir.

اللَّهُ بِقَلْبِ سَلِيمٍ
 الأَمْ مِنْ آتَى اللَّهُ بِاللَّهِ بِقَلْبِ سَلِيمٍ ile gelen kimseden murâd; malını hayrâta sarf ve evlâdına hak dîni öğreten ve hak yola irşat ile kalbi mal ve evlâdının fesâdından sâlim olan kimsedir.

Binâenaleyh, Kalb-i Selîm; dîninde cehâletten, ahlâk-ı fâsîdeden, mal ve evlâdın şerrinden sâlim ve pak olarak huzûr-ı ilâhiyeye gelen kimsedir. Şu halde malını hayrâta sarf ve evlâdına ahkâm-ı dîniyeyi öğreten, emrâz-ı kalbî, ahlâk-ı zemîme ve cehâletten sâlim olarak âhirete giden kimsenin mal ve evlâdından menfaat göreceğine bu âyet-i celîle delâlet eder. Hak teâlâ hazretlerinden duâ talep eden kimsenin evvelâ Vâcib teâlâ hazretlerini medh u senâ etmesi, duâsının kabulünün şartlarından olduğuna bu âyet-i celîle delâlet eder.

Keş'ul-Esrâr tefsirinde selîm kalb; kalbin küfür, ni fak marazlarından ve meâsiden sâlim olmasıyla tefsir edilmiştir. Zira sahîh bir hadîs-i şerifte beyan edildiği veçhile a'zâ-yı cevârih kalbe tâbîdir.

Eb'ul-Kâsım el-Hakîm'e, Kalb-i Selîm'den sorulduğunda dedi ki:

Onun üç alâmeti vardır:

- 1 - Hiç kimseye eziyet etmemek,
- 2 - Hiç bir kimseden incinmemek,
- 3 - Bir kimseye iyilik yaptığında ondan mükâfat beklememek.

Zîra insan hiç kimseye eziyet etmeyince huzûr-ı ilâhîye verâ ile, kimseden incinmeyince vefâ ile, yaptığından mükâfat beklemeyince de ihlâs ile gelir.¹⁰⁸

İbn-i Atâ dedi ki: "Selîm; dünya ve âhiret âfetlerinden hiçbir şey karşısında teşevvüş duymayan kimsedir." Yani zihni karışmayan, bocalamayan kimsedir.

Bazılarına; sadr selâmetine ne ile ulaşılabileceği sorulduğunda:

– Yakîn hududunda durmakla, temkin ve gazap hallerinde irâdeyi terk ile, cevabını verdiler.

İbrâhim -aleyhisselâm- Melek'ül-mevte mülâkî olduğunda:

– Rabbim beni niçin dost edindi, diye sordu. Melek'ül-mevt:

– Nâsa ihsan edersin de onlardan bir şey istemezsin, onun için, diye cevap vermiştir.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ
 ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَتُفَكِّرُونَ
 دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾

“İbrâhim, Nuh’un evlâdındandır. Yâ ekreme’rusûl! Zikret o zamanı ki, o zamanda İbrâhim Rabbine şirkten ve cemî günahlardan sâlim bir kalble geldi. Zikret o zamanı ki o zamanda İbrâhim -aleyhisselâm- pederine ve kavmine:

– Siz hangi şeye ibâdet edersiniz? Allah’ın dûnunda iftirâ olarak mâbutlar mı itihaz edersiniz? dedi. “Ey Müşrikler! Âlemlerin Rabbine sizin zannınız ve îtikadınız nedir?” demekle kavmini insafa dâvet etti.”¹⁰⁹

Usûl-i din ve tevhidde İbrâhim -aleyhisselâm-, Nuh -aleyhisselâm-’a tâbî olan zümredendir. Şeriatların ihtilâfı, amellerin teferruatındadır. Şu kadar ki Nuh ve İbrâhim -aleyhisselâm-’ın şeriatları ekseriyetle fer’î meselelerde ittifak ettiğine işâret için âyet-i celîlede beyan olunmuştur. Bundan evvelki âyet-i celîleler Nuh -aleyhisselâm- hakkındadır.

İbn-i Abbas’dan rivâyet olunduğuna nazaran; dîn-i ilâhîden son derece salâbette ve tekzîp edenlerin ezâlarına sabretmekte İbrâhim -aleyhisselâm-, Nuh -aleyhisselâm-’a tâbî olanlardandır.

Fahr-i Râzî, Kâdî ve Hâzin'in beyânlarına nazaran; Nuh -aleyhisselâm- ile İbrâhim -aleyhisselâm- arasında geçen müddet 2646 senedir. Ve bu müddet zarfında iki nebî ba's olduğu mervîdir ki Hûd ve Sâlih -aleyhisselâm-'dır.

فَتَنَّا نَظْرَةَ فِي الشُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا
عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ إِلَهِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾
مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾
فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَرْفُونَ ﴿٩٤﴾

“İbrâhim, nücûm kitaplarına baktı. Kavmine “Ben hastayım!” dedi. Kavmi hastalığını işitince ondan arka arkaya, firar ettiler. İbrâhim, hastalık bahanesiyle bayram yerine gitmeyince kâfirlerin mabudlarının bulunduğu cihete yöneldi ve o tarafa yürüdü de putlara hitâben:

– Siz yanınızda bulunan taamlardan yemez misiniz? Ne oldu size ki söz söylemiyorsunuz, dedi. Putların yanına meyl ederek yaklaştı ve sağ eliyle vurup kırmağa başladı. Bunu haber alan kâfirler sûratle İbrâhim'in yanına geldiler.¹¹⁰

Yani İbrâhim -aleyhisselâm- kavminde salâh emâresi görmeyince onların îtikatlarının butlanını -bâtılığını- akli delillerle göstermek ve küfürlerini açıktan açığa meydana koymak fikrine binâen ilm-i nücûm kitaplarına

110. Saffat Sûresi / 88-94

baktı. Çünkü kavmi ilm-i nücûma pek ziyâde ehemmiyet verdiği gibi bazı havâdisleri de yıldızlardan istidlal ile o îtikatla buldukları cihetle ilm-i nücûma nazar etti ve "Ben hastayım!" dedi. Kavmi de ondan firar ettiler. Çünkü o diyarda veba çok olduğundan sirâyetinden korkarlardı.

Fahr-i Râzî ve Hâzin'in beyânları veçhile vakâ şöyle cereyan etmiştir:

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın kavminin âdetleri, bayram günleri kurbanlar keserler ve taam pişirirler, ibâdet-hânelerine götürüp putlarının yanlarına koyarlar bayram mahalline giderler; şenlik yaparlar; sonra dönüp putlarının yanına gelip teberrüken pişirdikleri yemekleri yerlerdi.

Bir bayram günü İbrâhim -aleyhisselâm-'a bayram yerine gitmesini teklif etmeleri üzerine gitmemek ve onlar bayram yerine gidince putlarını kırmak niyetiyle hastalık öZRÜNÜ beyan etti.

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın hastalığına gelince: Hakîkatte kendisinde, vücudunda bir inhiraf var idi. Yahud onların küfriyâtının kederinden kalbi hasta idi. Yahut humma hastalığı var idi. Binâenaleyh hastayım sözü asla yalan değildi. İbrâhim -aleyhisselâm- putlara istihzâ tarîkiyle:

– Yemez misiniz, niçin söylemezsiniz, demişti. Sonra putlara yaklaştı. Sağ eliyle vurup-kırıp parçaladı. Bu haber bayram mahalline vâsıl olunca, cümlesi kemâl-i süratle nefes almaksızın koşu koşu İbrâhim -aleyhisselâm- tarafına yürüdüler. Çünkü bu haber onlarca

pek garip olduğu gibi, İbrâhim'in muhâlefetini de bildiklerinden O'nun kıldığına hükmettiler ve intikam almak sevdâsıyla geldiler.

قَالَ اتَّعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُيُوتًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا

بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمْ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

“İbrâhim, kavmi huzuruna gelince onlar söze başlamadan:

– Siz kendi elinizle yontup yaptığınız şeyleri mi mâbud ittihaz edersiniz? Cemâdâtta ulûhiyete lâyük bir sıfat var mıdır ki ona ibâdet ediyorsunuz? Halbuki sizi ve sizin ibâdet ettiğiniz mabutlarınızı -o taşları ve ağaçları- Allah teâlâ halk etti, diyerek kavmini putlara ibâdetten men'e çalıştı ve Hak yola dâvette açık bir gayret gösterdi. Onlar İbrâhim -aley-hisselâm-'a delil ile mukâbele edemeyince müşâverre esnâsında bazıları bazılarına:

– İbrâhim için bir binâ yapın, o binâyı ateşle doldurun, İbrâhim'i ateşin içine atın, dediler.”

İbrâhim'i ateşe atmaktan maksatları ondan intikam almak sûretiyle kendilerini âleme karşı kuvvetli göstermekti. Lâkin bu hîleleri üzerine tedbirleri hilâfına biz onları gâyet zelîl ve hakîr kıldık. Maksatlarına nâil olamadılar.”¹¹¹

Rivâyete nazaran, 30 arşın yüksek ve 20 arşın eninde olan binâyı odun ile doldurup ateşin alevinin semaya yükseldiği bir zamanda İbrâhim -aleyhisselâm-'ı mancınıkla ateşe atmışlardır.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي
مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

“İbrâhim Nemrut'un ateşinden çıkınca:

– Ben Rabbimin bol rahmetine ve taraf-ı inâyetine giderim. Umarım ki, Rabbim beni rahat edecek ve kalbim mutmain olacak bir mübârek mahalde hîdâyette kılar.

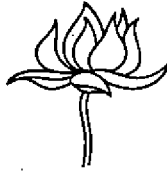
Yâ Rabbî! Sâlihler zümresinden bir oğlan ver, demekle Rabbine tazarrû ve niyaz etti. Biz onun duâsını müstecap kılarak hilm ile muttasıf bir oğlan ile tebşir ettik.”¹¹²

Yâni İbrâhim -aleyhisselâm- düşmanların çokluğundan dolayı emin bir mahalle hicret etmek istedi. Çünkü dünyâda hiçbir kimseye revâ görülmeyen ezâyı düşmanları İbrâhim -aleyhisselâm-'a lâıyk gördüklerinden hicrete karar vermesi üzerine Hak teâlâ hazretleri Şam cihetine hicret etmesini vahy buyurdu.

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile düşmanın çok olduğu mahalden hicret etmenin vâcip olduğuna bu âyet-i celîle delâlet eder. Binâenaleyh diyânetçe hürriyet ve

selâmet olan mahalle hicretin vücûbunda şüphe yoktur. İbrâhim -aleyhisselâm- Şam cihetine hicret edip arz-ı mukaddeste karar edince Cenâb-ı Hak'tan ismini ihyâ edecek ve sâlihler zümresinden olacak bir oğlan istedi. Hak teâlâ duâsını kabul buyurmuştur.

Hulâsâ, sahîh bir maksada mebnî bir memlekette diğerk bir memlekete hicretin meşrûiyeti ve sulehâdan olmak üzere çocuk istemenin cevazı ve hilm sıfatının memduh evsâf-ı azîmeden olduğu bu âyet-i celîleden istifâde ile anlaşılırmaktadır.

OĞLUNU KURBAN ETMESİ

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ
أَنِّي أَدْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى ﴿١٠٢﴾

“Vaktâki İbrâhim’in oğlu kendisiyle beraber ma-
işet işlerinde sa’y edip pederine yardım eder oldu,
İbrâhim şefkatle oğluna rüyâsını anlatmağa başladı:

– Ey oğulcuğum, ben rüyâda görüyorum ki, Al-
lah teâlâya kurban için ben seni kesiyorum. Sen şu
rüyâ hakkında ne düşünürsün? Cenâb-ı Allah’ın şu
ibtîlâsına sabır eder misin, yoksa etmez misin?”¹¹³

Fahr-i Râzî, Hâzin ve Kâdî’nin beyânlarına naza-
ran Hazret-i İbrâhim leyle-i terviyyede (arafe gününden
bir gece evvel) bu rüyâyı gördü. Fakat şeytânî mi rah-
mânî mi olduğunda tereddüt etti. Arafe günü tekrar gö-

rünce rahmânî olduğunu bildiğinde o güne "Arafe" denilmiştir. Üçüncü günü tekrar görünce emr-i ilâhînin kat'î olduğunu bildiğinden ve kurban kasdeylediğinden o güne "Yevm-i Nahr - Kurban Günü" denilmiştir.

İbrâhim -aleyhisselâm- ip, bıçak ve balta alıp odun getirmek, için dağ başlarına gideceklerini oğlu İsmâil'e söyledi.

Mina denilen mahalle varınca İbrâhim -aleyhisselâm- rüyâsını oğluna hikâye ile taraf-ı ilâhîden böyle bir ibtilâ ve imtihan olduğunu beyan ile oğlunun re'yini sorarak istişâre eyledi.

Kurban edilmek hususunda İsmâil ile İshak arasında ihtilaf olunmuş ise de esah olan İsmâil -aleyhisselâm-'dir. Çünkü bu sûre-i celîlede zebh yani kurban kesme kıssası tamam olduktan sonra İshak -aleyhisselâm- ile tebşîr olunmuştur.

وَبَشِّرْنَا هَآءِهِ بِسَحْقٍ نَّبِئًا مِّنَ الصَّالِحِينَ âyet-i celîlesi zebh hâdisesinden sonrâdır ki, "İbrâhim'i, sâlihlerden bir nebî olarak İshak ile müjdeledik"¹¹⁴ demektir.

Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem-'in: "Ben iki kurbanlığın oğluyum!" buyurması da, kurban olunması emrolunanın İsmâil -aleyhisselâm- olduğuna delâlet eder. Bunlar: İsmâil -aleyhisselâm- ve pederi Abdullah'tır.

Rasûl-i Ekrem'in dedesi Abdûlmuttalib'e bir zamandan beri kapanmış olan Zemzem kuyusu rüyâda gösterilerek bir oğlu ile açmak istediye de mânî olmuşlardı. Ab-

dulmuttalib öyle nezreyledi ki: Eğer Hak teâlâ hazretleri on oğul verir de Zemzem kuyusunu açar isem on oğlumdan birisini Hak yoluna kurban edeyim, boğazlayayım.

Hak celle ve alâ hazretleri duâsını kabul ile on oğul evlâdı verdi. Zemzem kuyusunu da açtı. Rüyâsında denildi ki:

– Ey Abdulmuttalib! Nezrini yerine getir! Abdulmuttalib korku ile uyandı, bir koç kurban eyledi. Tekrar rüyâsında:

– Kurbanını büyük eyle, diye işâret olundu. Böylece müteaddid defâlar gördüğü rüyâ üzerine sığır ve sonra deve kurban eyledi ise de:

– Daha büyük kurban eyle, diye oğlunu kurban etmeği nezrelediğini rüyâsında söylediler. Abdulmuttalib uyanıp muzdarip oldu ve oğullarına söyledi. Onlar da:

– Hangimize kura isâbet ederse râzıyız, diye muvâfakat ettiler. Kura Hazret-i Abdullah'a isâbet eyledi. Abdulmuttalib eline bıçağı alıp Abdullah'ın eline yapıştı ise de Kureyş Kavmi buna râzı olmadılar.

– Sen bu oğlunu boğazlar isen sonra bu bize âdet kalır, dediler. Bir kâhine sual ettiler. O zaman bir adamın diyeti on deve idi. On deve ile Abdullah'a kura attılar. Yine Abdullah'a isâbet etti. Böylece yüz deve kura edinceye kadar Abdullah'a isâbet etti. Yüzüncüde kura deveye isâbetle yüz deveyi birden kurban eylediler.

İşte Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimizin iki zebh ile murâdı, cedd-i âlâsı İsmâil -aleyhisselâm- ile babası Hazret-i Abdullah'tır.

Bu hâdisede yüz deve kurban edildiğinden şeriat-ı Ahmediye'de insanın diyeti yüz deve olarak meşrû kılınmıştır.

Hazret-i İsmâil hakkında müfessirîn **فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ** (Ahkat Süresi 35) âyet-i kerîmesinin tefsirinde: İsmâil -aleyhisselâm-'a Allah tarafından teveccüh eden kurban edilmek belâsıyla mübtelâ kılındığı anda sabır ve tehammül gösterdikleri için suadâ-yı peygamberân-ı ülü'l-azmden sayıldığı yazılıdır.

إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ (Meryem Süresi, 54) misdâkınca verdikleri ahdi ömürler boyunca nakzetmemişlerdir. Hatta Rasûlullah efendimiz bir kimse ile muayyen bir yerde buluşmak üzere karar verilip va'd gereğince va'd olunan yerde bir sene bekleyip o kimse va'd ü ahdinden döndüğü halde o makamdan ayrılmamıştır.

سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ va'd-i kerîmine vefâdar olduklarına hakka ki şâhid-i âdil-i müddeâdır.¹¹⁵

قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ
الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

İbrâhim, oğlunu kurban etmekle memur olduğunu beyan edince oğlu:

– Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşa Allah sen beni sabredici kimselerden bulursun, dedi. Ne zaman ki baba-oğul her ikisi de ilâhî emre in-

115. Mir'âtü's-Safâ

kiyâdda ittifak ettiler. (Katâde'ye göre İbrâhim oğlunu, İsmâil de nefsinin Allah'a teslim etti.) **İbrâhim oğlunu sağ tarafına yatırınca alınının bir tarafı yere dayandı. İşte o vakit her ikisi de saâdet-i uz mâya eriştiler.**

(Saffat Süresi, 102-103)

İbrâhim -aleyhisselâm- teveccüh-i tâm ile Hak teâlâ ve tekaddes hazretlerinin cânib-i mânevisine teveccüh etti, yöneldi ve dergâh-ı ulûhiyette kurbîyet-i mâneviyeye nâil oldu.

Beyzâvî'nin beyânı veçhile, bu vakâ Mina'da huc-câcın kurban bayramının birinci günü kurban kestikle-ri mahalde olmuştur.

İbrâhim -aleyhisselâm-'a kesmek istediği oğlu İsmâil şöyle dedi:

– Ey babacığım, seni hareketimle rahatsız etmem için ipimi iyi bağla, kanımdan üzerine sıçramaması, kanımı görüp annemin mahzun olmaması ve bu sebeple ecrimin noksanlaşmaması için üzerimden elbise mi çıkar. Bana daha kolay olması için de bu boğazıma çabuk sür. Çünkü ölüm zordur. Anneme gittiğinde benden ona çok selâm söyle. Eğer münâsîp görür iseniz gömleğimi anneme verin. Olabilir ki annem bununla telseî bulur.

Bunun üzerine İbrâhim -aleyhisselâm-, oğlu İsmâil -aleyhisselâm-'a şöyle dedi:

– Sen Allah'ın emrini yerine getirmekte ne iyi yardımcısin evlâdım!

Hazret-i İbrâhim, oğlunun dediklerini yaptı. Alın-

dan öptü. Ağlayarak onu bağladı. Sonra bıçağını alıp boğazına çalmağa başladı. Fakat bıçak kesmedi!

O anda İsmâil babasına şöyle dedi:

– Ey Babacığım, yüzümü yan tarafa çevir. Zîra yüzüme bakarsan belki sende bir acımak duygusu belirir de Allah'ın emrini yerine getiremezsin. Ben nâhoş bir harekette bulunmamak için bıçağa bakmayacağım.

İbrâhim -aleyhisselâm- bunu da yaptı. Sonra bıçağı boynuna koydu. Fakat bıçak tersine dönüyordu. İşte bu anda şöyle bir nidâ geldi:

– Ey İbrâhim! Sen bu işi bırak! Muhakkak rüyânı doğruladın!

İbrâhim -aleyhisselâm- baktı ki kendisiyle konuşan Cebrâil -aleyhisselâm- Hak teâlâ hazretlerinin emriyle cennetten kırk seneden beri terbiye olunan azîm'ül-cüsse koçu alıp makâmından "Allâhu Ekber, Allahu Ekber!" diyerek gelmeğe başladı. İbrâhim -aleyhisselâm- Cebrâil'in tekbirini işittiğinde bildi ki müşkilinin halli geliyor. "Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber!" deyip Rabbu'l-âlemîni tevhid ve tekbir eyledi.

İsmâil -aleyhisselâm- da yattığı yerde Cebrâil -aleyhisselâm-'ın tekbirini ve babasının tevhid ve tekbirini işittikte bildi ki Rahman olan Allah teâlâ ve tekaddes hazretlerinin rahmeti zuhur etti. O da "Allahu ekber ve lillâhi'l-hamd!" diyerek tekbir ve tahmid eyledi. İşte bu ümmete Arafe günü sabah namazından eyyam-ı teşrîkin son günü ikindî namazına kadar 23 vakit namazın farzını edâdan sonra bu tekbiri getirmek vâcib oldu.

Cebrâil -aleyhisselâm- makâmında tekbîre başlayıp tamamında yere indi ve İbrâhim -aleyhisselâm-'a:

– Hak teâlâ sana selâm edip buyurdu ki, bu koçu kulum İsmâil için fedâ ve zebh eylesin. İkisinden de kabul ettim, deyip kerem ve inâyetini tebliğ buyurduktan İbrâhim -aleyhisselâm- geri döndü ki İsmâil -aleyhisselâm-'ın ellerini ve ayaklarını çöze. Gördü ki İsmâil'in elleri ve ayakları çözülmüş ayak üzre durur. Dedi ki:

– Ey oğul senin bağını kim çözdü? İsmâil:

– Kurban ihsan buyuran Vâhib'ül-atâyânın lütuf ve keremiyle çözüldü.

O koçu zebh edip fedâ ettiklerinde İsmâil -âleyhisselâm- babasına dedi ki:

– Ey Babacığım, sen mi cömertsin, ben mi cömerdim?

– Ben cömerdim ki sencileyin eşi bulunmaz evlâdı ferman-ı ilâhiyeye imtisâlen zebhe yani kurban etmeye mübâşeret ettim.

– Belki ben sizden cömerdim. Siz benim gibi evlâdı fedâ ettiyseniz de benim bedelimin kerem-i Hüdâ'dan ihsan buyurulması ricâ olunur. Benim ise bir canım vardır. Bir daha geri gelmesi ümit olunmazken onu Allah rızâsına fedâ eyledim, dediğinde Hak Sübhânehû hazretleri azamet ve celâliyle buyurdu ki:

– Cevâd u Kerîm ancak benim. Zîra ikinizden de kabul edip İbrâhim'e zebh sevabını verdim ve oğlunu hayyen yani canlı olarak kendine bağışladım. İsmâil'e

de hem canını fedâ edip zebh olunmak sevabını verdim hem de yerine koç ihsanıyla canını bağışladım.

Peygamberimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem- Ceb-râil'e sual ettiler:

– Yâ Ceb-râil! Semâdan inişlerinde hiç sıkıntıya düştüğün, daraldığın oldu mu? Ceb-râil cevap verdi:

– Evet dört yerde oldu:

1- İbrâhim -aleyhisselâm- ateşe atıldığı zaman Arş'ın altında idim. Allah teâlâ "Kuluma yetiş!" dedi, he-men ona yetiştim. Ve Ona:

– Bir ihtiyacın var mı, dedim.

– Senden bir ihtiyacım yok, dedi.

2- İbrâhim, İsmâil'in boynuna bıçağı koyduğu zaman daraldım. O zaman da Arş'ın altında bulunuyordum. Allah teâlâ "Kuluma yetiş!" buyurdular. Ben de göz açıp kapayıncaya kadar bir zamanda yetiştim ve bıçağı ters çevirdim.

3- Uhud muhârebesinde kâfirler sizi yaralayıp dişinizi kırdıkları vakit Allah teâlâ buyurdular:

– Habîbimin kanına yetiş! Eğer Habîbim'in kanından bir damla yere düşer ise yerden hiçbir bitki ve ağaç çıkarmam. Ben de sür'atle indim, kanını iki elimle tutup göğe fırlattım.

4- Yûsuf -aleyhisselâm- kuyuya atıldığı zaman Allah teâlâ:

– Kulumun imdadına yetiş, buyurdular. Hemen Yûsuf'a yetiştim. Yûsuf kuyunun dibine varmadan önce ben kuyunun dibinden bir kaya çıkardım. Ve Yûsuf'u üzerine oturttum.”¹¹⁶

Akîka Kurbanı

و نَادَيْتَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّعْيَا إِنَّا كَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾
و فَدَيْتَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

“Biz azîm’üş-şân nidâ ettik ki: Yâ İbrâhim! Mu-
hakkak sen rüyâyı tasdik ve rüyânın mukaddemâtı-
na başlamadan emrimize imtisâl ettin. Ve bizim rızâ-
mızı tahsil için gözünün nuru oğlunu kurban etme-
ye râzı oldun. Biz seni dostluk mertebesinde sâbit-
kadem bulduk. Bizim emrimizi yerine getirmeğe ih-
lâs üzere çalışınca sana ihsan ettik. Biz, sana ihsan
ettiğimiz gibi cümle ihsan ehlini böylece mükâfat-
landırırız. Şu emrolunan kurban, meydanda bir ibti-
lâdır. Ve Biz azîm’üş-şân İsmâil’in bedelinde büyük
bir kurbanı fedâ ettik.”¹¹⁷

İşte Akîka Kurbanı'nın sünnet olması bu hikmet
üzerinedir.

İsmâil -aleyhisselâm-'ın neslinden Hâtem'ül-Enbi-

116. Rûhu'l-Beyân 2 / 311

117. Saffât Sûresi / 104 - 107

yâ geleceğinden dolayı koçun şânını tâzim için بِذَبْحٍ عَظِيمٍ buyrulmuştur.

İbrâhim -aleyhisselâm- oğlunu kurban edeceği sırada şeytan vesvese verince İbrâhim -aleyhisselâm- ona 7 taş attığından şerîat-ı islâmiyede huccâc için Mi-na'da yedi taş atmak haccın vâcibâtındandır. Terk edildiği zaman kurban kesmek lâzım olur.

Buhârî'nin Kitab'ul-Akîka nâmıyla açtığı bir bâbında beyan olduğu üzere, yeni doğan çocuğun başındaki saç kesildiği sırada kesilen koyuna akika kurbanı denir. Yeni doğan çocuğun başındaki saçta da akıyka denir.

İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed bin Hanbel'e göre akîka kurbanı kesmek sünnettir. İmam **Ebu Hanîfe'**ye göre ise müekked sünnet değildir. Hâli vakti yerinde olanlara akîka kurbanı kesmek lâzımdır. Eğer akîka kurbanı kesilecek ise, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilir.

İbn-i Hibbân'ın Sahih'inde Hazret-i Âişe -radiyallahu anhâ-dan rivâyetine göre, Rasûl-i Ekrem -sallallahu aleyhi ve sellem-, torunları Haseneyn -radiyallahu anhümâ-'nın doğumlarının yedinci günlerinde akîkalarını kesmiş ve adlarını koymuştur.

Sünen-i Erbaa'dan Tirmizî'ye göre yedinci günü kurban kesilemezse ondördüncü günü, o gün de kesilemezse yirmi birinci günü kesilmelidir. Sonra da kesilebilir.

مَعَ الْغُلَامِ عَقِيْقَةً فَاهْرُقُوا عَنْهُ دَمًا وَامِيْطُوا عَنْهُ الْاَذْيَ

Yani: "Erkek çocuğun doğumu ile beraber akika vardır. Onun nâmına akika kanı dökünüz ve çocuktan ezâyı gideriniz."¹¹⁸ buyurulmuştur. Çocuğun vücudundaki kan, kıl gibi ezâ veren şeylerini temizleyiniz, demektir.

Tirmizî'nin Hazret-i Âişe -radiyallahu anhâ-'dan rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfe göre Rasûl-i Ekrem -sallalâhu aleyhi ve sellem-, erkek çocuk için ikisi birden ke-silmek üzere iki koyun, kız çocuğu için de bir koyun ke-silmesini emir buyurmuştur.

Akika'nın sünnet olmasının hikmeti:

İbrâhim -aleyhisselâm-'ın oğlu koç sûretine büründü. İşte bu akikanın sebebidir ki, her insan akika karşılığında bir rehindir.

Eğer Allah koçu fidye olarak göndermese idi, kıyâmete kadar insanlara, çocuklarından birini kesmesi sünnet -âdet- olurdu.

مَنْ ذَبَحَ لِضَيْفٍ ذَبِيحَةً كَانَتْ فِدَاهُ مِنَ النَّارِ

"Misâfirine ikrâmen bir koyun zebh eden -kesen-mü'min için o koyun ateşten kurtuluş fidyesi olur."¹¹⁹

118. Tecrîd-i Sarîh Tercümesi 11 / 443

119. Kenzül'İrfân 76

Selam Olsun İbrâhim'e

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
 ﴿١٠٩﴾ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا
 الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ
 ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَوَعَدْنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
 وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا
 مُحْسِنًا وَظَالِمًا لِنَفْسِهِ مِثْلًا ﴿١١٣﴾

“İbrâhim'e cümle-i ihsânımızdan biri de kendisinden sonra gelecek ümmetlerin lisanlarında hüsn-i senâsını ibkâ ettik. O ümmetler daimâ “Selâmün alâ İbrâhim – İbrâhim'e selâm olsun!” duâsını yâd edeceklerdir. Bu duâyı hiçbir sûrette dillerinden düşürmezler. Yani ilâ yevmi'l-kıyâm Ona selâmetle duâ ederler. İşte dünyada ve âhirette İbrâhim'i en iyi şekilde mükâfatlandırdığımız gibi niyetlerinde ihlas ve ihsan üzre olan kimseleri de en güzel şekilde mükâfatlandırırız.”¹²⁰

Bu âyet-i celîlede beyan olunduğu veçhile insan için nâs arasında husn-i senâ ve zikr-i cemîl bırakmak bir meziyet ve saâdet-i azîme olduğundan güzel amel-ler tahsiline ve insanlara güzel muameleye sa'y ü gayret etmesi lâzımdır. İhsan sâhibi olan her ferdin taraf-ı ilâhîden mükâfat olarak güzel muâmele göreceğine bu âyet-i celîle delâlet eder.

“İbrâhim güzel bir mükâfâtı hak etmiştir. Zîrâ o bizim mü'min kullarımızdandır.”

“Biz azîmü's-şân, İbrâhim'i nübüvveti mukadder ve sâlihler zümresinden bir oğlanla dahî tebşîr ettik.”

Yani, evvelâ oğlunu kurban etmeyi emretmekle ibtilâ ve sâniyen oğluna bir koç fedâ etmekle mesrûr ve sâlisen İshak isminde bir oğlanla tebşîr ettik ki, İshak -aleyhisselâm- ilm-i ezelimizde enbiyâdan mâdud sulehâ zümresindedir.

Bu âyet-i celîlede İbrâhim -aleyhisselâm-ı üç cihetle tebşîr vardır:

- 1 - Tebşîr edilen çocuğun erkek olması,
- 2 - Bu oğulun enbiyâ zümresinden olması,
- 3 - Salâh ile muttasıf olmasıdır.

“Biz azîmü's-şân, İbrâhim ve İshak üzerine bol bol hayır kıldık.” Hak teâlâ hazretleri onlar üzerine dînî bereketler ihsan buyurduğundan ekser enbiyâ onların neslinden gelmiş ve şerât-ı semâvîye onların üzerine nâzil olmuş ve onların ellerinde zuhûr etmiştir. Her ikisinin zikr-i cemîlleri ilâ yevmi'l-kıyam bâkîdir.

وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ

“Onların neslinden a'mâl-i sâliha ve ahlâk-ı hasene sâhibi ve Allah'ın kullarına menfaat sâhibi mühsin kimseler olduğu gibi, küfür ve mâsiyeti irti-

kapla nefsine zulm edici kimseler de olacaktır.” (Saffât

Sûresi, 113)

Fahr-i Râzi'nin beyânı veçhile bir kimsenin dalâlet ve hidâyetinde, salâh ve fesâdında haseb ve nesebinin daimî tesiri olmadığına bu âyet-i celîle delâlet eder. Çünkü nesebin salâhda daimî tesiri olsa idi İbrâhim ve İshak -aleyhisselâm-'ın nesillerinden hiç zâlim gelmezdi. Halbuki, onların neslinden zâlim geleceğini Hak teâlâ hazretleri bu âyet-i celîlede beyan buyurmuştur. Nitekim Nuh'un itaat etmeyip helâk olan oğlu Kenan hakkında Hak sübhânehu ve teâlâ hazretleri **إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ** buyurmuştur.

Bu âyet-i celîlede evlâd u ahfâdın zâlimlerinin âba ve ecdad haklarında nakîsa olmadığı gibi sefillerin cürmünden yukarı tabakada olanlara bir şey âit olmayacağına da tembih vardır. Binâenaleyh, yahûdilerin evlâd-ı enbiyâdan olmalarıyla iftihar etmeleri bâtıldır.

Hak Eîçileri

وَ اذْكُرْ عِبَادَنَا اِبْرَاهِيمَ وَ اسْحَقَ وَ يَعْقُوبَ اُولَى الْاَيْدِى
وَ الْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ اِنَّا اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾
وَ اِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْاَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَ اذْكُرْ
اسْمَاعِيلَ وَ الْيَسَعَ وَ ذَا الْكِفْلِ وَ كُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٨﴾
هَذَا ذِكْرٌ وَ اِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَّآبٍ ﴿٤٩﴾

“Zikret Rasûl-ü zî-şânım, kullarımız İbrâhim, İshak ve Yâkub'u ki onlar, tâatta kuvvet, ahkâm-ı diniyede basîret sâhibidirler. Onlar hidâyet rehberleridirler. Zîra onları biz haslet-i hamîde sâhibi ve ahlâk-ı hamîdeleri ile mümtaz kıldık. Kî o haslet-i hamîde ahîret yurdunu zikirdir. Onlar bizim indimizde nübüvvet için müntehab (seçilmiş) hayırlı kullarımızdır. Zikret yâ ekreme'r-rusul, ecdâdından İsmâil ve Elyesa' ve Zülkifl -aleyhimüsselâm-ı. Zîra bunların cümlesi yârdandır. Şu zikrolunan enbiyay-ı ızâmin menâkıpları bir zikr-i cemîl ve menâkıb-ı şerîfedir. Haram olan şeylerden ictinâb eden muttakiler için ulûhiyetimiz katında güzel bir dönüş vardır.”¹²¹

Yani Ey Habîbim! Ecdâdından İbrâhim -aleyhisselâm-ın hâlini zikret. Nâra idhâl olduğunda salbrını düşün ki sen de kavminde gördüğün ezâyâ onun gibi sabırda devam edesin. İbrâhim-'in oğlu İshak'ı zikret ki bir çok mihnet ve meşakkate göğüs gerdi. Yâkub -aleyhisselâm-'ın, oğlu Yûsuf'u kaybedip çok seneler hüznün ve keder içinde vakit geçirdiğini zikret ki mütesellî olasın. Onların ahlâk-ı hamîdelerini zikirle nâs ibret alsın, nasihat edinsin, güzel vasıflarında da onlara uysunlar. Binâenaleyh onlara iktidâ edenler feyz ü salâh sâhibi oldukları gibi saâdet-i dâreyne de nâil olurlar.

Fahr-i Râzî'nin beyânı veçhile nefsi-nâtika-i insâniye için iki kuvvet vardır:

1 - **Kuvve-i âmîle**; ki ondan sudûr eden, itaat-ı ilâhiyedir. Amelin ekserîsi el ile olduğundan أولي لأيدي de-

nilmiştir. İlim ve irfanda basîretin medhali ziyâde olduğundan irfanlarına işâreten **الْأَبْصَارُ** ; denilmiştir.

2 - **Kuvve-i âlime**; ki ondan sudûr eden mârifetlerin eşrefi Mârifetullah'tır.

Bu ikisinden mâadasiyla meşgul olmak lağv u abestir. Binâenaleyh; ilim, mârifet ve amelden mahrum olan kimseler kör ve topal menzilesindedirler.

Elyesa' -aleyhisselâm- Yahtub'un oğludur. İlyas -aleyhisselâm- Benî İsrâil zürriyetine hükmetmek için onu halîfe tâyin etmiştir.

Beyzâvî'nin beyânına nazaran Zülkifl, Elyesa'ın amcasının oğludur. Yahut Eyyûb -aleyhisselâm-'ın oğlu Bişr'in oğludur. Benî İsrâil'in şerrinden firar etmiş olan nebîleri himâye edip kefil olduğundan, kendisine Zülkifl denilmiştir.

GÜZEL HASLETLERİ

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ
قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا
حَتَّىٰ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَا اسْتَغْفِرَنَّ
لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤٤﴾

“Muhakkak İbrâhim ve beraberinde bulunan ehl-i İmânda sizin için iktidâyâ kâfi âdet-i hasene vardır. Zira İbrâhim ve ashâbı kendi kavmine:

– Biz sizden ve sizin İbâdet ettiğiniz mâbudları-
nızdan müteberrîyiz -uzağız-, çünkü fâidesiz birta-
kim taş ve ağaç parçalarını Allah teâlâyâ siz şerik

adederek onları mâbud ittihaz etmiş müşriklersiniz. Bizim müşriklerle işimiz olmadığı gibi putlar ile de işimiz yoktur, dediler...¹²²

Yani İbrâhim -aleyhisselâm-'da sizin için övülmüş bir haslet vardır. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın ve ashâbının müşriklerden teberrî ettikleri hasletleri rızâ-yı ilâhîye muvâfık olduğundan, Hak teâlâ hazretleri Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem-'in ashâbına da bu hasletleri iltizâm etmelerini tavsiye buyurur ki vevlev akrabadan olsun kâfirleri esirgemek şöyle dursun kâfirlerden kaçmak ve onların ef'âlini irtikap etmemek lâzım olduğunu evvelki âyet-i celîlede beyan buyurmuştur. Şöyle ki:

لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصَلُ
بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣﴾

“Size akraba ve evlâdınız menfaat vermez. Allah teâlâ kıyâmet gününde aranızı fasleder. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görücüdür.”¹²³

“İbrâhim -aleyhisselâm- ve ashâbı, kâfir olan kavimlerine:

– Ey kâfirler! Biz sizin dîninizi muhakkak inkâr ettik. Bizimle sizin aranızda ebedî olarak buğz u adâvet zâhir oldu. Siz bir olan Allah teâlâyâ ibâdet edinceye kadar bu adâvet devam eder, dediler.”¹²⁴

122. Mümtehine Sûresi / 4

123. Mümtehine Sûresi / 3

124. Mümtehine Sûresi / 4

İnsanları bir araya getirecek ve bir gâyeye sevk edecek ancak dindir. Şu halde dînî râbitanın fevkinde bir râbita olmadığından dînî rabitayı ihlâl eden milletlerin her zaman münkariz olduğunu tarih isbat etmektedir.

Hak teâlâ hazretleri İbrâhim -aleyhisselâm- ve ashâbının iktidâya şâyan hareketlerini beyândan sonra iktidâya şâyan olmayan bir sözünü beyan etmek üzere:

“İbrâhim ve ashâbının âdetlerine iktidâ edin, ancak İbrâhim’in pederine söylediği sözüne iktidâ etmeyin. Zîra İbrâhim, müşrik olan pederine: “Senin için istiğfar ederim ve ben senin için Allah’ın azâbından hiçbir şeyi def etmeye muktedir değilim!” demişti. İşte bu sözü iktidâya şâyan değildi.¹²⁵

Zîra bu sözünde istiğfara lâıyk olmayan bir kimseye istiğfar edeceğini va’d etmiş olduğundan bu sözüne iktidâ etmemek lâzımdır.

Fahr-i Râzî ve Hâzin’in beyânları veçhile İbrahim -aleyhisselâm-’ın istiğfar ederim sözü gerek ya’dine binâen olsun, gerek kâfirlere istiğfarın nehyinden evvel olsun, Hak teâlâ hazretleri ümmet-i Muhammed’e, âdet-i İbrâhim’in cümlesini kabul edin. Lâkin kâfire istiğfârı velev ki pederiniz olsun kabul etmeyin, buyuruyor. Çünkü Rasûlullah’ın ashâbı kâfirlere muhabbetten nehy olunmuştur.

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾

“Ey bizim Rabbimiz! İşlerimizi ancak Sana tefvîz ettik. Ancak Sana itaatla cânib-i mânevîne teveccüh ettik. Ve âhirette dönüşümüz ancak Sanadır. Senin huzurundan gayri dönecek bir yerimiz yoktur.”¹²⁶

Bu âyet-i celîlede İbrahim -aleyhisselâm- ve ashâbının Cenâb-ı Hakka tazarrûlarının keyfiyetini beyan eder.

İbrahim -aleyhisselâm-’ın diğer münâcâtını beyan da:

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَ اغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥٠﴾

“Ey Rabbimiz! Bizleri şol kimselerle fitne kılma ki onlar kâfir oldular. Bizden vâkî olan kusurlarımızı setr et. Zira Sen mülkünde gâlip ve emrinde hakîmsin.”¹²⁷

İbrâhim -aleyhisselâm- evvelki münâcâtına ilâve ederek ashâbıyla berâber dediler ki:

– Ey Rabbimiz! Kâfirleri bizim üzerimize musallat kılma ki, onlar kendilerinin hak üzere bizim bâtil üzere olduğumuzu zannetmesinler. Ve onlar demesinler ki, bunlar hak üzere olsalardı muazzep olmazlardı! Bizim beşeriyetimiz icâbı kusurlarımızı affet. Zira sen herkese gâlipsin. Cümle umûrda hakîmsin. Hükmüne karşı hiç bir kimse îtiraz edemez.

126. Mümtehine Sûresi / 4

127. Mümtehine Sûresi / 5

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَ مَنْ يَتَّوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٦﴾

“Zât-ı ülûhiyetime yemin ederim ki, İbrâhim -aleyhisselâm- ve ashâbında sizin için muhakkak âdet-i hasene vardır. O âdet-i hasene o kimseye menfaat verir ki, o Allah’tan ve âhîret gününden korkar. Kim ki İbrâhim’in âdetine iktidâdan yüz çevirirse muhakkak Allah teâlâ onun iktidâsından ganî ve cümle ef’âlinde senâya lâyıktır.”¹²⁸

Ebu’s-Suud Efendi’nin beyânı veçhile bu âyet-i celîle muktezâsınca âdet-i İbrâhim’e iktidâ etmeyerek kâfirilere muhabbet edenlere tehdit vardır.

Hak Dînin İkâmesine Çalışmak

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا
إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا
الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ﴿١٣﴾

“O, dîni doğru tutun, onda tefrikaya düşmeyin diye asl-ı dinden olan hem Nuh’a tavsiye ettiğini, hem sana vahyeylediğimizi, hem İbrâhim’e, MÜ-sâ’ya ve İsâ’ya tavsiye ettiğimizi sizin için de şeriat

yaptı. O vahyettiğimiz şey dîni ikame edip ahkâmını halelden vikâye etmek ve dinde tefrika etmemektir."¹²⁹

Fahr-i Râzî ve Ebu's-Suûd Efendi'nin beyânları veçhile bu âyet-i celîle beş hükmü câmîdir:

1 - Cenâb-ı Hak Nuh -aleyhisselâm-'a vasiyet (emr) ettiği ahkâm-ı dîniyeyi ümmet-i Muhammed'e de meşrû kılmıştır.

2 - Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e vahyolunan ahkâmın da meşrû olmasıdır. Yani "**Bizim sana vahyettiğimiz ahkâmı da sana ve senin ümmetine meşrû kıldık.**" demektir.

3 - Ulû'l-azm peygamberân-ı zî-şândan Hazret-i İbrâhîm, Mûsâ ve İsâ -aleyhimüsselâm-'a vasiyet olunan ahkâmın da ümmet-i Muhammed'e meşrû olmasıdır.

4 - Enbiyâya vasiyet edilen ahkâmdan birisi, dîni ikâme ve ahkâmını halelden ve tağyirden korumaktır.

5 - Vasiyet olunan mesâilden biri de dinde ihtilaf edip fırkalara ayrılmamaktır ki esâsında ittifak üzere bulunmaktır.

Fahr-i Râzî ve Nisâbü'rî'nin beyânları veçhile "dîni ikâme" ile murâd dînin erkânında adâlet, bâtıl olan şeylerin duhûlünden dîni muhâfaza etmek, dînin ahkâmını bâtıldan vikâye ile vazîfelerini îfâya devam, kemâl-i ciddiyetle hukûkunu îfâya müsâraat etmektir.

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۗ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ
مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣٠﴾

“Senin dâvet ettiğin tevhîde icâbet etmek, müşrikler üzerine pek ağır geldi. Halbuki Allah teâlâ dilediği kimseyi kendine ihtiyar eder. Kendine arz-ı ihtiyaç ederek rücû eden kimseyi hidâyette kılar ve tevhd yoluna ulaştırır.”³⁹¹³⁰

Bu âyet-i celfilede üç fıkra vardır:

- 1 - Rasûlullah'ın tevhdde dâvet etmesi ve onlara bunun acı gelmesi,
- 2 - Dilediği kimseyi Allah teâlânın nübüvvete ihtiyar etmesi,
- 3 - Allah teâlâyâ ibâdet ve tevbe ile rucû eden kulunu Allah'ın hidâyette kılmasıdır.

VEFAKÂR İBRÂHİM

وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى

“İbrâhim, Cenâb-ı Allah'ın emir buyurduğu ahkâmın cümlesini itmam ve ifâ etti.”¹³¹

Beyzâvî'nin beyânı veçhile İbrâhim -aleyhisselâm-'ın sabrının kemâline ve başkalarının tahammül edemeyeceği şeylere tahammül ettiğine işâret için “İbrâhim -aleyhisselâm-'ın, ahbine vefâ ettiği...” sarâhaten beyan buyurulmuştur.

Çünkü İbrâhim -aleyhisselâm- Nemrut'un ateşine göğüs gerdî. Hiçbir kimseden meded beklemedi. Hatta Cebrâil -aleyhisselâm-'dan bile yardım talep etmedi. Oğlunu kurban etmeyi taahhüt etti, ahdini yerine getirdi. Her gün bir fersah mesafe gider, misâfir arar, bulur ise ikram eder, bulamazsa oruç tutardı. Binâenaleyh İb-

râhim -aleyhisselâm ahdini vefâ ile senâya mazhar olmuştur. Kendisine nâzil olan ilâhî emirleri ve sübhânî nehiyleri tamamen yerine getirerek asla noksan bırakmadı.

Ehl-i Hakk Ne Güzel Söylemişler!

"İbrâhim, nefsini nîrânâ, kalbini Rahmân'a, oğlunu kurbana, malını ihvâna bezletmekle ahdine vefâkarlığını göstermiştir."¹³²

Ebu Zerr-i Gıfârî -radıyallahu anh-'den rivâyet olunmuştur:

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e sordum:

– Yâ Rasûlallah! Allah teâlâ kaç kitap indirdi? Cevaben buyurdular ki:

– 100 küçük, dört büyük kitap indirdi. Âdem'e 10 suhuf, Şît'e 50 suhuf, İdris'e 30, İbrâhim'e 10 suhuf; sonra Tevrat'ı, İncil'i, Zebur ve Kur'ân'ı indirdi. Tekrar sordum:

– Yâ Rasûlallah! İbrâhim'e indirilen sâhifelerde neler vardı?

– O da diğer kitaplar gibiydi. Misâl olarak şunlar vardı:

"Ey türlü illetlerle mübtelâ olan mağrur melik! Ben seni, dünyayı üst üste yığman için göndermedim. Seni

mazlumların imdâdına yetişmen için gönderdim. Zîra ben kâfir bile olsa mazlumun duâsını reddetmem.”

Yine İbrâhim -aleyhisselâm-'ın suhufunda olan mi-sâllerden biri de şöyle idi:

“Aklına mağlup olmayan akıl sâhibi vakitlerini şöyle üç kısma taksim eder. Bir kısmını Rabbine niyaz ve âsâr-ı kudretini tefekkürle geçirir, bir kısmını ilerisi için ne gibi ameller yapıp yapamadığının hesabını nefesine sormakla geçirir, diğer kısmının da yiyip-içmesinde haram ve helâli gözeterek ihtiyacının temini yolunda sarf eder. Akıl sâhibi zamanına dikkatli olup neyi ne zaman yapacağını bilmelidir. Lisânını mâlâyânîden muhâfaza etmelidir. Kim ki söylediği sözün bir amel olduğunu ve onun hesabını vereceğini düşünürse az konuşur.”¹³³

Hızır -aleyhisselâm-'ın Mûsâ -aleyhisselâm-'a vasiyetleri:

Rivâyet edildiğine göre Mûsâ -aleyhisselâm- Hızır -aleyhisselâm-'dan ayrılırken Hızır O'na şöyle vasiyet etti:

– Eğer sabretseydin birbirinden güzel bin türlü acâip şeyler görecektin ve biri diğerinden fazla hayretini mûcib olacaktı.¹³⁴

Bunun üzerine Mûsâ bu ayrılıktan dolayı ağladı.

133. Rûhu'l-Beyân / 4-162

134. Hızır ve Mûsâ kıssaları için Kehf Sûresi, âyet 60 – 82 tefsiri-ne bakınız.

– Ey Allah'ın nebîsi! Bana vasiyette bulun dedi. Hızır -aleyhisselâm- da ona şöyle buyurdu:

– İlmî insanlara beyan edip onunla şöhret bulmak için değil, onunla amel etmek için öğren. Zîra ilmiyle amel etmeyenin konuşmasında bir fâide yoktur.

– İnsanlara faydalı ol, zararlı olma! Gülieryüzlü ol, öfkeli ve ekşi suratlı olma. Faydasız işe yorulma. Acâip bir şey görmeksizin gülme. Günahına pişman olup tevbe edenleri, vaktiyle işlemiş oldukları hatalarından dolayı ayıplama. Hayatta kaldığın müddetçe günahlarına ağla. Bugünün işini yarına bırakma. Dâima varacağın son yeri düşün. Seni alâkadar etmeyen şeylerle meşgul olma. Kendisinden emin olduğun kimsenin seni bir gün korkutacağından emin olma. Seni korkutan kimsenin bir gün seni kendisinden emin kılabileceğini ihtimâl dışında görme. Bütün işlerinde zâhirî tedbiri bırakma. Kudretin dâhilindeki iyiliği yapmaktan geri kalma.

Bunun üzerine Mûsâ -aleyhisselâm- Hızır -aleyhisselâm-'a:

– Çok kısa fakat son derece fâideli vasiyetlerde buldun. Allahî teâlâ sana nîmetlerini tamamca versin, seni rahmetine gark eylesin. Seni düşmanlarından korusun, dedi.

Bundan sonra Hızır -aleyhisselâm- Mûsâ -aleyhisselâm-'a:

– Ey Mûsâ! Sen de bana vasiyet et, dedi.

Mûsâ -aleyhisselâm- da şöyle dedi:

– Sakın öfkelenme. Şâyet öfkelenirsen ancak Allah rızasına muhalif bir şey için öfkelen. Dünyaya muhabbet etme, çünkü seni İmandan çıkarır, küfre götürür.

Hızır -aleyhisselâm- Mûsâ -aleyhisselâm-'a:

– Sen de bana, kısa fakat çok kıymetli vasiyetlerde bulundun. Kendisine kulluk ederken Allah sana yardım etsin, işlerinde seni mesrur kılsın, seni mahlûkâta sevdirdsin. Fazl u keremini senin üzerine bol eylesin.

Bu duâdan sonra Mûsâ -aleyhisselâm- “âmîn” dedi.

İbn-i Abbas'tan rivâyete göre Nebî -sallallâhu aleyhi ve sellem-:

Siz kabirden kalktığınızda ayağınız çıplak, vücûdunuz uryan, erlik yeriniz sünnetsiz olarak haşrolacaksınız, buyurmuş. Sonra Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- devamla:

“Kıyâmet koptuğu gün, gök tabakalarını kitaplar içinde defter yaprakları dürer gibi düreceğiz. İnsanları da ilk yaratmaya başladığımız gibi vaat ettiğimiz veçhile iâde edeceğiz. Şüphesiz biz vaadimizi yaparız.”¹³⁵

Yine kıyâmet günü ashâbımdan bazı kimseler sol tarafa -cehennem tarafına- götürülürler. Ben “Ashâbım, ashâbım!” diye Allah'tan onları dilerim. Bana ise: “Emin

ol ki sen onlardan ayrıldıktan beri onlar ökçelerine basarak geri dönmüş mürtedlerdir!" denilir.

Ben de Allah'ın sâlih kulu ve peygamberi İsâ bin Meryem gibi diyeceğim.

"Yâ Rabbî! Bunların içinde bulunduğum müddetçe üzerlerine şâhit ve nıgehân oldum. Beni Sen vefat ettirince onlar üzerine yalnız Sen murâkib oldun. Esâsen Sen Rabbim her şeye şâhitsin. Eğer onlara azap edersen şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Eğer mağfiret edersen şüphesiz ki Sen azîzsın, ne dilerse yaparsın, hakîmsin, âdilâne yaparsın!"¹³⁶

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- zamanında hiçbir irtidat hâdisesinin vukûu tarihte kaydedilmemiştir. Hazret-i Ebu Bekir -radiyallahu anh-'ın hilâfeti zamanında câhil bedevî araplarda irtidatlar zuhûr etmiştir.

Kiyâmet gününde ilk hıl'atı İbrâhim -aleyhisselâm-'ın giymesi, tevhîd akîdesinin bu büyük babasına mahsus bir menkıbedir.

Abdullah ibn-i Mübârek'in Hazret-i Ali -radiyallahu anh-'den bir rivâyetine göre, kıyâmet gününde Arş'ın sağ tarafında ibtidâ Hazret-i İbrâhim -aleyhisselâm-'a iki Mısır kumaşı giydirilecek, sonra Peygamberimiz -sallallâhu aleyhi ve sellem-'e Bürd-i Yemânî giydirilecektir.¹³⁷

136. Mâlde Sûresi / 117 - 118

137. Tecrid-i Sarîh Tercümesi 9 / 123

İbn-i Abbas -radiyallahu anh-'den Rasûlullah -sallâhu aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir.

"İbrâhim'in şekli ü şemâlini görmek isterseniz arkadaşınızın yüzüne bakınız. Mûsâ ise buğday renkli, etli ve toplu gövdelidir. Mûsâ'yı bu gece rüyamda gördüm. Lif ile yuvarlanmış kızıl bir deve üzerinde Hacc mevsiminde telbiye ederek Ezrak vâdisinde öyle akıp gidiyordu. Ben ona Mîraç gecesinde bakıp gördüğüm gibi bakıp gördüm."

Semüre bin Cündeb -radiyallahu anh-'den rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah -sallâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

"Bu gece bana rüyamda her zaman gelen iki melek (Cibril ve Mikâil) geldi. Bunlarla beraber gittik. Nihâyet uzun boylu bir kişinin yanına vardık. Boyunun uzunluğundan onun başını göremeyeyazdım. O uzun boylu zât İbrâhim -aleyhisselâm-'dır."¹³⁸

Abdullah ibn-i Ömer -radiyallahu anh-'den mervîdir; Rasûlullah -sallâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

"Ben Mûsâ, İsâ ve İbrâhim'i gördüm -yani Leyle-i İsrâ'da gördüm-. İsâ al-beyaz levni karışık bir simâda, hem de kıvırcık saçlı idi. Sadrı genişti. Mûsâ ise esmer

renkte, cesîm, uzun, başının saçı müstersil, yani kıvrık değil idi. Kendisi de tıpkı Zutt kabîlesi ricâli gibi idi. İbrâhim'i gördüm. Halbuki İbrâhim'in evlad ve sülâlesinden en ziyâde İbrâhim'e her cihetten müşâbeheti olan benim."¹³⁹

Ebu Humejd es-Saîdî -radiyallahu anh-'den rivâyet edildiğine göre ashâb-ı kirâm dâdiler ki:

– Yâ Rasûlallah! Sana nasıl salât edelim? Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى
إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

diyerek salât ediniz, buyurmuşlardır.

Bey'at-ı rıdvân ashâbından **Ka'b ibn-i Ucre** -radiyallahu anh-, tâbiyyin-ı kirâmdan **İbn-i Ebi Leylâ**'ya dedi ki:

– Nebî -sallallâhu aleyhi ve sellem-'den işittiğim bir salât u selâmı sana hediye edeyim mi? O da "Evet!" dedi. Ka'b da:

– Biz, Yâ Rasûlallah! Ehl-i Beyt'ine has olarak sa-

na nasıl salât edelim, diye sorduk. Çünkü Allah bize yalnız namazda sana nasıl selâm edeceğimizi öğretti, demiştik. Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem de bize:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى
 إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ
 اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى
 إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

diyerek salât ediniz, buyurmuşlardır.¹⁴⁰

İbn-i Abbâs -radiyallahu anh-'den gelen bir rivâyete göre şöyle demiştir:

Nebî -sallallâhu aleyhi ve sellem- muazzez hafidleri Hasan ve Hüseyin -radiyallâhu anhümâ-'ya okurdu. Ve derdi ki: *Babanız İbrâhim -aleyhisselâm- da bu duâyı oğulları İsmâil ile İshak'a okurdu:*

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَمِنْ كُلِّ غِيْنٍ لَامَةٍ

"Allah'ım, insan, cinnin, şeytanın şerrinden, zehirli haşerâttan, dokunan her kötü gözden senin şifâ veren kelimelerine sığınırım."¹⁴¹

140. Buhârî

141. Tecrîd-i Sarîh Tercümesi 9 / 149

Ebu Hüreyre -radiyallahu anh-'den, Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-'in:

"İbrâhim -aleyhisselâm- seksen yaşında olduğu halde Şam mülhakatından Kaddum köyünde sünnet oldu." buyurduğu rivâyet olunmuştur. Bir rivâyette de, muhaffef olarak Kadum vârit olmuştur.¹⁴²

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- efendimiz:

"Yâ Allah! Tahkik, İbrâhim senin kulun, dostun ve peygamberindir. Ben de tahkik senin kulun ve senin peygamberinim. İbrâhim sana Mekke için duâ etti. Ben de sana Medîne için duâ ederim. İbrâhim -aleyhisselâm-'ın Mekke için duâ ettiğinin bir mislini de ihsan buyurmanı duâ ederim." buyurdu.¹⁴³

Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in Medîne hakkında buyurduğu duânın semeresinin zuhûru kendi zaman-ı saâdetlerinde ve hulefâ-yı râşidinin zamanlarında şarktan ve garbdan Medine-i Münevvere'ye celb olunan zâhireler, Kayser ve Kistrâların mallarıyla hamden lillah Medîne-i Münevvere günümüze kadar mâmur ve muazzam olup feyz ü bereket ile devam edegelmektedir. Bilocümle mü'minîn ve mü'minâtın kalbleri o makâm-ı mukaddese müştak olması da Rasûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- hürmetindedir.

142. Tecrîd-i Sarîh Tercümesi 9 / 120

143. Mevâhib-i Ledünniye 3 / 23